

T VIII

1930

Кн. 3-4

БОГОСЛОВІЯ

ВОНОСЛОВІЯ

НАУКОВИЙ ТРИМІСЯЧНИК

В И Д А Є

**БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО**

ЛЬВІВ — LEOPOLI

Зміст (Index)

	Сторона (pag.)
Dr. Andreas Iščak — De Zacharia Kopystenskyj eiusque „Palinodia“ (Continuabitur).	161—196
о. Петро Хомин — Свято відкриття Гр.-кат. Богословської Академії у Львові. (Докінчення)	197—218
Волод. Левицький — Церковне судівництво в церковних уставах XI і XII віку. (Докінчення)	219—237
Н. Бавмгартен — Св. Володимир і хрещення Руси. (Продовж. буде)	238—250
2. Огляди й оцінки (conspectus et recensiones) о. Др. Спиридон Кархут — Граматика української церковнослов'янської мови — докінчення (о. Т. М.)	
M. J. Rouet de Journal S. J. — Une Russe Catholique, Madame Swetchine (о. Іосиф Схрайверс, Ч. Ізб.)	
Les Origines Françaises de l'oeuvre Pontificale de Saint-Pierre Apôtre pour la formation de clergés origines en pays de mission par Mgr. Olichon (о. Іосиф Схрайверс, Ч. Ізб.).	
Prälat Max Kaller — Unser Laienapostolat. Was es ist und was es sein soll? (о. Др. Омелян Стасюк). Władysław Leopold Jaworski—Notatki (о. Вл. Толочко). Lic. theol.	
Herbert Preisker — Christentum und Ehe in den ersten drei Jahrhunderten (о. А. Ішак). Die Kirche und das östliche Christentum. Ukraine und die kirchliche Union (М. Чубатий)	251—267
3. Всячина — Хроніка (Varia-Chronica). З університетського життя Китаю й Японії. — Християнський Схід. — Кодифікація східного права.	268—270
4. Богословськ, Наук. Товариство (Societas Theologica) † о. Др. Діонізій Дорожинський. — Бібліотека Бог. Наук. Товариства.	271—272
5. Книжки і часописи (Libri et ephemerides).	273—288

—о—

Передплата : річна 15 зол.
піврічна 8 зол.

NOTA:

„Bohoslovia“ quater in anno (praeter „Summaria“ semper unum alterumve articulum latine conscriptum continens) prodit. Annuæ subnotatio pro externis regnis 2½ Dol. am.

„Bohoslovia“ Léopol (Lemberg)
Kopernika 36.

De
Zacharia Kopystenskyj

eiusque „Palinodia“, opere polemico contra primatum R. Pontificis
et Unionem confecto

(Dissertatio dogmatico-historica)

§ 1. Bio- et bibliographicae notitiae

1. De Zachariae Kopystenskyj ortu, iuventute et educatione pauca solummodo adhuc nota nobis sunt et ex his, quae scimus, multa usque ad ultimum tempus ambigua fuere. Ita de loco eius nativitatis nihil adhuc scimus neque nobis notum est de anno nativitatis. Ex hoc, quod vetus testis Uitorum traditionis, monachus Ordinis S. Basilii Magni, Ignatius Stebelskyj¹⁾ nobis de Zacharia narrat, conicere possumus eum tempore Unionis Brestensis (a. 1596.) iam puerum vel adolescentem fuisse, qui „scissionem Michaëlis Kopystenskyj, episcopi Peremysliensis et Samboriensis, patri vel fratris sui secutus est“²⁾. Si autem respiciamus, quae de se ipso Zacharias in Palinodia dicit se propter minorennitatem non cognovisse Constantinum Basilium Ostrohskyj³⁾, a. 1608 mortuum, conicere possumus Zachariam non ante annum 1585 natum esse.

Ortus est ergo Zacharias familia nobili, quae magna adhaerentia ad suum ritum orientalem et consequenter ante factum Unionis ad fidem orthodoxam schismaticam excellebat. Quod factum coetanei multis laudibus extollunt. Neque mirum, etenim

¹⁾ Ign. Stebelski, Dwa wielkie światła I, XXXII. Lwów 1866.

²⁾ Poszedł bowiem za odszczepieństwem Michała Kopysteńskiego, biskupa przemyskiego i samborskiego, stryja czyli brata swego, który wespół z Gedeonem Bałabanem biskupem lwowskim... od tej jedności się oderwał.. Ignacy Stebelski, op. cit. XXXII sub voce.

³⁾ ...насладитися еще въ живыхъ такъ пресвѣтлого княжати, але того тамъ вѣку будучи малъ въ братіи моеї и на всемъ недозрѣлостью обяъ неудоюиолема. — Русская Истор. Библиотека IV, 1139.

exeunte saeculo XVI nobilitas Ucrainorum ideis reformationis imluta, quas asseclae Lutheranismi et Calvinismi immo ipse Faustus et Laelius Socinus in regno Poloniae sparserunt, suam religionem procliviter deserebat. Ideoque magni aestimabantur, qui humiliatam et prostratam religionem non fugiebant nec alienam amplectebantur. „Etenim domus Amplitudinis Tuae iam a Leone rege Ruthenorum et postea a regibus polonis libertates et praerogativas suasque dotes possidet. In illo antiquo genere nobilium Kopystenskiorem mitra et lancea invenitur, hoc est status hierarchicus et militaris. Quis, peto, nescivit inter religiosos carissimum et reverendissimum patrem Michaëlem Kopystenskiy, qui etiam duobus suis patruelibus — reverendissimis Zacharia et Basilio ad puritatem angelicae religiosae vocationis consecratis — claruit“¹⁾? Hoc modo laudat antiquum nobile genus orthodoxus scriptor coaetaneus Pamvo Berynda in suo Prologo (a. 1623 confecto) ad homilias S. Joannis Chrysostomi in 14 epistolas S. Pauli, quem ex antiquis codicibus Kijevopečrensibus nuper Theodorus Titov²⁾ publicavit. Quae ibi de orū Zachariae a coaetaneo immo et collaboratore circuli Kijoviensis dicta sunt, plane cum iis concordant, quae nobis Ignatius Stbelskiy refert. Posterior enim scriptor certe suam notitiam ex ipso Prologo Beryndae hausit, solummodo propter multiplicem familiam et forte ideo, quod Pamvo Berynda expresse patrem Zachariae non nominat, haesitavit, sitne Zacharias patruelis, an ipse frater episcopi Michaëlis Kopystenskiy³⁾. Secundum Nie-

¹⁾ Абовѣм (Домъ В. Милости) еще отъ Лва Князя Росского а потомъ отъ Королей Полскихъ волности и прерогативы своя и данины маєтъ... въ томъ цномъ старожитномъ шляхецкомъ Дому Копыстенскихъ зъ Ласки Божей находится Мітра и Копѣя, то есть Станъ Архирейства и воинства.. кто прошу не зналъ въ Духовныхъ Боголюбезного а Превелебного отца Киръ Міхаила Копыстенского;... подвышшевъ на Епископію Премьслъскую... Свѣтъль еще той Епископъ не только въ Епископіи Премьслской, але въ всѣхъ въ народѣ Росскомъ церквахъ двѣма своими сыновцами Велебными Захарією и Василиємъ освященными въ чину св. Ангелскаго Иноческаго званія. — Хв. Тітов. ор. с. 82.

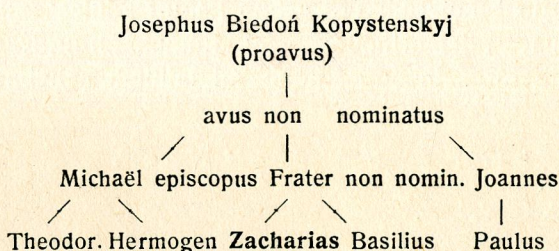
²⁾ Хведір Тітов, Матеріяли для історії книжної справи на Україні. Київ 1924. (Вид. Укр. Ак. Наук. Збірник істор.-філ. відділу № 17.) pag. 82.

³⁾ Genealogia et arbor consanguinitatis secundum Pamvo Beryndam, cf. Хв. Тітов, о. с. 84 :

siecki¹⁾ procedebat Zacharias Kopystenskyj e vetere familia nobilitatis Peremysliensis ex genere Leliwa, quod tamquam cognomen familiae adnectebatur, ita ut plena eius cognominatio Zacharias Leliwa-Kopystenskyj fuerit.

Cum hoc modo extra omne dubium²⁾ ortus Zachariae eiusque consanguinitas cum episcopo Michaële posita est, reici debent notitiae incertae Wiśniewski³⁾, scriptoris poloni, qui Zachariam inter filios episcopi Michaëlis refert, quamvis per se hoc non esset contradictorium, etenim Michaël tamquam viduus ad episcopatum elevatus est.

Etiam incertitudo, quacum Zavitnevč⁴⁾, auctor unicae monographiae de Palinodia Zachariae Kopystenskyj, hypothetice solummodo admittebat Zachariam esse potius patrualem, quam fratrem episcopi Michaëlis, ultimo soluta est. Quae autem alius scriptor russicus Golubjev⁵⁾ ex ineditis documentis de aliquo Basilio Kopystenskyj, hegumeno detiatovelskii monasterii et praetendente ad archimandriam Kijoviensem post mortem Zachariae, publicavit putans illum esse consanguineum, quadrat nunc optime cum iuniore genuino fratre Zachariae, Basilio, quem expresse Pamvo Berynda in suo Prologo nominat⁶⁾. Ipse Zacharias nec de suo ortu nec de sua educatione quidquam in sua Palinodia commemorat, quamquam ter ad episcopum Michaëlem per transennam alludit⁷⁾.

¹⁾ Korona Polska II, 600.

²⁾ Quod dubium apud Brockhaus — Энцикл. Слов. 12, 336 — habetur.

³⁾ Michał Wiśniewski, *Historya literatury polskiej*. Kraków 1840.

⁴⁾ В. З. Завитневичъ, *Палинодія Захарія Копыстенскаго*. Варшава 1883, 253-4.

⁵⁾ Кіев. епар. Вѣдомости 1877, 72; cf. etiam Труды Кіевской Духовной Академіи 1878, Прилож. VIII.

⁶⁾ Хв. Тітов, *op. c.* pag. 82.

⁷⁾ Р. И. Б. IV. 1063, 1066, 1134.

2. De iuventute et educatione Zachariae nullae positivae notitiae habentur ideoque ad coniecturas confugimus. Primitivas notitias litterarum in domo paterna vel sui patris accepisse, postea scholam Confraternitatis Leopoliensis frequentasse videtur, quae anno 1586 sub influxu patriarchatus Cpotani fundata et ab Arsenio, Metropolita Elassoniae, ad exemplar scholae graecae organizata est. Per aliquot annos ibi in trivio et quadrivio solummodo lingua graeca et vetero-slavica docebatur, sed quia nescientia linguae latinae ineptos faciebat discipulos ad vitam publicam et aulicam, Confraternitas a rege polono confirmationem programmatis scholae reorganizatae „graeco-latino-slavicae“ petebat illamque a. 1592 assecuta est. Kopystenskyj non solum linguam graecam, quae in illa schola primo florebat, sed etiam latinam bene cognoscebat. Scientia linguae graecae apud Zachariam potissimum argumentum est contra persuasionem Philareti¹⁾, qui putabat Zachariam fuisse discipulum scholae in Ostroh, quam Constantinus Basilius Ostrohskyj iam a. 1580 fundavit, et in qua lingua graeca primis decem saltem annis non docebatur. Accedunt adhuc alia argumenta, quae Zavitnevyc²⁾ pro schola Leopoliensi congerit. Imprimis allusiones in ipsa Palinodia³⁾, in qua Zacharias se numquam Constantinum vidisse⁴⁾ fatetur. Dein allusio ad Ecclesiam S. Crucis⁵⁾ in extrema parte urbis Leopoli positam, quae optimam notionem situationis urbis, in qua educatus esse videtur, supponit.

Educatio scholarum pro scopo habuit adulescenti inculcare amorem suae fidei orthodoxae et linguae liturgicae slavicae, quae pro litteraria in oppositione ad latinam habebatur. Latina

¹⁾ Обзоръ русской дух. литературы. pag. 250.

²⁾ op. c. 255-6

³⁾ Р. И. Б. IV, 1139.

⁴⁾ Истаяла душа моя къ такъ цному и побожному княжати. О трещасливый вы которыхъ очи видѣли того пресвѣтлого деспота, которые словъ усть его слухали, которые у столу единого зъ онымъ седѣли и поживали, и которые предстояли и служили, и иньи всѣ, которые добродѣйства оногo сподобилися! Ачколвекъ и я за велице щасливого почитальбымъ себе былъ, гды бы ласка Божая притомности моей, даровала насладитися еще въ живыхъ такъ пресвѣтлого княжати, але того тамъ вѣку будучи малъ въ брати моей, и на всемъ недозвѣлостью обяты не удостоилемся. Р. И. Б. IV, 1139.

⁵⁾ Р. И. Б. IV, 992.

enim lingua orthodoxae nobilitatis iuventus in patria vel extra eam imbuebatur et a sua fide et natione deficiebat¹⁾. Fortis propagator huius ideae, quae linguam slavicae linguae latinae et culturae occidentali opponere vult, Joannes Vyšenskyj fuit — celeberrimus illius temporis polemista antiunionisticus, antipapalis et antioccidentalis, qui suis epistolis ex monte Athos missis magnum influxum exeunte s. XVI in animos coaetaneorum, maxime disunitarum confraternitatum, exercebat. „Libros ecclesiasticos²⁾ — dicit ille — et consuetudines omnes in lingua slavica typis mandate! Dico enim vobis mysterium magnum, quia diabolus tantam invidiam slavicae linguae habet, ut propter iracundiam vix vivus sit! Vellet illam totaliter eradicare omnemque pugnam movit, ut eam in pertaesionem et invidiam adduceret, quia fructuosior est omnium linguarum Deoque amantior et quia sine paganis insidiis et enchiridiis i. e. grammaticis, rhetoricis, dialecticis aliisque dolis diabolicis simplici et consueta lectione, excluso quocumque dolo, ad Deum ducit“. Quid aliud nisi resonantiam huius ideae apud nostrum Zachariam reperimus, qui linguam slavicae fontem totius scientiae in oppositione ad latinam fieri vult. Etenim haec sequentia verba Prologi eius in homiliis Chrysostomi ad 14 epistolas S. Pauli legimus: „Securior est philosophiam et theologiam slavica lingua ex graecitate traducere, quam latina scribere lingua, quae manca est, ut ita dicam, insufficientis ad res theologicas difficiles et sublimes exprimendas³⁾“. Eadem quoad verbum etiam in Epilogo P. Beryndae ad

1) Школу наукъ хрїстіянскихъ, гоецкихъ и словенскихъ дѣтѣмъ вашимъ и всѣмъ посполите уфундовали, и жбы піючи въ чужихъ студентахъ воды наукъ умоязыческихъ вѣры своей не отпадали, зачимъ правѣ и всенародное сгиненіе барзо блиско ходитъ.. Оглашеніе церкви братской львовской з р. 1600 in Тр. К. Д. А. 1876. I, 386.

2) Книги церковные всѣ и уставы Словенскимъ языкомъ друкуйте: сказую бо вамъ тайну великую, яко діаволь толикую зависть имаеть на Словенскій языкъ, же ледво живъ отъ гнѣва: радъ бы его до щеты погубилъ, и на всю борбу свою на тое двигнулъ, да его обмервить и въ огиду и ненависть приведетъ... занеже есть плодоносѣйшій отъ всѣхъ языковъ и Богу любимѣйшій: понеже безъ поганскихъ хитростей и руководствъ, се же есть, кграмастикъ, риторикъ, діалектикъ и прочіихъ ихъ коварствъ тщеславныхъ, діавола вѣмѣстныхъ, простымъ прилѣжнымъ читаніемъ, безъ всякаго ухищренія, къ Богу приводитъ... Иванъ Вишенскій, Порада in Акты Юго-Зап. Россіи II, 210.

3) „беспечнѣйша есть речъ и увѣреннѣйшая філософію и теологію Словенскимъ языкомъ писати и въ Грецкого переводити, нѣжли Латин-

Homilias Chrysost. repetuntur: „Lingua slavica est profunde intelligibilis, habens rationem et sapientiam sicuti graeca“¹⁾ et alibi in Palinodia²⁾, ubi dicit theologicam scholasticam, qua cum (Latini) alte volant, sed profundo cadunt, eos non praemunisse ab haeresi, nam magna sapientia per se signum verae quoque fidei non est. Huiusmodi obiectiones iam a temporibus Photii et Caerularii contra Latinos in medium producebantur. Recolamus solummodo ea, quae tempore Caerularii de inferioritate et ruditate linguae latinae cogitabant — ceterum Latinis non infensi — Petrus Antiochenus et Theophylactus³⁾, denique anonymus auctor opusculi contra Francos⁴⁾. Quid mirum, si in oppositione ad linguam latinam Kopystenskij post alios obveteratam illam fabulam de ruditate et ineptitudine huius linguae ad sublimiores conceptus exprimendos repetebat. Sed ipse videns obsoletum esse hoc argumentum ad aliud confugit, nempe: profunde exultam apud Latinos doctrinam theologicam minime eos ab haeresi praemunire. Hisce tamquam duplicem fontem suae persuasionis Zacharias indicat: influxum scholae et traditionis litterariae ex una et suam intimam ex praxi haustam sententiam ex altera parte. Revera schola Confraternitatis Leopoliensis tam largas notitias theologicas, historicas et patristicas non potuit ei dare, quod patet ex eius operibus, maxime autem e Palinodia. Quamquam enim scholis Vilenensi et Ostrohensi in doctrinis, maxime autem in scientia linguae graecae praecedebat, attamen tam locupletam bibliothecam⁵⁾ variorum auctorum, quos citat vel commemorat Zacharias in suo opere, prae manibus non habuit. Notum est quam difficile fuit tunc temporis libros comparare, qui in lingua slavica rari erant, in lingua graeca nimis pretiosi, omnium faciliores in lingua erant latina⁶⁾ — sicut pseudonymus auctor „Litos“.

скимъ: который оскудный есть, же такъ реку, до трудныхъ высокихъ и Богословныхъ речій недовольный и недостаточный — Хв. Тітов о. с. 74.

¹⁾ ...Словенскаго языка глубокоразумнаго имѣющаго разумъ и мудрость, якоже греческаа и прочаа граматическа писаніа... Тітов, о.с. 178.

²⁾ Р. И. Б. IV, 903—4.

³⁾ М. Jugie, Theol. dogm. christ. Or. diss. I, 302, 304.

⁴⁾ Hergenröter, Monumenta graeca ad Photium pertin. Ratisbonae 1869, 62.

⁵⁾ Bibliotheca Confraternitatis Leopoliensis secundum registrum ex a. 1601 constabat ex 37 slavicis, 5 graecis, 20 latinis et 25 polonicis libris. Тр. К. Д. А. 1878, Прилож. IV, pag. 167—9.

⁶⁾ Отецеств. Записки 1861, 590.

Pimen, probabilissime Petrus Mohyla, nobis refert. Talia opera solummodo in antiquis monasteriis latere potuerunt, ubi multa per longos annos transcribebantur, alia post inventam artem typographicam comparabantur. Ideoque, qui profundiorē theologicam scientiam sine confugio ad extraneas universitates sibi acquirere cupiebant, peregrinationes per varia monasteria Orientis instituebant. Hanc viam pro acquirenda sibi altiore scientia Zacharias post peracta Leopoli studia intrasse videtur. Ipse enim in Palinodia ad suam commorationem in Moldavia in monasterio Putna alludit¹⁾, ubi librum Barlaami Calabri: „De primatu Romani Pontificis“ legit et tamquam optime sibi nota monasteria S. Joannis Rylskyj prope Sophiam ad Danubium, Sarandapor²⁾ nonnulla montis Athos sicut Dionysaton, S. Athanasii, Batopedon, S. Pauli enumerat. Immo in monasteriis montis Athos oculatus testis huius insoliti ritus fuisse videtur, cum in festivitate Resurrectionis omnia reliquiaria aperiantur et sacerdotibus diaconisque secundum ordinem stantibus reliquiae sanctorum ad osculandum praebeantur³⁾. Quibus notitiis, cum externa testimonia de relationibus intimis adiungamus, quas cum Confraternitate Leopoliensi habuerunt illius temporis Valachiae duces, quorum sumptibus etiam nova ecclesia Confraternitatis est erecta⁴⁾, coniectura de peregrinatione scientifica Zachariae in confines terras Orientis, ubi ipse varia monasteria visitavit ibique per longius tempus commoravit et lecturae orthodoxorum auctorum incubuit, probabilissima evadit. Hoc modo Zacharias tamquam repraesentans scientiae purae orthodoxae, theologiae scholasticae et liberalis protestanticae, quarum alterutriusque⁵⁾ influxum in ecclesiam orthodoxam Ucrainae deprehendimus, oppositae habendus est.

¹⁾ А гдымъ мѣшкаль у Волосѣхъ въ монастыру преславномъ, названомъ Путная, читалемъ того Варлаама книгу, и въ ней о помененной невѣстѣ папезу повѣсть.— Р. И. Б. IV, 938.

²⁾ Недалеко отъ Дуная рѣки, пять днй ходу, за мѣстомъ великимъ Софією, есть у горахъ великихъ (которіи ся зовуть Рылскіи) монастырь преподобного отца нашего Іоанна Рылского... Р. И. Б. IV, 844. Въ предѣлѣхъ Македонскихъ за Рылскимъ монастыремъ, есть монастырь зовемый Сарандапоръ „Четиредесять Бродовъ“, бо до того монастыра едну рѣку четиредесять разовъ переходятъ... Р. И. Б. IV, 845.

³⁾ Р. И. Б. IV, 846.

⁴⁾ Тр. К. Д. А. 1878, Прилож. VI, 154.

⁵⁾ Ex una parte influxus protestanticae doctrinae per scriptores polonos, quorum Martinus Broniewski sub nomine Christophor Philalet 'Αποκρίσιον

3. De Zacharia — monacho. Anno 1616 Zachariam in monasterio Kijevo-pečerensis Laurae inter illos invenimus, qui nomen suum signaverunt in libello Confraternitatis, conditae ab archimandrita Elisaeo Pleteneckyj ad ecclesiam Theophaniae in fundo, ab uxore nobilis Mozyrensis, Stephani Lozka, nomine Halška (Elisabetha) Hulevyč-Vojutynska, a. 1615 donato: „In monachis Zacharias Kopystenskij confessor, odiens malum amplectensque bonum, conditam in Kijovia urbe Confraternitatem accepto et osculor oboediens Apostolo loquenti: Charitate fraternitatis invicem diligentes¹⁾. Quod propria manu subsigno. Scriptum die 4 Januarii a. 1616“²⁾. In funerali oratione super Elisaeum Pleteneckyj, a. 1624 habita, Zacharias profitetur se ab illo cum aliis „in hunc sanctum locum accitum detentumque et simul spirituali ac corporali educatione nutritum esse“³⁾. Quod Zacharias duobus annis postea in Prologo ad Triodem (a. 1627) aliis verbis exprimit se ad famulatum Pečerensis diversorii cura prudentiaque reverendissimi patris Elisaei Pleteneckyj attractum esse⁴⁾.

Quinam fuit ille „famulatus“, cui Zacharias simul cum aliis in „loco sancto“ addictus est? Post tot discrimina rerum Kijovia s. XII a principe Moscoviensi Andrea Dolgorukij eversa, s. XIII a Tartaris devastata, regibus Lithuaniae et dein Poloniae

maximum opus polemicum contra Unionem Brestensem mandante Basilio Ostrohsckyj 1598 tunc conscripsit, invaluit, ex altera parte ipsi orthodoxi scriptores, qui oppugnabant Unionem, argumentis protestanticis utebantur, sicut Stephanus Zizania Tustanovskij immo et Meletius Smotryckyj, qui Lipsiae, Norimbergae et Vittembergae „ad sepulcrum Lutheri“ eruditionem suam perfecit.

¹⁾ Rom. 12, 10.

²⁾ Во иноцѣхъ Захарія Копыстенскій исповѣдникъ, яко и ненавидаючи злое прилѣпляющесе благому, составленное въ Кіевѣ градѣ братство приймаю и облобизаю, повинующесе Апостолу глаголюшу: братолюбіемъ же другъ къ другу любезни. На сіе же и руку мою подписую. Писано дня 4. генвара по старому правдивому календарю року 1616. — Пам. Врем. Комм. для разб. древ. актовъ II, 44-5.

³⁾ ...были згромажены на святое мѣсце Елисеемъ Плетенецкимъ, имъ на этомъ мѣсцѣ держаны и якъ духовнымъ такъ въ изобилии и тѣлеснымъ выхованемъ пѣствовани и загрѣвани... — Голубевъ, Петръ Могила I, 273; cf. Хв. Тітов, о. с. 118.

⁴⁾ ...и мене благоразсудіемъ своимъ о Бозѣ въ служеніе ее потщася привести,... Голубевъ, П. Могила I, 390; cf. Хв. Тітов, о. с. 174.

subdicta, initio s. XVI tamquam centrum religiosum et culturale Ucrainae denuo florere incepit. Regeneratio a scholis originem duxit, quae tamquam certum refugium orthodoxae religionis iuste habebantur. Etenim Societas Jesu scholis in regno Poloniae et Lithuaniae fundatis ex diluvio lutheranismi, calvinismi et socinianismi catholicam religionem salvavit. Ideae reformationis etiam in orthodoxos suum influxum exercuerunt, quorum primi nobiles in terris Lithuaniae, Volhyniae et Ucrainae principiis veteris religionis non potentes stare, ad novitates ruerunt simulque paternos mores deseruerunt et consequenter Poloni facti sunt. In Lithuania inter orthodoxos dimidio s. XVI Vasian, Baškin et Kosyj, anteseignani rationalisticae et iudaizantis sectae, synodaliter in Moscovia damnatae et expulsae, grassabant¹⁾. Postea Simeon Budnyj, unus ex antitrinitariis polonis, semina suae doctrinae in duobus libris, slavica lingua conscriptis ideoque pro orthodoxis destinatis, spargere conatus est²⁾. Quorum machinationum effectus erat, ut in circuitu Novogrodensi — sicut quaeritur Skarga — vix 16 familiae ariana peste non contaminatae exstiterunt³⁾. In Volhynia, post mortem Constantini Basilii Ostrohskyj († 1608), vix exiguae familiae orthodoxae religioni fidem steterunt. Longam seriem familiarum nobilium, quae defectae sunt, enumerando luget Meletius Smotryckyj in suo opere „Threnos“⁴⁾. Viginti annis postea schola in Kyselyn, possessione Ćaplicium in Volhynia a Socinianis fundata, iuventutem huic sectae addicebat⁵⁾.

1) Голубинский, Истор. Русск. Церкв. II/I, 819-41; cf. Грушевський, Іст. Укр. Руси VI, 423-4.

2) Грушевський, Іст. Укр. Літ. V, 235. Idem, Іст. Укр. Руси VI 431-2.

3) Gdzie od sześciuset y daley domów szlacheckich religiev Greckiej ledwie szesnaście abo coś mniej zostało, którzy heretyckiej nowo-chrześcińskiej zarazy uszli. P. II. B. XIX, 214.

4) Ubi sunt lapides pretiosi, familiae gloriosae principum: Slucki, Zaslavski, Zbaražski, Vyšnevecki, Sangušky, Cartoryjski, Pronski, Ružynski, Solomirecki, Holovčynski, Krušynski, Masalski, Horski, Sokolynski, Lukomski, Puzyny... Chodkevyči, Hlibovyči, Kyšky, Sapihy, Dorohostajski, Vojny, Volovyči, Zenovyči, Pacy, Chalecki. Tyškevyči, Korsaky, Chreptovyči, Tryzny, Hornostaji, Bokiji, Myšky, Hojski, Siemašky, Hulevyči, Jarmolynski, Ćolhanski, Kalynovski, Kyrdeji, Zachorovski, Melešky, Bohovityny, Pavlovyči, Sosnovski, Skuminy, Potiji et alii. — cf. Мих. Грушевський, Истор. укр. літ. liber V, 468-9.

5) Липинський, Аріяньський соймик в Киселині in Зап. Н. Т. ім. Шевченка 1910. II, 42-57. — Ex schola in Kyselyn prodit et postea fuit ibi

Etiam in Ucraina nonnullae familiae praecipue autem Nemyryčii¹⁾ nomen suum sectae dederunt. Quae desertio ad castra protestantium nihil aliud erat, nisi forma polonizationis. Ex altera parte Unio Brestensis, resistentibus solummodo duobus episcopis facta, orthodoxam religionem in regno Poloniae omnino auferre minabatur. Erat enim tempus, quando orthodoxi sua hierarchia omnino erant orbati, cum mortuis Gedeono Balaban, episcopo Leopoliensi (1608), et Michaëlae Kopystenskyj, episcopo Peremyšliensi († 1612), unicus²⁾ episcopus orthodoxus Jeremias Teisarovskyj Leopoli dolo suffectus est — donec a. 1620 Theophanes, patriarcha Hierosolymitanus, ex Moscovia rediens Kioviae novum metropolitam orthodoxum et alio quattuor episcopos clam ordinaverit. In tali situatione orthodoxi omnem operam navabant, ut extincta schola Ostrohensi, vacillante schola et typographia Vilnensi, decadente propter tristes conditiones materiales schola Leopoliensi novum centrum firmum in antiqua Kijovia conderent. Elisaeus Pleteneckyj archimandrita Pečerenensis Laurae fuit, qui ideam novi centri religiosi realisavit. In fundo ab Halška Hulevyč-Lozka donato statim a. (1616) typographiam erexit, quam in Stratyn (ad Halyč, unde ipse erat ortus) apud successores Theodori Balaban emit simulque viros doctos et artis typographicae peritos — sicut Pamvo Beryndam, „verum monachum et doctum virum“ eiusque fratrem, Stephanum, „in typographicis laboribus expertum“, Laurentium Tustanovskyj, „sanctae orthodoxae fidei confessorem et concionatorem, didascalum et graecae linguae haud ignarum“, Gabrielem Dorotejevyč, „interpretem scriptorum SS. Patrum“, Alexandrum Mituram, poetam — maxime e Leopoli accessivit. Praeterea invenimus ibi Zachariam Kopystenskyj „virum zelantissimum, eloquentem et in theologia ac confessione orthodoxae fidei doctissimum“, Jobum Boreckyj, qui postea metropolita factus est, Josephum Athonicum et alios minus

rector Eustachius (Innocentius) Gisel, auctor plurium operum theologorum, inter quae eminent „Antapologia“ contra Apologiam Meletii Smotryckyj conscripta — Lypynskyj, op. c. 52. — Georgius, Andreas et Alexander Čaplici accusantur a. 1640 ab episcopo Luceoriensi latino, Andrea Gembicki, quod academiam quandam in Kyselyn sine licentia Rpublicae privatim ad infectionem iuventutis et christianorum puerorum fundaverunt, ibique praedicantes et ministros proscriptos protegentes illos in sua maledicta academia seniores ministros fecerunt“. — Apx. Ю. З. P. I. Nr. 307 pag. 759.

¹⁾ Apx. Ю. З. P. I., Nr. 314, 315.

²⁾ Голубевъ, op. cit. 297.

notos nobis, sicut Josephum Kyrylovyč, scientem linguam graecam, Philotheum Kyzarevyč, Thimotheum Verbyckyj, Thimotheum Petrovyč, Andream Nykolajevyč et Andream Naumovyč¹⁾). Qui circulus Kijoviensis curavit, ut unoquoque anno in lucem liber prodiret, qui vitam religiosam sublevaret. Et revera intra 10 annos (1617-27), quibus Kopystenskyj collaborabat, in nova Confraternitate Kiioviensi 22 editiones²⁾ notare possumus, quarum

1) Голубевъ, оп. с. I, 271-2.

2) 1. Часословець, 1617 in 4° (22+192) cum duobus Prologis a Pleteneckyj et Z. Kopystenskyj conscriptis.

2. Вѣзерунокъ цнотъ 1618. in 4° (6), panegyricus in Pleteneckyj a Mitura Alexandro conscriptus.

3. Антологіонъ, 1619 in 4° (16+1048) translatio a Jobo Boreckyj, Z. Kopystenskyj et Pamvo Berynda facta.

4. Книга о вѣрѣ, 1619 in 4° (4+317+308) liber ab Azaria verisim. Z. Kopystenskyj conscriptus.

5. Божественна Литургія 1620 in 4° (16+56+521) cum Prologo Pleteneckyj.

6. Номоканонъ 1620 in 4° (4+140) cum Prologo P. Beryndae.

7. Вѣршѣ на жалобный погребъ Петра Конашевича Сагайдачнаго, 1622 (24) Cassiani Sakovyč.

8. Иоанна Златоустаго бесѣди на 14 посл. ап. Павла, 1623 in 4° (28+767) cum Prologis a Pleteneckyj et Z. Kopystenskyj conscriptis. Translatio Supriani Ostrohensis a Laur. Zizania, Z. Kopystenskyj et P. Berynda recognita.

9. Иоанна Златоустаго бесѣды на Дѣянїя ап. 1624 (24+534) cum Prologis a Pleteneckyj et Z. Kopystenskyj conscriptis. Translatio Gabrielis Dorotejevuyč a P. Berynda recognita.

10. Псалтирь, 1624 in 4° (24+456). Reproductio editionis Vilmensis ex 1623 a Josepho Kyrylovyč facta cum eius Prologo.

11. Номоканонъ. 1624 in 4° (8+175). Altera editio Nomocanonis Armenopuli ex 1620 cum Prologo Z. Kopystenskyj.

12. Казанье на честномъ погребѣ Ел. Плетенецкаго, 1625 in 4° (2+46). Nomilia a Z. Kopystenskyj conscripta et habita.

13. Омилїя на роковую память Елисея Плетенецкаго, 1625 in 4° (60). Nomilia a Zacharia Kopystenskyj conscripta et habita, ubi aliqua de purgatorio vere pro Zacharia mira et notatu digna proferuntur: души чистять ся и отпуццєнїя грѣховъ одержують не огнемъ а молитвами, которїи называют ся чистилними.. Videlicet non admitendo ignem purgatorii dicit de teloniis (митарства, ἀναέρια τελωνία), quod explicat tamquam aliqua obstacula vel turbationes positas a creaturis aetereis, quae accusant de peccato, quod omnino consentaneum est cum Florentino. — cf. Хв. Тітов о. с. р. 155-157.

14. Андреа Аеп. Кесарїа Кап. тлѣкованїе на Апокалипсїсь, 1625 in 4° (16+158). Translatio Laur. Zizanii cum Prologo Z. Kopystenskyj.

quattuordecim solidos tomos numeramus, 5 minores occasionales editiones et 3 breves litteras, in quibus fere omnibus Zacharias maior pars fuit. Cui ultimo debentur 6 prologi ad libros patristicos (3), canonicos (1), liturgicos (2), praeterea duae homiliae magni valoris tum dogmatici tum homiletici tum biographici, deinde immensum opus polemicum, quod non est typis mandatum — „Palinodia“, de qua in sequenti parte sermo erit. Praeter illum laborem litterarium technicis occupationibus in corrigendis translationibus erat deditus, immo nonnullas partes Antologioni ipse transtulit. Si verum est, quod Zavitnevč¹⁾ probare conatur, Zachariam totum „Librum de fide“ vel saltem unum ex tribus tractatibus huius libri, contra protestantes directi, sub pseudonimo Azariae composuisse et — quod Golubjev²⁾ supponit — eum etiam ad circulum homileticum, qui praedicationem verbi promovere sibi proposuit, pertinuisse³⁾, tunc imaginem laboriosae vitae monasticae Zachariae habebimus, qui „ad famulatum ecclesiae orthodoxae a Pleteneckij accitus, se totum huic famulatu dedica-

15. Акафистъ Богородици, Иисусу и успенію, 1625 in 4° (16+205) cura Philothei Kuzarevč.

16. Повѣсть о діаволѣ отъ отечника скитскаго in 4° (8) cura P. Beryндаe.

17-18-19. Листки богомольцамъ приходящимъ въ Лавру 1626-7.

20. Часословъ 1627 in 8°.

21. Трїодїонъ си есть трипѣснець св. великой чetyредесятници 1627 cum Prologo Z. Корыстєнскыj et Epilogo P. Beryндаe.

22. Лексиконъ славєноросскїй 1627 in 4° (4+238) opus P. Beryндаe.

23. Поученїа душеполезна Аввы Доротея, 1628 in 4° (8+452) cum Prologo Z. Корыстєнскыj, qui tamen non est typis mandatus ob mortem auctoris. Prologus autem substitutus est alio Prologo a Philotheo Kuzarevč novo archimandritae, P. Mohilae, dedicato. Manuscriptum cum hoc Prologo inedito invenitur in Bibl. Synod. Moscoviensi. - Голубевъ, Петръ Могила I, 395—400.

Ad finem s. XVII prodierunt ibi 800 libri, ergo summa tunc possibilis productionis, quae iam primis temporibus sub conditore Elisaeo Pleteneckij superabat editiones Leopolienses (intra 32 annos 1591-1622 prodierunt 32 libri), Ostrohenses (intra 32 annos 1580—1612 prodierunt 18 libri), Vilnenses (intra 21 annos 1574-95 prodierunt 13 libri), exclusis aliis typographiis minoribus, ut in Dermań, Luck, Rachmaniv, Počajiv, ubi vix 2—3 libri in lucem sunt editi, — Голубевъ, op. cit. I, 275.

¹⁾ op. cit. 280-3.

²⁾ Картаевъ, Описанїе слав.-русс. книгъ I, 298. cf. Голубевъ, Петръ Могила I, 273.

³⁾ Hunc circulum constituebant: Zacharias Корыстєнскыj, Tarasius Ziemka, Laurentius Zizania et Pamvo Berynda.—Голубевъ, op. c. I, 279.

vit. Erat unus e zelantissimis et doctissimis theologis orthodoxis illius temporis, qui scilicet scientiam suam etiam scriptis mandavit. Scopus ei prae lucebat elevare orthodoxiam ex humilitate et ruditate¹⁾, dare clero substractum praedicationis e SS. Patribus²⁾, armare illum „Panoplia“ quadam ad debellandum protestantissimum et Unionem.

4. Zacharias — archimandrita electus est. Adhuc vivente Elisaeo Pleteneckyj Zacharias ab eo in successorem designatus est, ut post mortem Elisaei omnibus scissionibus praecaveretur et regimen atque cura monasterii et confraternitatis in certas manus ad inceptum opus perficiendum traderetur. Mense Augusto a. 1624 Elisaeus praevidens suam mortem, ut mos erat apud monachos, magnam schemam accepit nomenque suum in Euthymium mutavit. Qua occasione Zacharias in successorem nominatus est³⁾. Quae designatio statim post mortem archimandritae († 22. X. 1624) sustentata est in conventu electionis actu iuridico ex 20. Novembris a. 1624, ubi 28 monachi et 54 nobiles laici ad suum ius provocantes „unanimiter et constanter e medio capituli rev. patrem Zachariam Kopystenskyj, qui per longum tempus in monasterio degens huiusque onera portans eximie famulavit famulatque, videntes hunc monasterio necessarium et de eo bene meritum esse insuperque sanctitate vitae ac virtute plenum scientiaque excellentem, potentemque Deo adiuvante onera huius monasterii tum religiosa tum civilia portare... ideoque huius honoris et superioritatis archimandriticae dignum, elegimus et eligimus“⁴⁾.

1) оминають за ласкою Божею російську церковь лѣта грубой пропасти, свѣтити ей почала свѣтлость умѣтности и правди. Р.И.Б.ІV, 657.

2) In secundo Prologo ad Homilias S. Joannis Chrysostomi in 14 epistolas se convertit ad episcopos et clerum, ut libros cum dulcedine legant et discant, in ecclesiis autem ex memoria praedicerent. „...яко да наслажденнѣ имѣ книги прочитовати и поучатися, въ церквахъ же изустъ проповѣдати, а не діакомъ сіе свое начальнѣйшее служеніе попускати, самымъ на сѣдалищахъ или на подпорахъ унывающимъ...“ Хв. Тітов, ор. с. 59

3) Zavitnevyc̆, op. cit. 301.

4) ...згодне и одностайне въ посродку капитулы на тоє архимандрицтво велебного отца Захарію Копыстенского, который отъ давнего часу живучы въ монастыру печерскомъ, тяжары оногo носячы на собѣ, значне служылъ и служить, выдаючы оногo тому монастыреви потребного и добре заслужоного, къ тому живота побожного, цють духовныхъ

Sub signo prolongationis litterariae et scientificae laboris electus, etsi per paucos (2½ solummodo) annos suae archimandriae, fidelem sese huic famulatui exhibuit. Intra annos 1624—27 ex typographia prodire iussit sex editiones, quibus fere omnibus collaboravit. Praedicationem verbi divini confratribus suis „omnibus diebus, maxime autem diebus dominicis“ fortiter inculcavit, prohibens simul „sine debita praeparatione ex S. Scriptura artificiali quodam modo“ praedicare¹⁾. A praedicatoribus exigebat, ut nonnisi accepta a superiore licentia „praedicarent et theologizarent, etiamsi aristotelicis syllogismis et demosthenicis artibus essent instructi²⁾“. Itemque praedicationes „oraliter proferre“ sacerdotibus suadebat, ne diaconos ad hoc ministerium deputent „ipsi in sedibus vel in fulcris deficientes³⁾“. Zelator vitae coenobiticae, illam anachoretismo, qui tunc in Skyt Maniavskyj ad Halyč a Jobo Kniahynyckyj renovatus est, praeferebat⁴⁾. „O praepositi — dicit in Prologo ad Institutiones Abbae Dorothei — memoria tenete, iudicium illud ultimum ante oculos habentes, ut vitam coenobiticam in monasteriis vestris introducatis neque pharisaice cum confratribus vestris conversemini. O monachi, audite, sequamini praeceptis patrum vestrorum, vitamque coenobiticam amate. Melius enim est vobis paululum penuriam ventris et siccitatem gutturis pati, ut coenobia sanctorum in coelo delectemini“⁵⁾. Etiam onera civilia, quorum in actu elec-

полного и умеетного, могучого при ласце Божой тяжары въ томъ монастыри духовный и свѣтскій носити: упатруючи теды помененого велебного отца Захарію того стану и преложенства архимандріи печерское годного обралисмо и обираемо. — Голубевъ, ор. с. I, 270.

1) Голубевъ, ор. с. I, 285 ex inedito Prologo ad Institutiones Abbae Dorothei citat.

2) Голубевъ, ор. с. I, 285.

3) Хв. Тітов, ор. с. р. 59.

4) Circa a. 1620 visitavit ipse Jobum in Maniava, ibique longius tempus est commoratus: Іса-я Балабанъ архимандритъ, и отецъ Захарія Копыстенскій прожиша время не мало въ велицѣ смиреніи, утѣшающеся отъ дѣлъ и словесъ его. — Голубевъ, ор. с. I, Прилож. pag. 230. cf. Тр. К. Д. А. 1878. Прилож. № XXXV.

5) О начальствующіе! внемлите себѣ, судъ оный предъ лицемъ имѣюще страшный... житіемъ общимъ монастыри свои устрояйте и нелицемѣрно съ братією своею общайтесь. Житію бо монашескому начатокъ и основа община Сѣ.— О иночествующіе! внемлите себѣ, да послѣдуете наказанію отецъ вашихъ — житіе общее возлюбите; лучше бо намъ маловременную скорбь чрева и грѣтани сухоту претерпѣти, дабы (за сіе) общежители святыхъ въ небесѣхъ насладитися - Голубевъ о.с. 284.

tionis mentio fit non sunt parvipendenda. Etenim Confraternitas per longos annos de possessione suorum bonorum cum variis familiis nobilium litigabat, qui armata manu incurrebant sibi que illa arripiebant, donec Petrus Mohyla, postquam archimandrita existit, inefficaciam civilis processus videns, vim vi refellere cepit¹⁾). Tempore Zachariae nonnulli anteriores processus de possessione protrahebantur, alii innovabantur²⁾). Maioris momenti videtur esse novum periculum contra autonomiam Confraternitatis, quod inexpectate ab ipsa hierarchia orthodoxa imminuit. Videlicet Meletius Smotryckyj, qui post caedem S. Josaphat Kuncovyč Constantinopolim ad nonnullas res „circa necessitatem Ecclesiae orthodoxae componendas“ profectus est³⁾), initio anni 1626 reversus epistolam patriarchalem attulit, vi cuius omnia privilegia confraternitatum stauropigianarum retractabantur ipsaeque iurisdictioni episcopi loci subiciebantur. Privilegia stauropigiana, quibus confraternitates ex iurisdictione Ordinarii exemptae solique Patriarchae subiectae erant, iam ante Unionem „lapis offensionis“ fuerunt pro Ordinariis orthodoxis et primaria causa, propter quam episcopus Leopoliensis Balaban Unionem attentavit, a qua postea defecit, simulque maxima calamitas, quam Ipatius Potij decertabat. Illa privilegia, quibus homines humilis conditionis prae Ordinariis sibi ius Ecclesiam Dei regendi arrogabant, ab ipsa orthodoxa hierarchia pro malo reputabantur, quod e medio erat tollendum! Actoritas hierarchiae imprimis erat augenda, ut status Ecclesiae melior evaderet. Ideoque Meletius Smotryckyj Constantinopolim proficiscens aliquo documento a pseudo-metropolita Jobo Boreckyj instructus esse videtur⁴⁾), quo abolitio privilegiorum stauropigianorum petebatur. Attamen, cum decretum cassationis, a Cyrilo Lucari editum, Meletius Kijoviam asportaverit, talis rumor apud populum existit, ut ne vix crucifige-

1) Голубевъ, op. cit. I, 314.

2) Protrahabantur processus cum familiis Ostrohski, Lenkevyc, Korcecki, Lasota, Lotocki, novi insurgabant cum Stephano Turzovskyj et Constantino Jeles. — Голубевъ, op. cit. I, 311-13.

3) Притомъ тежъ ознаймую о Боголюбивомъ нашомъ.. господинѣ и отцѣ Мелетіи Смотрицкомъ, ижъ благодатию Христовою здоровъ, справивши в одлугъ потребности церкви нашею у святѣшого Патриархи Константънополскаго все, и шоль до святого мѣста Иерусалима... ex epist. Boreckyj ad Josephum Bobrykovyc in Vllna 12. I. 1625. — Голубевъ, op. cit. I, Прилож. 274.

4) Голубевъ, op. c. I, 129.

retur¹⁾. Zacharias Kopystenskyj iura stauropigiana Laurae statim reclamavit, porrigendo per monachum Barlaam Дычковскыj „suo nomine et nomine totius capituli“ privilegia a patriarchis Spolitanis Maximo et Raphaële confirmata, ut in libros metropolitanos inscriberentur, quod factum est die 26. Junii 1626²⁾. Ira eius in Meletium talis erat, ut non solum illum in suo monasterio recipere noluerit, sed et alios instigaverit, ut eius exemplo sequerentur³⁾. Iter faciens Meletius sub tutelam Jobi Boreckyj confugit, qui eum in monasterio Межыhorsk extra urbem collocavit. Etiam Job Boreckyj de Unione suspectus⁴⁾ speciali epistola ad Confraternitatem Leopoliensem directa se coram omnibus a tali „crimine“, quod in aliquo diario ei imputabatur, purgare coactus est⁵⁾. Ipse patriarcha Cyrillus a Leopoliensibus indagatus specialibus

¹⁾ Gdym się do oyczyzny wrócił od zazdrościwych niewdzięczników tylko со укрызжованы не был. Parenesis p. 64; — citatur apud Golubjev Прилож. 282.

²⁾ Предъ нами Іовомъ Борецкимъ, милостію Божією Архієпископомъ митрополитомъ Кіевскимъ и Галицкимъ, честный инокъ Варлаамъ Дичковскій именовъ православного и въ Бозѣ велебного отца киръ Захарія Копыстенского, малостію Божією архимандрита, и всей пречестного собора капитулы іеромонаховъ и монаховъ монастыря печерскаго киевскаго подавалъ привилеи ставропигіи: единъ отъ святѣйшаго Максима, другій отъ святѣйшаго Рафаила Константинопольскихъ патриарховъ вселенскихъ, которыя мы привилеи честно яко Архипастыревъ всего рода російскаго принявши и цѣловавши и прошенія отца архимандрита и всего собора разсудивши яко слушныя до книгъ нашихъ митрополитанскихъ вписали... лѣта отъ рождества Христова 1626 іюля 28 дня. — Голубевъ, ор. с. Прилож. 289-90.

³⁾ Rozgniewany na to się usadził, abym w żadnem monasteru kijowskim pomieszkania nie miał. Parenesis p. 22. citatur apud M. Кояловичъ, Лит. церк. Унія II, 359.

⁴⁾ Talis suspectio erat tunc fundata in facto convocationis Synodi Kobryniensis a metropolitae Rutskyj, quae autumnio 1626. a. celebrata est, attamen sine participatione orthodoxorum, prout a regimine et Metropolitae intentum erat cum illo scopo, ut „unio Rusciae cum Ruscia fiat“.

⁵⁾ ...такъ и тымъ вынѣшнимъ писанемъ нашимъ здалось намъ чистость сумненя своего Богомъ освѣдчивши, и все што той дѣпись пописаль кламство быти оповѣдивши... якосмы святыню приняли и неотмѣнне завше держали и при церкви восточной стояли, такъ и теперь стоимо и мощно держимо и за помощю тогожъ творца держати и стояти до смерти сподѣваемся; ани зъ апостатами жадного поразуменья и зрады ихъ участництва немѣлисмо, ави противъ церкве руское и противъ народу своего нѣкгда намовъ жадныхъ подступно не чинилисмо... — Голубевъ, ор. с. I, Прилож. 280—1.

litteris, „omnibus Leopoli et Vilnae orthodoxis christianis vinculo caritatis in Christo iunctis“ exponere et declarare coactus est illo suo decreto Confraternitates Leopoliensem et Vilmensem minime tangi: „Quas volumus, ut intactae et immutatae in suo ordine et administratione stauropigiana aeternae maneat“¹⁾. Smotryckij Vilnam non ausus est reverti, quia ibi „contra eum insurgentibus cordaque fidelium turbata sunt“²⁾. Ex quibus patet Zachariam ad acerrimos zelatores orthodoxiae, qui suae Confraternitatis iura stauropigiana strenue defendebant, pertinuisse.

5. De morte Zachariae. Laboribus litterariis atque officii monasterii, cui praefuit, occupatum Zachariam inexpectate mors e vivis eripuit.

„Zacharias Magnae hebdomadis feria tertia a. 1626 in Laura Kijevo-pečerensi, cuius archimandrita solum per unum annum cum dimidio erat, mortuus ibique in capella S. Stephani, a principibus Korecki fundata, sepultus est“³⁾. Hoc modo refert nobis Ignatius Stebelskyj annum et diem mortis, quam notitiam depromsit ex Teraturgima Kalnofojskii, ubi inscriptio super sepulcrum invenitur: „Ad aeternam beatitudinem vitae vocatus Zacharias Kopystenskyj, archimandrita Pečerensis, a. D. 1626 Magnae hebdomadis feria tertia“⁴⁾. Sed annus mortis a Stebelskyj secundum Teraturgima allatus contradicit documentis, ex quibus notum est, Zachariam 26. Junii 1626 documenta Confraternitatis in libros metropolitanos contra ordinationem patriarchae Cyrilli Lucaris, a Meletio Smotryckij allata, inscribere iussisse. Immo exstat eius Prologus in Triodem (e 15. II. 1627) „benedictione et cura rev. Zachariae Kopystenskyj“ editam, ubi ille orationem pro se aegrotante precatur. Insuper Golubjev animadvertit nomine Zachariae et capituli in iudiciis lites gestas esse, quae initio Aprilis 1627 iam nomine solius capituli prolongantur⁵⁾. Ergo cor-

1) Голубевъ, оп. с. I, Прилож. 287-9.

2) Голубевъ, оп. с. I, 132.

3) Umarł Zacharyasz w wielkiego tygodnia wielką środę roku 1626 w kijewo pieczarskim monastyrze, którego był tylko przez półtora roku archimandrytą, i tam w kaplicy św. Stefana, od książąt Koreckich fundowanej, pogrzebiony. — Stebelski, op. c. XXXIII—IV.

4) Do wiecznej szczęśliwości życia powołany Zacharyasz Kopysteński archimandryta pieczarski r. p. 1626. w wielkiego tygodnia wielką środę. — Голубевъ, оп. с. I, 63.

5) Словарь историческій I, 187. (Птб. 1827) affert a. mortis 1626, quod iam apud Efron-Brockhaus энциклоп. Словарь XII, 336. (Птб. 1894)

rigendus est annus eius mortis in a. 1627. Cumque feria tertia Magnae hebdomadis huius anni occurrit 21. Martii—hic erat dies mortis ¹⁾).

§ 2. De Palinodia

De Palinodia Zachariae Kopystenskyj generatim loquendo nonnullae praeviae quaestiones solvendae sunt: a) de nomine libri, b) de occasione et momento, c) de motivis, d) de recensionibus textus, e) de dispositione et f) de methodo.

6. Supervacaneum esset de nomine libri quaestionem movere, nisi apud scriptores adhuc aliqua obscuritas super hac re haberetur. Primus, qui rem implicat, est Zavitnevč²⁾, qui Palinodiam nihil aliud significare vult, nisi „vetus carmen“, *πάλινοδος* (sic), scilicet vetus carmen polemicum contra Latinos, notum iam exinde a temporibus primi episcopi Kijoviensis Leontii, quod nunc contra Leonem Kreuzam, unitum episcopum, Zacharias repristinavit. Quam arbitrariam sententiam Alexander Suško nigro notans lapillo³⁾ in oppositam prorumpit sententiam, cum ipso Prologo Palinodiae innixus putat illam esse „novum carmen“ apologeticum ecclesiae orthodoxae, fulgens responsum omnibus catholicis et unitis polemistis, quod iam nemo deinde ex posteritate Kopystenskii est tentatus. Quae ultima omnino essent recta, si auctor illam denominationem Palinodiae per *κατ' ἀντίφρασιν* „novum carmen“ eliminasset et si insuper aliquas obiectivas rationes praeter textum Prologi attulisset.

Etenim denominatio *παλινοδία* a *παλινοδέω* iam apud antiquos occurrit (Hesychias, Suidas) neque aliam significationem habet, nisi *ἐνάντια φῶδι*, ἢ τὸ τὰ ἐνάντια εἰπεῖν τοῖς προτέροις. Ideoque recantationem, responsonem vel sententiam priori contrariam significat. Hoc ultimo sensu *παλινοδία* vocatum est poëma Stesichori, quo ille omnia retractavit, quae antea in suo carmine de

correctum est in annum 1627; cf. etiam Лопухинъ, Правосл. Богосл. Энциклоп. V, 675. (Птб. 1904).

¹⁾ Голубевъ, ор. с. I, 63.

²⁾ Онъ поставилъ своею задачею спѣтъ „древнюю пѣснь“ (*πάλινοδος*), и нужно сознаться, что онъ пропѣлъ ее по всѣмъ правиламъ искусства. — Завитневичъ, ор. с. 381.

³⁾ Се справді була нова пісня, „книга оборони католической святой апостолской восточной Церкви“, блискуча відправа всім католицьким і уніятським полемістам, на яку не здобувся вже ніхто з наступників Копистенського. — Олександр Сушко, Причинки до студій над текстом Палінодії in Зап. Н. Т. ім. Шевченка 1903. LIV, 9.

Helena vituperavit¹⁾. Etiam apud Nicetam Paphlagonem in Vita S. Ignatii legimus Photium perempto Barda, quem antea omnibus preconiis efferebat, postea palinodiam cecinisse ἀποθανόντι δὲ παλινωδίαν ἤδε atque velut execrandum quoddam piaculum dignum tali morte dictitasse²⁾. Neque aliam significationem in mente habuit Zacharias Kopystenskyj, cum librum suum Palinodiam intulavit. „Necesse enim est — ita ipse dicit in Prologo³⁾ — apostatis, qui se „uniatos“ nuncupant, respondere et rectificare veritatem suam et argumentum pro se dare“. Secutus est exemplum praecedentium polemistarum, qui sua scripta Ἀπόκρισις a. 1598 (Martinus Broniewski), Ἀντιῤῥήσεις a. 1599 (Ip. Potij), Ἀντίγραφη a. 1608 (Mel. Smotrycky) intitulabant. Nihilque mirum, si suo capitali operi polemico Zacharias novam denominationem, quae idem ac praecedentes tituli significat, indidit⁴⁾.

7. De libri occasione et momento. Palinodia conscripta est a Zacharia Kopystenskyj tamquam responsum ad argumenta, quae Leo Kreuza, archimandrita Vilmensis postea archiep. Polocensis, in sua „Defensione Unionis“ pro primatu et unitate Ecclesiae proposuerat. Leo Kreuza sententiae adhaesit, quam propagabat ipse Metropolita Velamin Rutskyj „et nonnullae praestantiores personae, cupidae concordiae inter nos in graeca religione scissos“⁵⁾, ut unio Rusciae cum Ruscia fieret. Sed haec Unio aliter et aliter concipiebatur. Metropolita Rutskyj aliquem congressum unitorum Ucrainorum cum disunitis facere studuit, quo disuniti primatum R. Pontificis agnoscerent actumque accessionis

¹⁾ H. Stephanus, Thesaurus graecae linguae VI, 97. (Parisiis 1842-47)

²⁾ MSG. 105, 537.

³⁾ Незли теды, сно за таковыми задатками, отступникомъ, называючимся „унятюмъ“, отповѣсти и исправитися правды своен и выводъ о собѣ дати... Р. И. Б. IV, 318.

⁴⁾ Hoc tempore Palinodiam idem significare ac responsionem testatur Card. St. Hosius, qui in suis operibus partes habet, quae intitulantur: Palinodiae sive recantationes. — Etiam apud Marcum Antonium de Dominis, a quo Zacharias Kopystenskyj fere omnia argumenta prioris partis Palinodiae mutuavit, legimus: „Palinodia illa, quam Carthagiensem Ecclesiam ad Bonifacium III cecinisse quidam conficit“, — De Republica Eccles. Londoni 1617. (ex Officina Nortoniana) I, 658. lib. 4. c. 8.

⁵⁾ Niektore zacne osoby, pragnący zgody między nami, w religijy Greckiej rozroznionymi, potrzebowaly po nas, żebysmy, sami z sobą w miłości braterskiej na iedno miejsce zszedzy, o uspokoieniu zobopolnym mowili... Obrona iedności. — Р. И. Б. IV, 157

suscriberent. Orthodoxi e contra restitutionem suae hierarhiae prae-
tendebant et Unionem nonnisi a patriarcha Consplitano factam
possibilem esse cogitabant. Post occisionem nefandam S. Josa-
phat Kuncevyč, cum quidam „modus vivendi“ intra unitos et
dissidentes eiusdem nationis stabiliendus erat, quaestio Unionis
summum culmen attigit. Urgente necessitate etiam aliqua media
via excogitata est... scilicet creatio Patriarchatus Kijoviensis ad
exemplar iam a. 1585 fundati Patriarchatus Moscoviensis, qui R.
Pontifici subditus esset. Hoc modo excluderetur ex una parte in-
fluxus Constantinopolis, qui ob sempiternum periculum Turco-
rum regibus Poloniae politice suspectus erat, ex alia parte apud
orthodoxos salvata esset via Unionis per patriarcham, qui magni
habebatur praesertim penes confraternitates, denique idea verae
Unionis, a Metropolita Rutzkyj tam optatae, verificata esset. In
praxi talis conceptus Unionis pluribus laborabat difficultatibus.
Etenim synodus unitorum cum disunitis iuridice prohibebatur
secundum illa verba: „Quae est communicatio Christi cum Belial?“
Deinde confraternitates, quae tunc „opinionem populi“ faciebant,
tali Unioni infensissimi erant et suos hierarchas semper de fraude
suspicientes reipsa neque ad unum congressum cum unitis suos
legatos miserunt.

Talis congressus pro utraque parte prima vice propositus
est ab unitis a. 1617 Vilnae, ubi praelectionem de primatu et
unitate Leo Kreuza habuit, argumenta pandens ex ipsis lib-
ris liturgicis slaviciis. Iam destinatus est „dies certus, locus et
tempus, ad quod invitavimus homines venerabiles Vilnae tunc
temporis versantes aequae ex nostra ac e contraria parte“¹⁾. Sed
illa pars contraria, sub qua Confraternitas Stauropigiana Vilnen-
sis intelligitur, non apparuit. Ideoque tam propter illos, „qui tunc
tempore non erant praesentes, quam propter illos, qui utpote
praesentes, tamen ob nimium concursum hominum bene audire non
potuerunt“²⁾, collatio archimandritae Leonis typis mandata est.

¹⁾ Lecz iż się już było na to zaniósło... naznaczyliśmy dzień pewny,
miejsce y czas, na który zaprosiliśmy ludzi zacnych, w Wilnie pod ten czas
będących, tak z strony naszej, iako y przeciwney, którzy, widząc rzecz
słuszną, przybyli y łaskawie słuchali, widzieli też księgi, Słowińskim ięzy-
kiem częścią pisane, częścią drukowane, z których samych,... wszystkiegośmy
dowodzili. — P. II. B. IV, 159.

²⁾ ...więc y o pożytek tych szło, którzy na ten czas przytomnymi nie
byli, tak y o tych, którzy acz byli, iednak dla większego nacisku, dosły-

Librum Leonis Kreuzae orthodoxi silentio non praeterierunt. Iam in „Libro de fide“, a. 1619 Kijoviae sub pseudonymo Azariae edito, Zacharias Kopystenskyj, qui sub hoc pseudonymo tegebatur, lectorem ad editos iam ab orthodoxis libros contra primatum R. Pontificis remittit „non tamen sine spe, quod proxime specialis editio libri apparebit, tum contra primatum tum contra insanem nonnullorum Russorum ab ecclesia orientali defectum“¹⁾. Hoc modo iam immediate ante conscriptionem Zacharias orthodoxos de argumento Palinodiae informavit. Hanc promissionem expletam esse putans Stebelskyj scribit a Zacharia iam a. 1620 typis editum esse librum, ex quo successores eius „in defensionem disunionis tamquam ex fonte contagiosam doctrinam hauriebant, sicuti Petrus Mohyla, Silvester Kossov, Lazarus Baranovyč eiusque discipulus Joannicius Galatovskyj“²⁾. Praetermissa falsa notitia de typographica editione libri, qui nonnisi in manuscriptis circulabat neque umquam typis est mandatus, hoc certum est Palinodiam non prius quam exeunte a. 1621 finitam et postea ad censuram et correctionem superioribus traditam esse. Nam in prima pagina legimus: „Anno a Nativitate Verbi Domini Jesu Christi 1621 mense Novembri 26“, quod significat Zachariam librum suum saltem in angustiore redactione — arctiorem enim et largiorem redactionem conscriptam esse, Petrov admitit³⁾ — tempore indicato finivisse. Neque obstat, quod Zavitnevych affert⁴⁾, Zachariam in suo libro tales expressiones usurpasse, quae potius annum 1622. suadent, nam supposita correctione libri, de qua ipse loquitur, immo supposita duplici redactione illae expressiones tamquam postea

szeć nie mogli — prosiło nie mało przednich osob, żeby to przez druk do wiadomości wszystkich przyszło. — P. И. Б. IV, 159.

1) ...отсылаю теды правовѣрныхъ до выданныхъ презъ православныхъ въ той мѣрѣ книгъ, не безъ надѣи, еднакъ, же не замѣшкавши особливое выйдеть выданіе книги, такъ противъ первенству, яко тыжь и о незбавенномъ нѣкоторыхъ въ Россіи отъ церкви всходной отступленію. — Завитневичъ, op. c. 305.

2) ...roku 1620 wydał z druku przeciw książce Kreuzy... schyzmatyckim i prawie karcerskim duchem napisaną. Z której książki i następcy po nim tymże duchem tchnący pisarze na obronę dyzunii, jak ze źródła zaraźliwe brali nauki, jako Piotr Mogiła, Sylwester Kossow, Łazar Baranowicz i uczeń jego Joannicy Galatowski. — Stebelski, op. c. XXXIII.

3) Тр. К. Д. А. 1884/II, 255—57.

4) op. c. 307.

intrusae declarari possunt. Huc pertinet: a) relatio de anno mortis Jobi Kniahynyckyj, anachoretæ halyčensis¹⁾, b) expressio, quod a casu Constantinopolis, durante a. 1622, iam 169 anni elapsi sunt²⁾. Quarum prima difficultas nulla est, quia auctor allato anno mortis Jobi pro die mortis lacunam reservavit, quae postea erat adimplenda. Attamen ex contextu apparet mortem Jobi sub mense Augusto esse allatam, librum autem mense Novembri finitum esse. Secunda difficultas supposita correctura libri, tempore cuius computus annorum a casu Constantinopolis intrusus est, evanescit. Ex quibus librum conscriptum esse inter annos 1619-21 eruitur.

Occasionem libri conscribendi nactus est Zacharias ex colatione Kreuzae a. 1617 Vilnae habita. „A clericis et laicis ad hoc multipliciter usus et fere necessitatus“³⁾ proposuit sibi exactam responsionem dare ad omnes quaestiones, quae a Kreuza motae erant. Ideoque non solum primatum Romani Pontificis negat opponendo ei theoriam pentarchiae cum theoria ecclesiae episcopalis permixtam, sed hoc maxime lectoribus inculcare studet, a primordiis suis Ecclesiam Kijoviensem numquam in quadam mediata unione scilicet per patriarchas Cpolitanos ante Caerularium cum Sede Apostolica fuisse, quando formaliter scissio nondum est stabilita. Etenim post Unionem Brestensem a. 1596, cum polemica circa legitimitatem huius Synodus, quam Skarga et Potij ex una parte, Broniewski, Vyšenskyj, Klyryk Ostrohskyj et Smotryckyj ex altera parte agitabant, exhausta est, uniti novum argumentum suae legitimitatis ex historia sumpserunt affirmando Ecclesiam Kijoviensem baptismum accepisse Constantinopoli tempore unionis cum Ecclesia Romana post schisma photianum. Hae duae quaestiones: primatus Romani Pontificis et historica legitimitas Unionis actuales inter alterutramque partem erant maxime. Unusquisque tum defendens tum opponens omnia scientifica argumenta, quae praesto erant, pro se coacer-

¹⁾ Въ Россіи нашей року 1621, мѣсяца... дня... преставился пустынножителъ, въ Галицкой пуци, въ скитѣ надъ рѣчкою Батершова прозваемою. — Р. И. Б. IV, 856.

²⁾ Южъ тому 169 лѣтъ минуло въ року нынѣшнемъ 1622-мъ. — Р. И. Б. IV, 1049.

³⁾ Якожъ я найменшій отъ духовныхъ и свѣцкихъ зацныхъ особъ о то многокrotъ уживаный, а праве якъ принушоныи будучи, за помощью Божією, склонилемся къ написаню тоей книги :... Р. И. Б. IV, 318.

vavit. Proinde Palinodia quasi culmen et corona scientiae orthodoxorum est — sui generis „Panoplia“ — longe excedens omnia opera polemica, quae adhuc ab disunitis scripta sunt tum ratione formae cultioris, tum ratione argumentorum.

8. De scopo et motivis. Pro suo scopo polemico Zacharias Kopystenskyj Unionem tamquam apostasiam a fide, prodigium antichristi, qui secundum prophetiam Joannis evangelistae¹⁾ apparebit a. 1666, in Prologo carpit. „Huiusmodi etiam ex nobis prodierunt... Nonnulli enim ex russica gente semetipsos et gloriam amantes, depravatam et adustam habentes conscientiam a sancta, apostolica et catholica orientali ecclesia, a sanctisque quattuor patriarchis defecerunt. Ibi expletur, quod dicit Apostolus, quia prius erit defectio, postea veniet antichristus. Quibus non contenti per potestatem civilem varia genera turturarum excogitant. Adde, quod ecclesiam sanctam orientalem et sanctos patriarchas Constantinopolis, Alexandriae, Antiochiae, Hierosolymarum simulque orthodoxos et constantes christianos contumeliis obrunt talesque libros edunt, in quibus veritatem et iustitiam non scribentes, sola commenta fabulantur... Nos floccifaciunt, stultitiam et ignorantiam nobis obicientes. Atamen in ecclesia nostra philosophi et theologi inveniuntur, etsi libros edunt non omnes, cupientes in contemplatione et quiete vivere... Necessae est igitur talibus apostatis, qui se „uniatos“ nominant, respondere“²⁾). Hoc modo Zacharias in sua Palinodia non solum argumenta Leonis Kreuzae refellere, sed etiam obiectiones, quae contra patriarchas orientales in libris polemicis sparsa sunt, redarguere vult. Ludibriis super rudita-

¹⁾ Апок. 20, 7, 13, 18.

²⁾ А таковыи выникли и отъ насъ... Нѣкоторые бовѣмъ отъ Роского роду, себе самыхъ и славу любячи, а зопсованыи и попаленыи отъ беззаконій и невѣрностей, маючи свое сумнѣнье,—отъ святой апостолкой католической Восточней Церкви и отъ святыхъ четырехъ патриарховъ отступили. Гдѣ выполняется и то, яко апостоль мовить: ижъ впредь отступление будетъ, тожъ—антихристъ прійдетъ.—На чомъ недосытъ маючи, пре свѣцкую зверность розмаитыхъ выдовъ утрапленя и мордованя заживають и вынайдуоть. Къ тому, Церковь святую Восточную и святыхъ патриарховъ въ Константинополю, въ Александрии, въ Антиохии и въ Иерусалимѣ живучихъ и сѣдячихъ, также правовѣрныхъ и стальныхъ христіанъ шкалюють и книжи таковыи выдають, въ которыхъ правды и справедливости не пишуци, едно вымысли и вывороты и небылицы змышляючи... Венць намъ потрясують, задаючи глупства и не-

tem et ignorantiam orthodoxorum, quibus Hip. Potij non pepercit nominando ecclesiam disunitam „coetum sutorum, sartorum coriariorumque“, argumenta scientifica opponere in animo habet, nam etiam „in nostra ecclesia philosophi et theologi inveniuntur, etsi libros non omnes edunt“. Praelucet ergo Zachariae scopus scientifico-polemicus, quem reipsa in Palinodia prosequitur.

Motiva autem, quae Zachariam ad conscribendum opus polemicum induxerunt, ipse in fine Prologi recenset¹⁾. Quae sunt: a) desiderium orthodoxorum, qui Zachariam ad opus conscribendum urgebant²⁾, b) ratio salutis animarum alterutriusque partis³⁾, c) ratio conscientiae, ne qui sunt in potestate tuta conscientia unitos adiuvent putantes se inservire Deo⁴⁾, d) ratio veritatis, ne quis dicat ex obstinatione orthodoxos in sua fide manere⁵⁾.

умѣтность, ачь въ церкви нашей любомудрцы и богослове находятся: въ правдѣ-ть не всѣ видають и кнѣгы, зычачи собѣ въ богомыслии и въ покою жити... Нелзи теды, ено за таковыми задатками, отступникомъ, называючимся „унеитомъ“, отповѣсти... Палинодія — Р. И. Б. IV, 317-18.

1) Р. И. Б. IV, 318—22.

2) Якожь я наименшій отъ духовныхъ и свѣцкихъ зацныхъ особъ о то многокrotъ уживаный, а праве якъ принушоный будучи, за помощью Божіею, склонилемся къ написаню тоей книги: иначе не пристояло, ено ся покорити волѣ и жаднаю правовѣрныхъ, особливе абымъ у нѣкоторыхъ не zostаваль въ нѣякомъ въ нѣманю, але абымъ освѣдчилъ ортодоксію свою, а судіямъ и преложеннымъ показаль, ижъ насъ — правовѣрныхъ до ныхъ зле относятся... Палинодія — Р. И. Б. IV, 318.

3) Повторе мовлю, ижъ тое немалое дѣло, надѣючися на благодать Духа Пресвягаго, предъ себе взялемъ зъ любве и зычливости збавеня такъ своимъ правовѣрнымъ братіямъ, яко тыжъ и къ отступникомъ и противникомъ нашимъ... Палинодія — Р. И. Б. IV, 318-9.

4) Взялемся еще зъ побудки самага сумнѣня, не меньше хотячи противныхъ и тыхъ всѣхъ, которы имъ потугою и зверхностю свѣцкою помогаютъ, остеречи сумнѣня, абы не мнимали о собѣ, же службу приносятъ Богу, Россовъ зводячи и тяжко иныхъ сунтлностю, а другихъ и явие трапачи... Палинодія — Р. И. Б. IV, 319.

5) Абы насъ кто за упорныхъ не внималь, освѣдчити вѣру и правду свою повинныхмы. У насъ старои правовѣрної Россіи нѣмашъ упору, едно статеичной діаментовой. Не естъ то упоръ при таковой вѣры, которая якъ трѣаетъ южь тому тысячный шестсотный и двадцятый ся пишеть рокъ стати, але то естъ сталость и статеичность живая... Палинодія — Р. И. Б. IV, 319.

Hanc ultimam rationem auctor fusiore calamo evolvit probans constantiam in fide laudari in S. Scriptura tamquam virtutem caritatis apud 1 Io. 5, 3; 2 Io. 1, 6; Phil. 4, 9; praecipui a S. Patribus et synodis¹⁾. De lapsu eorum orthodoxorum, qui a patriarcha Cpolitano defecerunt, non est scandalizandum, etenim illa defectio a Christo apud Mt. 24, 24 praevisa est²⁾.

9. Recensiones textus Palinodiae. Quamquam Palinodia scripta erat a Zacharia ad instantiam „venerandarum personarum ex clero et laicis“, qui eum „fere cogerunt“, nihilominus propter causas, quae adhuc nondum sunt elucidatae, typis non est mandata. Quomagis mirum est, quod „lecta et approbata et correctata erat a doctis et in S. Scriptura versatis“, ergo censuram transiit et approbationem ecclesiasticam assecuta est. Ideoque opus in multiplicibus apographis per totam Ucrainam et Russiam septentrionalem divulgabatur, immo apud raskoinikos magni habebatur.

Autographum Palinodiae hodie ignotum est. Paucis annis ante nostram aetatem asservabatur in cathedrali bibliotheca apud S. Sophiam Kijoviae, ut refert Undolskyj³⁾, ubi deperditum est.

¹⁾ Не естехмы упорными, кгда такъ вѣруемъ, яко апостолы учили, яко теологове вѣрили, а мяновите: Діонисій Ареопагитъ, Атанасій, Василій Великій, Григорій Назіанскій, Іоаннь Златоустый, Кириллове, Іоаннь Дамаскинъ и Теофилакть; ку тому, яко синоды вызвали иухвалили и запечатовали... Кътому реку и то, ижъ не естъ то милость, ани едноть — отступити вѣры, отдалитися того, штохмы съ початку увѣрили, што намъ подѣно, што намъ приказано. Але то естъ истинная милость и едноть — заховати то, што зъ початку приказано и подано. Яко Іоаннь Святый Богословъ мовить: „тая бовѣмъ естъ любовь Божія, абы приказаня Его заховивалисьмы“ (1. Іо. 5, 3). Тойже въ второй епистоли: „тая естъ любовь, абыхмы ходили ведлугъ приказанья Его, то естъ приказанье, яко есте слышали отъ початку, абысте въ немъ ходили“ (2 Іо. 1. 6)... А Павелъ святый апостоль упоминаеть мовячи: „которыхъ речей научилистеса, и приняисте, и слышалисте, и видѣлисте во мнѣ, тыи речи творите, и Богъ покоя будетъ съ вами... (Фил. 4, 9) Палинодія—Р. И. Б. IV, 319-20.

²⁾ Зачимъ до тыхъ, которыи насъ Россовъ православныхъ отбѣгли и святого патріарха вселенского, архіепископа Константинопольского, отступили, склонятися неможно, и оныхъ отпаденемъ не погоршатися, ани ослабѣвати намъ пристовитъ, хоть бы и выбраныя были. Оповѣдѣль бовѣмъ самъ Іисусъ Христось отпадене таковыхъ мовячи: „абовѣмъ повстануть лжехристи и фалшивыи пророцы и дадутъ знаменія великыи и чюда, такъ ижъ бы звели, бы то могло быти, и выбранныхъ, се предрекыхъ вамъ“ (Мат. 24, 24)... Палинодія — Р. И. Б. IV, 321.

³⁾ Ундольскій, Слав.-русскія рукописи, col. 306.

Secundum Kuliš transiit a. 1876 in bibliothecam Krasinski Varsoviae¹⁾, attamen Zavitnevyc non ita multo post a. 1883 ibi hoc autographum invenire non potuit. Ex illo tempore nihil amplius de hoc scimus. Sine dubio si reperiretur et conferetur cum apographis et textus editione, quam a Hildebrandt in Russkaja Istoričeskaja Bibliotheca tomo IV, 316—1179 procuratam habemus, multis mendis in transcriptione commissis et lacunis, quae in textu reperiuntur, praecaveretur.

Apographa seu recensione textus notae sunt hodie sex: tres Kijovienses incompletae, una Moscoviensis Synodalis seu com. A. Tolstoj, una Petropolitanae bibliothecae caesariae²⁾ unaque Leopoliensis³⁾. Quo vetustiora sunt apographa eo magis defectuosa ideoque editio completa, etsi non optima, demum a Hildebrandt secundum minus defectuosa apographa bibliothecae Synodalis Moscoviensis et caesariae Petropolitanae procurata est.

a) Vetustissimum apographum esse videtur illud ex a. 1635, quod Sčeholov moriens Museo eccl.-archaeologico Academiae Kijoviensis a. 1883 donavit⁴⁾. Attamen textus huius apographi per mediam partem defectuosus est. Desunt enim plus quam 500 columnae ex initio et 50 columnae in medio manuscripti, ita ut habeantur paginae 545—766 (ab art. 3. cap. 2/II—ad art. 6. capituli 9/II) et paginae 815—1015. (ab art. 2. cap. 10/III—ad art. 1. cap. 2/III). Apographum exceptis paginis signatis 241-51 sine paginatione est. Ibi opera graeca et latina originaliter, e. gr. in pagina 701. can. 37. sexti Concilii oecumenici, citantur et expressae citationes librorum veterum slavorum, sicut Knyzycae Ostrohensis et tractatus Azariae de fide (Книга о вѣрѣ) habentur. Lingua magis archaica est. Praeterea plures discrepantiae habentur inter textum apographi et editionem Hildebrandti in Russkaja Istoričeskaja Bibliotheca. Huc pertinent α) correctiones⁵⁾ textus originalis, quae in vetere apographo desunt β) interpolatio-

1) Журналъ Мин. Нар. Просв. 1878/I, 199.

2) Р. И. Б. IV, 313 п. 1.

3) Ол. Сушко, о. с. in Записки Н. Т. Шевченка LIV (1903).

4) Exactam descriptionem apographi exhibet nobis N. Petrov in Тр. К. Д. А. 1884/II, 244—57.

5) Exemplum talis correctionis est pars II с. 2 art. 5, ubi de legatis et vicariis parvae narratur:

nes¹⁾ postea illatae, quae in apographo vetustiore desunt γ) expunctiones²⁾ narrationum, quae in septentrione minus erant favoribiles. Ex his apparet Palinodiam iam primis temporibus duas re-

Apographum Sčeholovii 185-6.

Бискупъ Римскій два легаты мѣвалъ, единыхъ, которы на соборы посылалъ, а то не чинить его повшехнымъ пастиромъ и бискупомъ, кгдажъ бовѣмъ тое право было всѣхъ епископовъ, а особливе митрополитовъ и патриарховъ, же они своихъ (сами не могучи на собор прійти) посылали намѣсниковъ; другіи леггатове папныи, которыи грецкіи епископове были, яко Ѳесалоницкій и иные, которыи именемъ папескимъ не дозирали восточныхъ церквей, але тылко бывали на соборахъ отъ лица, отъ особы папежской и издание зъ части его давали, повинни тыжъ были вѣдомость давати и оповѣдати до Риму, штобы ся на соборѣ въ Грециі стало...

Editio P. И. В. IV. 556-7.

Оттоль затымъ въ звычай пошло, же якъ Римскій епископъ, такъ и всѣ восточніи патриархове посланники свои, которыхъ они легатами, а овыи ексархами титуловати звыкли, по своей патриархіи діецезіяхъ притомными для дозору порядку въ справахъ церковныхъ вмѣсто себе мѣти авозволили. Который звычай у восточныхъ патриарховъ и по сесь день въ своей клубѣ неподвижно стоитъ. Римскому засъ епископови тойже, за поступкомъ часу, въ нѣякуюсь выдѣльную вынеслость выродилсѣ, который, не контентовавшисѣ зъ тыхъ окаяій своими власными легатами, поступилъ учинити собѣ легаты отъ боку и зъ несвоей діецезіи епископовъ... учинилъ въ Филадельфіи, въ Солуни, въ Коринтѣ.

¹⁾ Tamquam interpolatae probantur in editione Hildebrandti:

18 versiculi	in fine articuli	6. cap. 2. part. II,	qui desunt in apographo
16	" in initio	1. " 3.	" " " " " "
	interpolatus totus articulus	1. " 4.	" " qui deest " "
25 versiculi	in fine articuli	2. " 4.	" " qui desunt " "
29	" in initio	" 4. " 4.	" " " " " "
28	" in fine	" 5. " 4.	" " " " " "
6	" " "	" 1. " 5.	" " " " " "
71	" in initio	" 1. " 8.	" " " " " "
19	" " "	" 3. " 10.	" " " " " "
14	" in fine	" 4. " 10.	" " " " " "
19	" " "	" 5. " 10.	" " " " " "
73	" " "	" 6. " 10.	" " " " " "
21	" in initio	" 7. " 10.	" " " " " "
9	" in fine	" 7. " 10.	" " " " " "
10	" " "	" 8. " 10.	" " " " " "

²⁾ Expuncta est in posterioribus recensionibus narratio de patriarcha Theophane in II/6 art. 4: Патриарха Іерусалимскій киръ Теофанъ нивѣсныхъ часовъ, особливе року 1619. приѣхавши презъ татарскую землю до столечного мѣста царского Москвы, посветилъ патриархоу блаженного Филарета исповѣдника, для чого, за случайнымъ приездомъ Патриархи Іерусалимского на Москву для утверждения вѣри народу русского нѣма-

dactiones, unam largiorem, alteram strictiorem habuisse. N. Petrov³) strictiorem redactionem authenticum opus Zachariae esse tenet, quia largior redactio est illa, quae „correcta est a doctis in S. Scriptura versatis“ iam tempore Zachariae et decursu temporis semper interpolabatur. Inde discrepantia linguae, citationum et additamenta declarantur, quae nonnullas partes Palinodiae comp-

еть собѣ права привлащати хиротоніи на Москвѣ патріарховъ (рукопись 280-81) Тр. К. Д. Ак. 1884/II, 251-2. — Item expuncta est narratio de Laura S. Sabae et deinde:

articulus 6-tus capitis 2. partis	II	qui habetur in apographo, deficit autem apud Hildebrandt.
„ 3-tius capitis 3.	„ II	qui censetur tamquam 2, quia primus articulus est in apographo iduatus.
„ 5-tus capitis 6.	„ II	qui in apographo est totaliter novus ideoque quintus apud Hildebrandt tamquam sextus in apographo praebetur.
art. 4. et 5. capitis 8.	„ II	apud Hildebrandt habentur solummodo tres articuli capitis octavi, quibus ille addit quartum in Additamentis R. Ist. B. IV, 1159-61. In apographo tertius articulus c. 8/II ex omnibus 5 est omnino novus.

Textus expuncti apographi Sčeholovii, qui desunt in R. Ist. B.:

Art. 5. c. 6/II: Грекове папѣжовъ подавали въ Римѣ на папѣжство такъ грековъ, якъ и латинниковъ и же папѣжове хиротонію отъ восточныхъ патріарховъ мали. Покажемо мы не припадковую речъ, и не исторію, але дѣдичную и упривѣленную протвъ самохитнимъ неприятелемъ нашимъ латинникомъ и тымъ, которые з ними перестали на правовѣрныхъ. А то иж цареве Константинопольскіи, такъ же и ексархове грекове то ест старостове, которые до Риму и до Влохъ посланы были на староства, папѣжовъ подавали, а же то правда зъ ихъ же книгъ довожу. Баронѣуш бовѣмъ в року 590. о Григориѣ папѣ пишеть: Папѣжъ, хотя и слухне обраный, засѣсти на папѣжствѣ не могль, ажъ бы царь въ Константинополю призволил“. И ниже: „ексарха то ест староста римскій Германъ до царя Маврикия ластъ свой послалъ, барзо просячи, абы Григирия потвердил был добре, Маврикиеви стый Григорій знаемый“. И ниже: был обычай в костелѣ римскомъ, ним выбранный и папѣж уряд свой отпраовати почаль, то ест ним потверженіе от цара з Константинополя пришло, чотыре всѣмъ костеломъ радили и прочая. Велисарій гетманъ грецкій в Римѣ Силверия бискупа Римскаго иж з Гофтами практиковалъ о поданю им Риму, поймавши до Константинополя одослал, а Вигилия на папѣжство подал. Нерсесъ гетманъ посадил Пелагия року 5552 и иныхъ многих ексархове рознѣ подавали, за привилеемъ царей Константинопольскихъ. А електове, то ест обраны на папѣжство, гды до Константинополя посилали до царя привѣлей, певне царь з дозволеніемъ патріаршимъ то чинилъ, а если произволеніемъ оныхъ, то и патріархове з царемъ подавали папѣжовъ римскихъ. А не толко влохов и латинниковъ родомъ подавали на папѣж-

lere vel sequelas ratiocinationis clarius prae oculis ponere proscopo habebant. Apographum illud Palinodiae factum est—sicut indicat superscriptio ab oppidano Basilio Lapickyj—a. 1635 die 5 Januarii⁴⁾, sed huius auctoritas est plus quam dubia, quia scriptura plures scriptores apographi prodit.

ство, але и грековъ, яко то mezi инымы за Юстиніана второго и Антиохійской епархии, Іоана пятого, Конона з Фракіѣ, Сергія зъ Антиохии; Іоан шестый и седмый грекове были, Сисиніи з Сириѣ, Іоанъ 4 з Далматіѣ, Феодор 1 зъ Іерусалима гречинъ, Захарыя гречивъ, еппъ Полихронія, который грекомъ барзо приял, Поневаж тыѣ папезове грекове зъ всходныхъ сторонъ были и царѣ Константинопольскіи з патриархами оныхъ подавали. Певна и то, же и посвеченія свои мѣвали от патриарховъ всходныхъ, яко о томъ въ соборніку пишеть: гды хто на престолъ папѣжства возводимъ бываше, от чотырохъ патриархъ благословеніе прямо вал, и в стыи пѣминіки црковныи имя его вписовали. — Тр. К. Д. А. 1884/II, 253-4.

Art. 3, cap. 8/II: Патриарсѣ Константинопольскому болшая влада и свобода нижели Римскому признана соборне.

Болша влада и звѣрхность духовная през каноны есть указана патриарсѣ Константинопольскому, нжели римскому: справи бовѣмъ и спори mezi духовными до Константинопольской столицѣ указано, яко канонъ 9 и 17 халкедонскаго собору учить. О томъ вышше читай въ второй части роздѣль 4 въ артикулѣ 6, и роздѣль 7 въ артикулѣ 1, листь 287; тамъ же доводы ижъ апеллація от патриархи нѣгде не идетъ. И то еще немалая Константинопольскому Патриарси влада належитъ и звѣрхность, же маеть волность клириковъ иныхъ діецезій и без листовъ свѣдочныхъ приимовати. Читай канонъ сегомо вселенскаго собору десятый (на сторонѣ: 7 Собор 9). Также до Патриархи Константинопольскаго соборъ указывает, абы еретикове книги свои до него отдали, о чомъ тогожъ сегомо собору канонъ 9 мовит. Уфность бовѣмъ завше великая и звѣрхность знаменитая той столиці соборне отдавала ся. Безпечно то каждый твердити может, ижъ нигды римскому бискупови таковая звѣрхность, прерогативи и привилея от церкви не суть приписаны, яковы Константинопольскому, а предся жъ онъ не выноситея, хотя жъ отъ всѣхъ здавна тымъ чщенный есть. Той бовѣмъ который мѣль и маеть што legitimate слушне, яко и тыи, которые въ благородыи суть не звыкли выноситься и хлюбитися, а которые зась не мѣли и не мають, за okayею сего свѣта фортуны, изъ наименшого звыкли ся выставляти, што имъ нейдет. Также и бискупъ римскій ижъ не мѣль, а хотъ маеть пнется для царства римскаго, которое царомъ Константинопольскимъ грѣхомъ ребелліи первѣе франнузомъ подал, а потомъ самъ восхитил.—Н. Петровъ — Новооткрытый списокъ „Палинодіи“ в Тр. К. Д. Ак. 1884/II. 254-5.

1) Н. Петровъ о. с. in Тр. К. Д. А. 1884/II, 256.

2) писалъ кievской мiщанинъ Василь Лапицкой 1645. года, генвара 5. дня сія книга здѣлана. — Тр. К. Д. А. 1884/II, 247.

b) Alterum apographum Kijoviense in eodem Museo ecclesiastico-archaeologico Academiae Kijoviensis sub Nr. 113 conservatur. Procedit ex s. XVIII et conscriptum in folio 164 paginarum etiam defectuosum est, quia finis deest. Hoc apographum fuerat olim proprietas monasterii Cernihoviensis, postea in Museum Kijoviense tamquam donum archimandritae Modesti transiit. Post magnum enim incendium Academiae et bibliothecae, quod a. 1780 accedit, bibliotheca Academiae privatis donis crescebat, quae veteres dicipuli sponte offerebant¹⁾.

c) Tertium apographum Palinodiae item conservatur in eodem Museo. Est magis completum, sed sine initio. Deficiunt 68 folia priora, ergo tota pars prima usque ad articulum 4 capitis 2-i partis II-ae. Habet 550 chartas in folio et secundum modum scribendi posterioris provenientiae est. Donatum est hoc apographum Academiae a metropolita Kijoviensi Eugenio initio s. XIX²⁾.

d) Quartum apographum etiam defectuosum in bibliotheca Universitatis Leopoliensis sub Nr. 1 D. 17 conservatur. Adnexum est duabus „Vitis“ ita, ut paginatio incipit a pag. 83-625. Scriptum est in folio litteris cursivis in duabus columnis. Apographum statim incipit articulo 1-o, cap. 1-i, partis I-ae sine inscriptione, prologo, articulo de donatione Constantini, cathalogo librorum, quibus auctor est usus, et testamento 40 martyrum, quae omnia habentur in editione Hiltbrandti (P. И. Б. IV, 312-336). In art. 5-o cap. 9-i part. II. deficit manuscriptum in p. 572 (cf. P. И. Б. IV, col. 746), incipiendo in eadem pagina art. 7-o cap. 10-i eiusdem partis (pp. 572-625,) sed alia manu fit illa prolongatio, cuius scriptura omnino est inepta, omittit ad finem articuli (pag. 576) nonnullos versiculos, ut prolonget scriptionem usque ad art. 7. cap. 12. partis II, ubi deficit p. 625³⁾. Deest igitur in apographo articulus 8-us capitis 12-i et totum caput 13. secundae partis, deinde tota pars III-a et IV-ta — ergo plus quam quarta pars totius operis⁴⁾. Ex comparatione apographi Leopoliensis cum editione Hiltbrandti resultat Leo-

¹⁾ Н. Петровъ, Описаніе рукописей — Тр. К.Д.Ак. 1384/II, 49.

²⁾ Н. Петровъ, *ibidem*.

³⁾ Defectus secundum P. И. Б. 746-857 plusquam 100 columnarum.

⁴⁾ Defectuositas apographi Leopoliensis melius patet ex sequenti comparatione cum editione Hiltbrandti:

poliensem codicem perfectiorem, etsi non completiorem esse saltem in priore sua parte a codicibus Moscoviensi et Petropolitano, quibus innititur editio Hildebrandti in R. Ist. Bib. IV tomo¹).

e) Quintum et sextum apographum constituunt basim editionis a Petro Hildebrandt, membro archaeographicae Commissionis, in Russkaja Istoričeskaja Bibliotheca tomo IV col. 312—1176 Petropoli a. 1878 procuratae. Fundamentum editionis est apographum Synodale Moscoviense, cui notae secundum apographum Petropolitenum seu Tolstoj in locis discrepantibus adiectae sunt. Quae duae recensiones textus Palinodiae, quamquam completae ad nos pervenerunt, minime tamen dicendae sunt perfectae²).

Etenim multa menda ex diversitate linguae provenientia et multas lacunas habent, quae indicatae sunt ab editore. Etiam quoad tempus alterutraque recensio posterior esse videtur. Cum meliores, etsi non completae, recensiones scilicet Kijoviensis, Sčeholovii et Leopoliensis aliquot annis post editionem Hilde-

Apogr. Leopoli.

P. И. Б. IV.

pp. 83—572 (II/1, art. 1—II/9 art. 5)	pp. 312—336 (Inscriptio, prologus etc.)
	„ 336—746
	„ 746—857 (II/9 art. 5—II/10 art. 7)
Alia manu 572—625 (II/10 art. 7—II/12 art. 7)	857—932
	932—1159 (II/12 a. 7—III/5—IV/2)
cf. O. Сушко, Причянки до Палінодії в Записк. Наук. Тов. ім Шев. 1903 (LIV), 10—12.	

¹) Melior est textus codicis Leopoliensis quam Synodalis et Peterburgiensis quia neque unam lacunam habet, quae in his duobus reperiuntur, praeterea citat in p. 521 can. 3. concilii II-di graece et latine, quae citatio deest omnino in editione Hildebrandti: Τοῦ μὲν Κωνσταντίνου πόλεως ἐπισκόπου ἔχων τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τοῦ τῆς Ῥωμικῆς ἐπισκόπου διὰ το εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην — Constantinopolitanus Episcopus habeat priores honoris partes post Romanum Episcopum, eo quod sit ipsa nova Roma. — O. Сушко, о. с. в Зап. Н. Т. Шевч. 1903. LIV, 12.

²) E.gr. citatur notus canon 28 chalcedonensis in p. 657. recte tamquam 28, sed ulterius in p. 688 tamquam 21 et in pag. 691 tamquam canon 58. Quoad lacunas habet recensio Synodalis in II/1 art. 2. duas paginas nudas (P. И. Б. 506); in II/1 art. 3. habet recensio Tolstoji plus quam 10 columnas omissas (P. И. Б. 518); in II/7 art. 3. Synodalis recensio ommissa est fere una columna (P. И. Б. 664); in II/8 art. 3. post verba: „qui in graeco textu ita se habet“... est ommissus tertius can. Conc. II. (P. И. Б. 690); in III/5 art. 6. in fine legitur: „inscribatur epistola Petri Antiocheni ad Papam, quod non recipit azymum et altera epistola ad Dominicum archiepiscopum Venetiae de eadem re, tertia epistola Ioannis patriarchae Antiocheni ad Adrianopolitam de eadem re“.

brandti cognitae et descriptae sunt, desideratur hodie nova perfecta et completa editio Palinodiae, in qua respectus omnium apographorum, quae adhuc nota sunt, haberetur.

10. *D i s p o s i t i o*. Dispositionem materiae, quam in Palinodia tractare sibi proposuit, ipse auctor in Prologo his verbis indicat: „Includit (hic liber) defensionem orthodoxae fidei sanctae, catholicae, orientalis apostolicae Ecclesiae, secundum defensionem dignitatis canonum et privilegiorum sanctorum quattuor orientalium patriarcharum: Constantinopolitani, Alexandrini, Antiocheni, Hierosolymitani; praeterea responsiones apostatis sic dictis „uniatis“ aliisque nostris inimicis; de episcopis veteris Romae; etiam de hodierno situ Graecorum et de illustratione per fidem nationis Russiae deque Kijoviensibus metropolitibus aliisque rebus decentibus. Superque probatur et demonstratur hoc magis pium et rectum esse, ut Ecclesia latino-romana ad orientalem, ad sanctos quattuor patriarchas et Graecos convertatur atque cum illis in fide et sanctis dogmatibus uniat; aliaque praeterea necessaria argumenta sunt posita; denique de processione Spiritus Sancti a solo Deo et Patre breviter proponitur“¹⁾. Quae dispositio materiae quoad omnes partes dispositioni, quam Leo Kreuza in sua „Defensione Unionis“ dedit, contraponitur. In quattuor enim partes Kreuza suum opus, in quo per ordinem: a) de primatu S. Petri²⁾, b) de primatu successorum Petri i. e. Romanorum Pontificum³⁾, c) quomodo baptisata sit Russia⁴⁾

1) „науку описую вкортцѣ, ижъ въ собѣ замыкаетъ: оборону православной вѣры святой католической Восточней апостолской Церкви; другую оборону достоинства канонѣвъ и привиліевъ святыхъ четырехъ Восточныхъ — Константинопольскаго, Александрійскаго, Антиохійскаго, Іерусалимскаго — патріарховъ; притомъ отвѣды отступнымъ, глаголемымъ „уніатомъ“, и инымъ противникомъ нашимъ; и о бискупахъ Старого Риму; ку тому о теперешнемъ положеню Грековъ и о (у)вѣреню народу Россійскаго, и о митрополитахъ Кіевскихъ, и о иныхъ тому приличныхъ; надто доводится и то показуетъ, ижъ побожнѣйшая и слышнѣйшая речъ — костелови Латино-Римскому до Церкви Восточней і до святыхъ четырехъ патріарховъ и до Грековъ склонитись и зъ оними въ вѣры и догматѣхъ святыхъ зъединитись; и иныи при томъ потребныи положены суть выводы; наконецъ и о исхожденю Пресвятого Духа отъ самаго Бога и Отца вкортцѣ предложилося. — Р. И. Б. IV, 322.

2) O zwierzchności Piotra świętego. — Р. И. Б. IV, 163,

3) O następnikach na tę władzę po Pietrze świętym. — Р. И. Б. IV, 171

4) O tym iako się Ruś krzciała. — Р. И. Б. IV 223.

d) de nuper facta Unione cum S. Romana Sede¹⁾ tractat, disposuit. Ordinem a Kreuzae propositum minutissime prosequitur Kopystenskyj in sua Palinodia contraponendo singulis partibus suas theses: a) nullus datur primatus, quia omnes Apostoli quoad potestatem aequales sunt²⁾, b) non solum episcopus Romae, sed et alii patriarchae Petri successores sunt³⁾, c) ex Constantinopoli et non ex Roma Russia baptismum accepit⁴⁾, d) non Graeci a Latinis, sed viceversa papa et Latini a Graecis defeecerunt; Unio autem episcoporum ruthenorum simplex apostasia a fide est, quia sine consensu status clericalis et laicalis facta est⁵⁾. Propositioni autem Kreuzae: „De processione Spiritus Sancti“, quae per modum additamenti „Defensionis Unionis“ annexa est, Kopystenskyj in sua „Palinodia“ nihil opposuit, etsi in Prologo suam thesim de processione a solo Patre exponere proposuerit.

Sic defensionis Unionis et primatus — defensio orthodoxae fidei et dignitatis patriarcharum, catholicae theoriae baptismi Russiae — factum illustrationis per baptismum iam temporibus Photii, facto Unionis Brestensis — eius illegitimitas, schismati photiano — theoria defectionis Rom. Pontificum ab antiqua Ecclesia graeca oppositae sunt.

Ut autem victoriam super Kreuzam, qui argumenta sua modo concinuo proponit, reportare videatur, coacervat Zacharias exundique materiam suarum propositionum, quas modo prolixo,

¹⁾ O postępku niedawno przeszłego oddania posłuszeństwa Klemensowi papieżowi od starszych naszych. — Р. И. Б. IV, 265. — E. gr. profitetur Zacharias se ideo de potestate clavium nullum separatum caput facere, quia neque Kreuzae hoc fecit. — Р. И. Б. IV, 397.

²⁾ (О)рвной зверхности и влады Петра святого зъ другими апостолами. — Р. И. Б. IV, 336.

³⁾ Ижъ не самъ одинъ бискупъ Римскій сукцессоромъ або наступцею Петра св. есть, але и иншихъ апостолскихъ столицъ патриархове. — Р. И. Б. IV, 483.

⁴⁾ О увѣреніи и о крещеніи Россовъ, и же зъ приврѣнья Божого народъ Россійскій отъ церкви востодной, меновите зъ Константинополя, вѣру христіанскую принялъ. — Р. И. Б. IV, 965.

⁵⁾ О зацности и мужествѣ народу Россійского; о отпадению папежа и Латинниковъ отъ царства Грецкого и отъ вѣры и отъ церкви востодней, и отъ сполечности патриарховъ; о крещеніи народу Росского; о незабвенномъ поступку... двоухъ отступныхъ владыковъ et c. — Р. И. Б. IV, 1101.

singula capita opposita in multos articulos dispescendo, explanat. Itaque simplicibus tribus capitibus primae partis apud Kreuzam respondent longa et prolixa tria capita Palinodiae, quorum primum 9, secundum 5, tertium 3 articulos comprehendit. Treddecim capitibus partis secundae „Defensionis Unionis“ Kreuzae correspondent totidem in immensos articulos (generalim 65) dispartita capita Palinodiae. Quinque simplicibus capitibus partis tertiae apud Kreuzam opponuntur apud Zachariam totidem capita in duos articulos unumquodque divisum, excepto ultimo cum 6 articulis. Quinque capitibus partis quartae „Defensionis“ opposuit Zacharias solummodo dua capita, unum in 6, alterum in 5 articulos divisa, adiecit tamen ad finem operis tria capitula¹⁾, ita ut illa simul cum capitibus anterioribus sumpta omnino quinque capitibus Kreuzae, saltem quoad numerum, corresponderint.

Hoc modo Palinodia Zachariae „Defensionem Unionis“ Kreuzae ratione comprehensionis et latitudinis sexies superat²⁾.

11. Neque methodus, qua Zacharias Kopystenskyj usus est, quodammodo differt a methodo Kreuzae positive-scholastica. Sicut hic, ita et ille thesim, quam proponit, probat primo ex S. Scriptura, deinde ex traditione i. e. Patribus et Conciliis, denique ex convenientia rationis.

Quamquam Zacharias theologiae speculativae cum eius „sylogismis et argumentis“, quibus simplicitatem fidei³⁾ opponit, inimicum sese exhibet, tamen positivum sensum „ope ratiocinii ex S. Scriptura vel Patribus erutum“⁴⁾ non spernit. Quamquam „similitudines et rationes“, quibus lex clare et expresse aliquid prae-

1) a) De patriarchis, b) De patriarchalibus Sedibus, c) De praesidio in conciliis cum brevibus animadversionibus de calendario, de Meletio atque de Accacio.

2) Graphica dispositio materiae apud Kreuzam et Zachariam:

„Defensio Unionis“		Palinodia	
pars I cap. 1—3	.	pars I cap. 1—3 art. 9+5+3	
„ II „ 1—13	.	„ II „ 1—13	3+6+2+6+5+5+4+3+8+10+2+8+1
„ III „ 1—5	.	„ III „ 1—5	2+1+2+2+6
„ IV „ 1—5	.	„ IV „ 1—5	6+5.

3) „...Латинникове силлогисмовь и аргуменовь ся учать — любопрѣтися и единь другого препирати, а Грекове и Россове держать правую вѣру, и доводятъ правды еи зъ писма святого... Р. И. Б. IV, 904.

4) Але же того жадными слушностями не риючи писма Божог свѣдоцтвы або св. учителей церковныхъ наукою не доводятъ. — Р. И. Б. IV, 353.

cipit vel prohibet, quod praecipue in interpretatione canonum cavendum est¹⁾, excludit, tamen et ipse metaphoris et similitudinibus²⁾, distinctionibus³⁾ et argumentis ad absurdum vel a fortiori⁴⁾, rationibus et syllogismis scholasticis⁵⁾, quibus in schola

¹⁾ На подобенство о кролю отповѣдаю, ижъ подобенства и раціи мѣстца тамъ не мають, гдѣ есть ясное право, и гдѣ канонъ выразне чого забороняеть або позволяеть. (Р. И. Б. IV, 591)... здаются до рацій і софистій, по нашему — до облудныхъ выкрутовъ. — Р. И. Б. IV, 590.

²⁾ Але абымъ ихъ або овымъ „облочнымъ, свѣтлымъ столпомъ“, который шоль зъ Египту передъ людомъ Израилскимъ, розсвѣтилъ и уцѣломудрилъ (што дай, Христе!), або позаду люду того идучимъ хмурнымъ и темнымъ, который Фараона посередь моря непостереглого впровадилъ и затопилъ (чого имъ не зычу), накаралъ, — приведу еще Іоанна Осмого... (Р. И. Б. IV, 348)... Якъ гды бы (кто) о комъ рекль „не можетъ ѣсти, бо не маеть чого“, а потомъ бы навель „але тежъ и хоръ есть“, слушне бы рекль, же „не можетъ ѣсти для той причины, ижъ есть хоръ“, вшакъ же рекль бы то южъ злишне, рекши первѣй, же „не маеть чого ѣсти“, гдыжъ хорый, хочъ мало, ість еднакъ, а который не маеть чого ѣсти, зъ потреби той мусить не ѣсти. То чинять святые отцеве Африканскіи. Показавши то, же аппеляція до папы Римского не належить, бо права наню не маеть, наводятъ „и тежъ переѣздъ до него трудный“. — Р. И. Б. IV, 593.

³⁾ Ludibrio exponit distinctionem inter iurisdictionem ordinariam et delegatam: „Зъ которого пятого евангелія тую дистинкцію взяли? . Певне Беллярминъ — той дистинкції первый евангелиста (Р. И. Б. IV 371) — attamen ipse distinctionem facit inter locutionem propriam et metaphoricam (Р. И. Б. IV, 378), inter fidem simpliciter sumptam et fidem secundum quid i. e. secundum relationem ad personam Petri sumptam (Р. И. Б. IV, 372 et passim inter Petrum simpliciter Apostolum et Petrum prout gerit „personam Ecclesiae“ vel ratione unitatis Ecclesiae vel tamquam figuram Ecclesiae., персону Церкви на тотъ часъ Петръ значиль (Р. И. Б. IV, 359, 362), а Петра... едностю своей особы едностъ Церкви фигуруючого быти покладаеть (Р. И. Б. IV, 359). Гды зась на Петръ туюжъ Христову Церковь збудовану быти повѣдають, едностъ Церкви на вызнанью, черезъ Петра... учиненомъ.. розумѣють... Р. И. Б. IV, 361.

⁴⁾ Specimina argumentationis ad absurdum: ...аво такъ ся ему въ томъ щастять, „якъ голому въ кропивѣ“! Куди ся обернетъ, то наготовою своею ободеть! (Р. И. Б. IV, 589); vel — quando Petrus iam ex Mt. 16, 18 monarcha factus est, superfluum evadit testimonium Io. 21, 16: Гдыжъ южъ былъ монархою учинень... теды второго свѣдоцтва ставити не мають, якъ до становеня монархіи той (не)належаго. (Р. И. Б. IV, 363). — Exemplum argumenti a fortiori: Имъ бовѣмъ барзѣй подступокъ той отступникове обмовляти починають, тимъ его всему свѣту оказавшимъ чинять! — Р. И. Б. IV, 590.

Confraternitatis Leopoliensis imbutus est, utitur. Ipsumque principium de lege stricte interpretanda, quod Zacharias observare praecipit, quid aliud sit, nisi inventio scholastica?

Ideoque persuasio, quam exprimit Zavitnevč de Zacharia Kopystenskij tamquam infensissimo osore „aprioristicae“, tunc in scholis iesuisticis dominantis methodis scholasticae, cui ille realem directionem cogitationis¹⁾ opponit, cum grano salis sumenda est. Distinguere enim necesse est inter theologiam scholasticam, quam auctor orthodoxus tamquam theologiae photianae oppositam odit, et inter methodum scholasticam, quam nullatenus respuit, immo in illa bene versatus est. Ultimo animadvertendum est ipsum Zachariam de sua methodo in Prologo testimonium perhibere: „Quibus hoc modo perfectis in hoc libro, scias lector, in gratia Dei magno cum labore hunc esse conscriptum, probando ex S. Scriptura Veteris et Novi Testamenti et probatis theologis atque certis auctoribus et historicis rem bene experimentibus“²⁾.

(Contiabitur)

³⁾ ...папа Келестинъ и инши по немъ многи, подлугъ канонѡвъ Картагинскихъ заховуючися, не зносили того на соборахъ третемъ, четвертомъ, пятомъ, шестомъ и семомъ вселенскихъ, предъ которыми всѣми той Картагинскій соборъ былъ обхоженъ. Якъ же теперь куситя зносити голословно? (Р. И. Б. IV, 591) — ecce ratio, qua Zacharias utitur... Если вызнане тое фундаментомъ есть, теды не Петръ. А если Петръ, теды взглядомъ вызнаня своего и проповѣды, а не особы, (Р. И. Б. IV, 361) — ecce syllogismus, quem Zacharias in sua argumentatione non repudiat, quamquam similem syllogismum in ore opponentis mendacium appellat. (cf. Р. И. Б. IV, 590). Quinimmo invenimus apud Zachariam huiusmodi scholasticam inventionem prout: „respondeo dicendo ad primum... ad secundum“ etc: Иле зась до трохъ отъ отступниковъ приведенныхъ судженя и апеляци способѡвъ отповѣдаю на первый... (Р. И. Б. IV, 592-3). Въ другомъ способѣ смѣшный есть отступникъ... (Р. И. Б. IV, 593). На остатни и наконецъ выкруты... мовлю, и жъ... — Р. И. Б. IV, 596.

¹⁾ Завитневичъ, о. с. 340-1.

²⁾ То такъ отправивши о той книжѣ, вѣдай, чителнику, же въ благодати Божой зъ працею великою написана есть, доводячи зъ писма святого, старого и нового тестаменту, и зъ поважныхъ теологовъ, и зъ певныхъ авторовъ и историковъ речи исправнѣй выражоныхъ. — Р. И. Б. IV, 322.

Свято відкриття Богословської Академії у Львові

(P. CHOMYN: Solemnis inauguratio Gr.-cath Academiae Theologicae
Leopoli)

(Докінчення)

II. Телеграми і привіти від університетів, наукових інститутів і товариств

Breslau, den 15. Oktober 1929.

Der Rektor

der Schlesischen Friedrich Wilhelms Universität.

Euer Magnifizenz

danke ich verbindlichst für die freundliche Einladung zur feierlichen Eröffnung der griechisch-katholischen Geistlichen Akademie am 6. Oktober 1929. Die Beteiligung meiner Universität an dieser Feier war nicht möglich, da die Einladung erst am 5. Oktober hier einging. Ich vermag daher die Glückwünsche der Universität Breslau nur auf diesem Wege auszusprechen.

Dr. Paul Ehrenberg.

Ректор Української Господарської Академії в Ч. С. Р.

9. X. 1929. м. Подєбради

Ваша Магніфіценція Отче Ректоре

В імені Української Господарської Академії маю приємність скласти до Ваших рук щире привітання Богословській Академії у Львові з приводу її святочного відкриття.

Звістка про день відкриття дійшла до нас на жаль уже після того, як урочисте свято відбулося. Але дозволяю собі хоча в пост фактум висловити свої радісні почуття з приводу цієї визначної події в історії української культури.

Сама назва новоствореної високої школи нав'язує її до традицій Києво-Могилянської Академії, що так багато спричинилася до розквіту науки і культури на Українських Зем-

лях та виховала стількох патріотів і борців за волю України. Це дає надію, що і нова Богословська Академія просвітить і натхне українську молодь до служення на добро і славу свого народу, до боротьби за краще його майбутнє.

Хайже довгі роки живе і квітне Богословська Академія у Львові.

Ректор Академії, Професор Іваницький

ТЕЛЕГРАМА.

Berlin.

Kuratorium auch namens Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes sendet aufrichtigste Glückwünsche zur Akademieeröffnung.

Skoropys.

Dekanat teološke fakultete
v Ljubljani

Ljubljana, 7 oktobra 1929.

Gr.-kat. Bogoslovski Akademiji

v Lvovu.

Dekanat teološke fakultete v Ljubljani pozdravlja osnovanje Vaše Bogoslovne Akademije s prirčnimi čestitkami in z željo za dolgotrajno uspešno in plodonosno delovanje.

Dekanat:

Dr. F. K. Lukman.

Ректорат Гр. кат. Духов. Семинара в Перемишлі.

Всесвітлі́йший Отче Ректор!

В сей торжественний день, яким є отворення одинокої в своїм роді на українських землях Святині Наук, якою безперечно буде гр. кат. Богословська Академія у Львові, позволяю собі зложити на Ваші руки щирі побажання від Богословського Наукового Заведення в Перемишлі: нехай Всевишній благословить почате діло, нехай Він своєю ласкою скріпить єдність у св. кат. вірі всіх гр. кат. Епархій та наверне всіх заблудших Українців до Петрового Апостольського Престола.

Від Ректорату гр. кат. Богосл. Наукового Заведення
Перемишль, дня 5. жовтня 1929.

в. з. о. А. Перхач, віцеректор.

Наукове Товариство імени Шевченка у Львові.

Львів, дня 6. жовтня 1929.

До Світлого Ректорату гр.-кат. Богословської Академії
у Львові

Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові шле ново-відкритій гр.-кат. Богословській Академії у Львові свій щирий привіт. Воно вітає її як одну високу школу на українських землях, що остають під панованням Польщі, та висловлює глибоке переконання, що вона стане новим огнищем української науки та культури у Львові.

Др. Цегельський
за президію

Др. Максим Музика
член виділу

Національний Музей у Львові

Дня 15. X. 1929.

Високоповажаному Отцю Ректору Богословської Академії

З приводу її відкриття засилаю щирі побажання доброго розвитку і процвітання нової научної установи і особливого розцвіту в ній історичного досліду народного побуту звязаного з Церквою і українського церковного мистецтва.

З глибоким поважанням
І. Свенціцький

III. Телеграми і привіти від культурних, політичних і економічних установ та від політичних і культурних діячів

ТЕЛЕГРАМА

Берлін

Витаю відкриття Богословської Академії — діло високої духовної культури і взаємної любови на українських землях.

Гетьман Павло Скоропадський

Львів, дня 6. жовтня 1929.

До

Їх Маґніфіценції о. Ректора Богословської Академії
у Львові

Головний Виділ Товариства „Просвіта“ радіє вельми з приводу відкриття Богословської Академії, тієї нової Святині української науки й культури, яка, ставши пересмицею світлих традицій колишньої Київської Могилянської Академії, повинна стати в часи нинішнього народнього лихоліття світлою зорею і започаткувати нову добу в історії Української Нації. Хай жеж нововідкрита Академія виховує нові кадри пройнятого найвисшими ідеалами духовенства, яке понесе Божу й Українського Народу Істину у найдальші закутки Рідного Краю. Хай серед сірих хмар, що вкривають наше національно-культурне життя, стане Академія тим ясным світильником, що розсвічуватиме усі області української землі на славу Богові й на щастя Українському Народові!

За Головний Виділ Тов-а „Просвіта“

Вас. Мудрий вр.
секретар

Вол. Децикевич вр.
м. голова

У Львові, дня 5. жовтня 1929.

До

Світлого Ректорату гр. кат. Богословської Академії
у Львові

З нагоди святочного відкриття гр.-кат. Богословської Академії у Львові — Головна Управа «Рідної Школи» має шану переслати на руки Світлого Ректорату щирі побажання як найкращого Її розвитку для добра Українського Народу та Їого національних і релігійних змагань.

Велика мета, до якої прямуватимуть елєви Академії в своїому дальшому житті, нехай ніколи не зійде з овиду їхньої діяльности та буде в тісному звязку із традицією й життєвими потребами нашого народу.

І сьогодні, коли українське громадянство щиро вітає нове огнище української культури, Головна Управа «Рідної Школи» долучує до цього акорду і всій голос: хай воно розвивається

і високо несе в народ прапор світла й науки, піднятий в половині минулого століття великим пробудителем Галицької України Маркіяном Шашкевичем.

Головна Управа «Рідної Школи» у Львові

І. Кокорудз

голова

Др. М. Коновалець

секретар

Щирі побажання в день відкриття Академії.

Редакція Записок Ч. С. В. В.

До

Високопреподобного Ректорату гр.-кат. Богословської Академії
у Львові

На святочне відкриття гр.-кат. Богословської Академії у Львові на мій превеликий жаль прибути не можу, тому цю дорогою позволяю собі переслати щирий привіт і побажання.

Хай Богословська Академія у Львові — наслідниця славної Академії Петра Могили — розвиває свою благодійну діяльність на всі простори українських земель, хай розносить славу української науки по цілому світу, хай видає великих борців за віру, правду і волю свого народу.

Др. Дм. Левицький

Львів, дня 6-го жовтня 1929 р.

Львів, дня 6. жовтня 1929 р.

До

Високопреподобного Ректорату гр.-кат. Богословської Академії
у Львові

Українське Національно-Демократичне Об'єднання витає з радістю отворення Богословської Академії у Львові під світлим проводом Його Ексселенції Високопреосвященного Митрополита Андрея. Ця хвиля несе нас думками у давні, великі часи Могилянської Академії у Києві у минулому, — вона є і задатком майбутнього яснішого, бо високий підйом науки одинокої на усіх просторах українських земель духовної Академії є запорукою нових великих чинів нашого Духовенства. Відкриття цької великої культурної Інституції доведе нас в майбутности до віднови великих національно-політичних тра-

дицій і дасть нам змогу продовжувати національну працю наших славних предків на всіх ділянках українського національного життя.

За Президію Центрального Комітету
Українського Національно-Демократичного Об'єднання:
Др. Дм. Левицький
голова

Др. Л. Макарушка
головний секретар

Львів, дня 4. жовтня 1929.

До
Всесвітлішого і Високопреподобного Ректорату гр.-катол.
Богословської Академії

у Львові

Вітаємо щирими думками відкриття гр.-кат. Богословської Академії і рівночасно повідомляємо, що установу нашу заступить у Святі президент нашого Союзу Др. Степан Федак.

«НАРОДНЯ ТОРГОВЛЯ»

Ю. Павликовський.

Д-р Баріляк.

Ужгород, 7. октября 1929 р.

Високодостойний Пан

о. Др. Йосиф Сліпий, ректор духовної академії

у Львові

Отсим маю честь потвердити доручення мені повідомлення о відкритті богословської академії у Львові дня 6. жовтня 1929. Я не був в Ужгороді, так що мені було тото повідомлення доручене щойно нині.

Жалую, що не міг я особисто бути присутним при так важному висококультурному акті, як відкриття богословської академії.

Радуюся тому цілою душею, витаю щиро з поза теплішої сторони Карпат наших братів з нагоди того великого дня, витаю так іменем своїм як також іменем нашого Товариства «Просвіта» яко його голова. Дай Боже, щоби сеся академія стала жерелом світла із сходу і красшої будучности для нашого народу.

А всім каменярам — творцям того великого — незнищимого моменту кличу: Дай Вам Боже много щастя і здоровля до тої великої праці і многая літа!

З високим поважаннем
Др. Юлій Бращайко

Берлін, 31/Х. 1929.

Високодостойний отче Ректоре!

Дуже мені прикро, що я не міг у свій час озватись на свято відкриття Богословської Академії у Львові, сталось це з причин, від мене цілком незалежних. Ваші записки до Укр. Наук. Інститута в Берліні прийшли в той час, коли я був у Празі, зайнятий участю в конгресі словянських фільольогів, не читав часописів і взагалі перече читав свято відкриття. Привіт від Інститута був висланий без мене. Колиж на днях повернув я до Берліна, то прийшли записки до мене персонально: вислані на мою стару адресу (я вже двічі змінив помешкання з того часу!), вони майже цілий місяць десь блукали аж поки потрапили до моїх рук. Рідкий це випадок для берлінської пошти, але на жаль, стався якраз зі мною!

Дозвольте Ви мені, Високодостойний отче Ректоре, хоч запізно, скласти на Ваші руки мій сердечний привіт і моє щире побажання для найуспішнішого розвитку новому українському огнищу науки. Дай Боже, щоб воно стало несокрушимою твердиною християнської культури, поза якою нема для нашого народу спасіння, а єсть тільки одна загибель!

Щиро Вас поважуючий

Д. Дорошенко.

В цей день, якого памятають і в майбутньому довгі, довгі літа, вітаю Високопреосв. Митрополита, О. Ректора, Професорську Колегію і п. п. Студентів з великим Святом.

Бажаю щасливого творчого виявлення своїх сил на славу Академії і честь української нації.

Петро Холодний

Р. Б. 1929-го 6-го жовтня

Париж, 7. 10. 1929.

Високоповажаний Отче Ректор!

Повідомлення про відкриття Богословської Академії, присланням якого Ви зробили мені честь, одержав я, на жаль, тільки сьогодні ранком, тобто якраз день після свята. Тимсамим не міг я й післати в час привіт на свято.

В організацію Академії Ви, Високоповажаний Отче Ректоре, певно вложили львину частину Своєї праці. З щирої душі бажаю Вам, собі і цілій нашій Нації, щоб Академія ця причинилася до збереження, піддержання й скріплення внутрішніх духових звязків нашої Церкви і Нації з духом заходу, воплоченим у дусі Romae Immortalis — єдиної й головної учительки білих народів, організаторки права, будівниці держав, законодавниці найвищої і найдоступнішої моралі і етики. Quod vovimus...!

Панейко

До Ректорату гр.-кат. Богословської Академії
на руки Іх Магніфіценції Отця Ректора
Д-ра Йосифа Сліпого
у Львові.

З нагоди святчного відкриття нової величної кріпости наук на нашій рідній землиці — пересилаю іменем Дирекції академічної гімн. щирий привіт і сердечні бажання: щоби свіжо відкрита Академія шляхом старої Могилянської Колегії і Академії стала на довгі-довгі віки розсадником правдивого знання, огнищем культурного життя не лише нашого духовенства, але через нього й найширших кругів нашого народу і рефлєктором, з якого спливалиби на всю Україну ясні жмути світла правдивої віри і на ній оперті хрустальні струї чистої криниці наук.

З високим поважанням
Д-р М. Сабат.

Горожана велика, 5.Х.1919.

Всесвітлійший Отче Ректор !

Парохіяльний обовязок, що не дався перенести на інший час, перешкодив мені прибути на свято відкриття Богословської Академії. Тому отсим письмом зголошую мою духову участь в цім історичнім торжестві та пересилаю мої побажання, щоби Утішитель, Дух істини, оживотворив нововідкриту Богословську Академію для підйому і розцвіту богословських наук і поширення Божого царства на світі.

О. Др. В. Масюх.

IV. Пресові замітки

Тут подаємо голоси преси, нашої і заграничної, яка відгукнулася на свято відкриття короткими звідомленнями чи довшими статтями. Першу вістку про те свято подало львівське „Діло“ (ч. 224 з 9. жовтня 1929), що в рубриці „З церковного життя“ помістило слідуючий опис свята:

В неділю, 6. жовтня ц. р. відбулося у Львові в забудованнях греко-католицької Духовної Семинарії при вул. Коперника 36. святочне відкриття греко-католицької Богословської Академії. Свято почалося торжественною Службою Божою, яку відправив о. єпископ Будка в церкві Духовної Семинарії. В год. 12. в полудне зібралися в авлі Духовної Семинарії о. Митрополит Андрей, о. єпископ Будка, о. єпископ Бучко, греко-католицька митрополича капітула, професори Академії з о. ректором д-ром Сліпим на чолі, студенти Академії та численні гості, щоби відбути святочний акт відкриття Академії.

Хор студентів Академії відспівав Лаврівського: «Услыши Господи глас мой», по чім виголосив обширний реферат о. ректор д-р Сліпий Йосиф на тему: «Значіння й устрій Богословської Академії у Львові». Змісту цього незвичайно річезового реферату наслідком недостачі місця передати не можемо. Зазначимо тільки, що завдання Академії поставлені в ньому дуже гідно та доцільно. З черги слідувала хорова продукція студентів Академії, що відспівали Дм. Бортнянського: «Господи, хто обитает». О. Хомин відчитав привіти, що наспіли до ректорату з нагоди відкриття Академії. З них нотуємо слідуючі: від о. єпископа-помічника Лакоти з Перемишля, від греко-католицької капітули в Станиславові, від професорів Богословського Ліцею з Перемишля, від Українського Національно-Демократичного Обеднання і від його голови д-ра Д. Левицького зі Львова, від б. гетьмана Скоропадського з Берліна, від Наукового Т-ва ім. Шевченка зі Львова, від «Рідної Школи», від артиста проф. Петра Холодного, від т-ва греко-катол. священників «Єдність» у Львові, від т-ва українських греко-католицьких катехитів, від редакції «Записок ЧСВВ» і багато інших.

Після відчитання привітів промовив о. Митрополит Кир Андрей. У свому слові спинився над богословськими сту-

діями, як наукою і над великими та відповідальними перед історією завданнями Богословської Академії для греко-католицької (уніятської) науки. Закінчив своє слово відчитанням телеграми з Ватикану від кардинала Гаспарі, що передає апостольське благословенство Папи для Академії та її праці. На цьому й закінчено це свято відкриття одинокої нині на українських землях Богословської Академії.

Також львівський „Новий Час“ з дня 21. X. 1929 ч. 117 подав під наг. „Святочне відкриття гр-кат Богословської Академії у Львові“ довгий і основнійший опис свята, подаючи при тому велику вагу тій високої установи для української богословської науки. Стаття, підписана криптонімною буквою X., осьяк описує ціле торжество:

В неділю дня 6-го жовтня ц. р. відбулося святочне відкриття нової української наукової станиці, а zarazом найвищої богословської школи на всіх українських землях Богословської Академії у Львові. Богословська Академія існує вже цілий рік. За той короткий час вона переборола усі початкові труднощі й перепони, закріпила і поглибила свою організацію та згуртувавши наші найкрасші богословські сили, вспіла вже витворити правдиво наукову атмосферу та розбудити науковий інтерес серед членів професорської колегії і слухачів і можна сміло сказати, що вона під цим оглядом вийшла вже зі сфери непевности чи проблематичности, а стала на твердий шлях розвитку, який певно заведе її у світле майбутнє та рознесе славу української католицької богословської науки широко по світі. З правного боку забезпечене її існування грамотою Митрополичого Ординаріату у Львові з 22-го лютого 1928.

Апостольський Престол, що прихильно поставився до її основи, певно також не буде довго отягатися з її затвердженням, що вже й почасті зробив, приславши на відкриття свій привіт і благословення.

Тому що організація Академії поставлена на зразок модерних заграничних богословських високих шкіл і дістане вона з хвилиною затвердження через Апостольський Престол право надавати своїм абсолювентам докторські дипломи, стане тимсамим науковою централею для всіх наших гр.-катол.

епархій. З тої причини повинна вона стати вже тепер предметом жури і належної опіки з боку всіх наших єпископів, що повинні за всяку ціну забезпечити свою високу школу матеріально і вивінувати її у всі засоби наукової праці та збудувати правдивий науковий храм, звідки виходили би не тільки святі, але й вчені священики.

Свято відкриття складалося з двох частин: торжественної архієрейської Служби Божої, котру відправив у заступстві Митрополита при сослуженню оо. професорів і численної асисти еп. Н. Будка, та академії, що відбулася в гарно прибраній авлі Дух. Семинарії. За почесним президіяльним столом засів Митрополит на прегарнім троні, маючи по обох своїх боках: еп. Будку і еп. номіната Бучка. Крім них явилися члени Митр. Капітули, колегія оо. професорів і студенти Академії, львівське духовенство і багато світських гостей, представників наукових і культурних установ.

Свято розпочав хор студентів Академії, відспіванням псалми «Услыши, Господи, глас мой», після чого ректор Академії о. д-р Йос. Сліпий виголосив реферат п. н. «Значіння і устрій Богословської Академії». В тому рефераті подав найважливіші точки статуту Академії, відтак начеркнув дальші завдання, які її ждуть на полі наукового досліду усіх богословських дисциплін, головно ж тих, що тісно звязані зі східною Церквою.

Особливий натиск положив на це, що Академію нашу основує Впреосв. Митрополит саме в пору, як в цілім світі йдуть великі змагання зреформувати і двигнути з повоєнного занепаду на висший рівень університетські студії.

По рефераті слідувала дальша вокальна точка, псалом «Господи, кто обитает», після якої секретар Академії відчитав цілу низку привітів, які наспіли на свято.

При кінці сказав промову Митрополит, що поставив перед очі присутніх велике й відповідальне завдання Академії, котра насамперед має допомогти нам стати апольгетами 300-літнього діла нашого церковного Зєдинення, а відтак своїми науковими працями має влекшити так Заходи як і Сходи пізнати нас, що стоїмо немов на арені, на котру звернені очі всіх, що пильно глядять, які ми — ті східні католики. Схід цікавий на це, чи ми справді східні, чи може вже «латинники», які його зрадили, а Захід, чи ми правдиві католики,

чи переняті духом вселенської Церкви, а при тому, чи ми на правду східні. На закінчення своєї промови відчитав Митрополит найважливіший привіт, бо привіт і благословення для Академії, яке надійшло від Апостольського Престола, який приявні прийняли довго невгаваючими оплесками.

Закінчено свято відспіванням гімну «Боже великий, єдиний».

X.

Також „Нива“, орган духовенства, помістила в 10. числі на 1929 рік опис свята, підносячи конечність Академії для уніятської Церкви під сю пору. Ось її опис:

В неділю дня 6. жовтня с. р. відбулося святочне відкриття нової української наукової установи — Гр. кат. Богословської Академії у Львові. Існує вона вже цілий рік. На протязі того року вона перейшла основний підготовчий і організаційний процес і поборовши усі початкові труднощі і перепони, згуртувала наші найкрасші богословські сили та вспіла за такий короткий час витворити поважну наукову атмосферу серед професорської колегії і студентів. Повстання Богословської Академії у Львові се річ під сю пору для уніятської Церкви конечна, не тільки з огляду на самий престиж тієї Церкви, що досі за увесь час існування не мала свого висшого наукового середовища, а мусила скитатися по чужих заведеннях, але також з огляду на змагання цілого нашого народу під Польщею створити свої високі школи. Академія піднесе українську гр. катол. Церкву в очах заходу і сходу і стане тим світочем, що присвічуватиме не тільки єдиним, але й незєдиним Українцям. Академія має дати новим науковим силам захист і змогу посвятитися виключно науковій богословській праці. В сей спосіб збільшиться наукова продукція і виповниться бодай в части велика прогалина в католицькій теології на сході.

Правне її існування забезпечене грамотою Високопреосв. Митрополита з дня 22. лютого 1928 р., а Апостольський Престол, що в засаді прихильно поставився до її основи, певно також не буде довго зволікати з її затвердженням, що вже й почасті вчинив, приславши на відкриття

свій привіт і благословення. Організація Академії поставлена на взір модерних заграничних богословських факультетів і дістане з хвилию затвердження з боку Ап. Престола право надавати своїм абсолювентам докторські дипломи і також з того огляду стане науковою централею для всіх наших гр. кат. епархій.

Свято відкриття розпочалося торжественною архієрейською св. Літургією, котру відправив в сослуженню оо. професорів і численної асисти еп. Н. Будка. Після того відбулася академія в святочно прибраній авлі Духовн. Семинарії. На академії явився Високопреосв. Митрополит, Преосв. еп. Будка і еп. номінат Бучко, що творили почесну президію Академії, члени Митроп. Капітули, колегія оо. професорів з ректором на чолі, львівське духовенство, студенти Академії і світські гості, представники наукових і культурних установ.

Академію розпочав хор студентів Академії, відспівавши Лаврівського «Услыши, Господи, глас мой», після чого ректор Академії, о. Д-р Сліпий, виголосив реферат п. з. «Значіння і устрій Богословської Академії». Подавши і обяснивши найважніші точки статуту Академії, начеркнув ті великі завдання, які її ждуть на полі наукового досліду усіх богословських дисциплін, головно тих, що звязані зі східною Церквою.

По тім, дуже річевім і бадьорім докладі, слідувала дальша вокальна точка — Бортнянського «Господи, кто обитает», а після того секретар Академії відчитав цілу низку привітів, які — хоч запрошення на свято були вислані всього 2 дні наперед — наспіли в доволі показнім числі. Привіт прислали: Преосв. Нярді з Крижівців, Преосвящ. еп. Лакота, Епископська Капітула в Станиславові, професори Богосл. Ліцею в Перемишлі, гетьман Павло Скоропадський з Берліна, Ректорат університету в Бреслав, Кураторія Укр. Наук. Інституту в Берліні, Наук. Товариство ім. Шевченка, Рідна Школа у Львові, Укр. Нац. Демокр. Об'єднання, Т-во Катехитів, Т-во «Єдність» у Львові, Тов. «Просвіта» в Ужгороді, багато привітів від поодиноких осіб, духовних і світських, між ин. Вячеслава Липинського, Дра Брацкайка з Ужгороду і багато ин.

При кінці промовив Високопреосв. Митрополит, ставлячи перед очи присутних ту велику і відповідальну задачу Академії, котра має нам допомогти передовсім стати апольгетами 300-літнього діла нашого церковного зєдинання. Займаючи центральне місце між сходом і заходом, стоїмо немов на арені, на котру звернені очи так сходу як і заходу. Православний схід глядить, які ми ті «латинники, що їх зрадили», а католицький захід рад би знати, чи ми правдиві католики та чи переняті духом вселенської Церкви. Відповідь одним і другим має дати Академія, котра своїми науковими працями має засвідчити перед світом, що ми справжні католики, хоч і східного обряду, має влекшити заходови пізнати схід, а нас приготувити до місійної праці на сході.

На закінчення своєї промови відчитав Митрополит найважнійший привіт, бо привіт і благословення для Академії, яке надійшло від Апост. Престола.

Закінчено свято відспіванням гимну «Боже Великий, Єдиний».

о. Х.

„Діло“ ще раз вернуло до тієї важливої—у нашому національно-культурному життю—події і подало в ч. 230 з дня 16. жовтня 1929 довшу й основну статтю про причини і потреби повстання Академії п. н. „Греко-Катол. Богословська Академія у Львові (з нагоди її відкриття). Автор статті ховається теж під криптонімом К. Д. і пише ось що :

Як вже донесло перед кількома днями «Діло», в неділю 6. жовтня ц. р. відбулося в мурах гр. кат. духовної Семинарії святочне відкриття Греко-католицької Духовної Академії у Львові. Подія це так важна у культурному розвоєві української нації в Галичині, що заслугує, щоби над нею спититися та зазнайомити з нею наше громадянство. На наших очах реалізує о. Митрополит при запопадливій та ревній співпраці о. ректора д-ра Сліпого діло, якому в історії нашої культури може рівнатися хіба лише заснування Києво-Могилянської Академії в I. пол. XVII. в.

Повстання Греко-католицької Богословської Академії у Львові стоїть у тіснім звязку з нашою університетською справою. Коли 1919 р. усунено українські катедри з львівського університету, тоді позбавлено також гр.-кат. церкву тих прав.

на богословським факультеті, які вона досі там мала, себто права до половини професорів цього виділу. Світська академічна молодь при допомозі українських вчених організує тоді тайний український університет, для богословської молоді покликує о. Митрополит до життя в мурах духовної семінарії тимчасово богословський виділ в надії, що з хвилиєю заснування публичного українського університету у Львові ввійде він у склад будучого університету. До 1928 р. існував богословський виділ, не маючи ні свого статута, ні кріпких матеріяльних основ; з konieczности повнив він лише завдання дієцезального ліцею — себто виховував душпастирів без аспірацій бути розсадником богословської науки.

З одного боку праця у цих невеликих розмірах показала, що існують у нас всі дані створити вищу богословську школу з повним університетським характером, з другого боку всесторонній культурний розвій нашої нації ставив категоричне домагання створити принайменше для богословських наук інституцію, яка крім практичної ціли — виховувати душпастирів, стала би розсадником богословських наук та давала би церкві свіжий нарибок учених богословів. На Львів мусів спасти обовязок створити цього роду інституцію, коли зважиться, що на цілій земській кулі, на всіх 9. греко-католицьких дієцезій Галичини, Підкарпаття й Америки нема ні одної духовної академічної школи, яка ставила би собі вище намічену ціль. Створення вищої богословської наукової інституції стало konieczністю з огляду на завдання, які під теперішню хвилю та в найближчій майбутності ставить собі наша церква в Галичині — а саме зреалізувати на українських землях велику ідею церковної єдності, не допустити до того, щоби ця ідея стала на наших землях предметом експериментів різних псевдо-уній, бірітуалізмів і т. д., а вкінці, щоби оживити та засадити релігійне життя на територіях духового запустіння, яке оставить по собі більшовизм. Церква, перед якою в майбутності така місія, мусіла подбати про створення наукового богословського осередка в серці наших західних земель у Львові.

Чи й привернення 2—3 українців професорів на богословським виділі львівського університету могло би заспокоїти ці потреби тоді, коли всі студії на польських університетах ведуться під кутом інтересів польського римо-католицького

костела при узглядненні лише інтересів польської науки? Ясно, що ні! Такі потреби міг би заспокоїти тільки окремих греко-католицький виділ на українським університеті, бо лише там міг би він мати свободу організації студій. Перед нашими богословами стоїть обов'язок не лише віддатися студіям католицької богословії взагалі, але католицької богословії у приноровленні до релігійного життя українського народу зокрема. Де можна би розвинути студії догматики нез'єднаного Сходу, а передовсім нез'єднаної України, історії східного церковного права з узглядненням українських питомостей, історії унії, вільної інтерпретації московських та польських істориків, історії українського церковного мистецтва, східної патристики, Святого Письма у словянським тексті або нашого обряду — як не у власній Богословській Академії? Якщо наші богословські студії не мали заснітитися, а наша церква не мала датися звести до якогось провінціального типу, без власної індивідуальності і без завтра — конечним було взятися за це велике діло.

І хтож міг його зреалізувати як не теперішній Митрополит нашої церкви, безперечно історична вже постать в історії нашого культурного життя I. пол. XX віку. Користаючи з постанов церковного права та конкордату о. Митрополит при кінці 1927 р. поручив о. ректорові д-рові Сліпому опрацювати статuti Академії. Опрацьовані та прийняті професорською колегією дотеперішнього богословського виділу статuti потвердив о. Митрополит та 22. лютого 1928 р. оголосив їх в Архиепархіяльних Відомостях, чим стали вони для дієцезії законом.

Організація Академії оперта на взорах католицьких університетів. На чолі Академії стоїть ректор іменованій Митрополитом на 3 роки та Декан вибираний професорами на рік. — Оба зпоміж звичайних професорів Академії. Професорську Колегію творять 12 звичайних, 6 надзвичайних професорів та доценти; всі вони мусять бути габілітовані, лиш у виїмкових випадках може Митрополит на предложення професорської колегії іменувати визначні наукові сили звичайними професорами без габілітації. Академія тішиться широкою самоуправою, бо професора навіть Митрополит може усунути лиш по переведенім канонічним процесі. Катедрами є заступлені всі ділянки греко-католицьких богословських

наук з узглядненням вивчення релігійного та церковного життя на Україні. При катедрах існують наукові семінарії та просемінарії. Слухачі можуть кінчити свої студії на річних іспитах (5 літ) або по скінченні тих добути ще науковий ступінь по написанні наукової дисертації та зложенні строгих іспитів (рігорозів).

Академічний рік 1928/9 був посвячений організації Академії. З подиву гідним запалом взялися дотеперішні негабілітовані професори богословського віділу до праці, щоби згідно зі статутом перевести свої габілітації. Деякі з них вже осягнули габілітації, інші є на покінченні. З кінцем академічного року організація поступила вже так далеко наперед, що з початком акад. року 1929/30 можна було приступити до публичного відкриття Академії. Ректором Академії на 3 роки іменував Митрополит її організатора о. д-ра Йосифа Сліпого, звичайного професора догматичного богослов'я, деканом на цей рік вибрала Професорська Колегія о. д-ра Спирідіона Кархута, звичайного професора церковно-славянської мови. Нині має Академія 4-ох звичайних професорів та число їх в найближчій будучині подвоїться, бо габілітації кількох професорів вже добігають до кінця. Завдяки печаливій опіці о. Митрополита стягнуто до Львова визначні богословські сили з провінції, а навіть з чужих дієцезій, а Академія фінансово стає на щораз кріпших основах. Наукові семінарії дістають своє вивінування, як льокалі, бібліотеки, а богословська молодь здобуває собі з кожним днем зрозуміння для наукової праці.

Перші леди скептицизму та недовіря у власні сили проломано. На наших очах твориться богословсько-наукова інституція, що своїм значінням переходить вузкі межі львівської дієцезії, стає власністю не лише нашої галицької церковної провінції, але усіх греко-католиків українців. Висловом зрозуміння цієї історичної події в житті українського католицтва були численні привіти від провідних українських інституцій, діячів духовних та світських, від єпископів, Преосв. Нярядого і Лакоти, а передовсім признання та благословення від Апостольської Столиці, яке наспіло в день отворення Академії.

Свято відкриття Академії нашло свій відгомін і в чужинній пресі. М. ин. впливовий римський щоденник L' Osservatore Romano приніс в ч. 227 за 28. листопада 1929 докладний опис свята, покладаючи на Академію надії відносно місійної праці на Сході. Подаємо сей опис в італійському оригіналі.

Significativa cerimonia a Leopoli

(Nostre informazioni).

LEOPOLI. 24. — Con la benedizione del Santo Padre mandata da S. Em. il Cardinale P. Gasparri, Segretario di Stato, la festa dell'inaugurazione dell'Accademia Teologica greco-cattolica in Leopoli è riuscita solennissima.

Il Pontificale per l'occasione é stato celebrato, con tutto lo splendore del rito bizantino, nella chiesa del Seminario dal Vescovo Mons. Budka, in concelebrazione coi Revmi Padri professori ed in presenza di una numerosissima assistenza di chierici che prestavano servizio. Erano anche intervenute molte alte personalita ecclesiastiche e civili.

Dopo la santa Messa e l'invocazione allo Spirito Santo tutti si sono recati all'ampio salone del Seminario splendidamente addobbato per la solenne inaugurazione dell'Accademia. Fra fiori, ghirlande e luci troneggiava la grande immagine di San Josafat assieme a quella del Santo Padre Pio XI. Mons. Andrea Szeptyckyj, Arcivescovo-metropolita, col suo neo-eletto coadiutore Mons. Buczko, Vescovo titolare di Cada, e Mons. Budka avevano preso il posto di onore. Erano presenti: il Capitolo della Cattedrale al completo, il corpo dei Revmi Professori col decano dott. Harchut ed il rettore P. dott. Slipyj; erano intervenuti pure rappresentanti degli istituti culturali e scientifici, ecclesiastici e civili, numerose personlità del mondo scientifico, professori e insegnanti. Vi erano pure il grande Seminario (oltre 170 persone) ed il piccolo Seminario (90 alunni) ed altri ospiti ancora.

Secondo il programma della festa, il coro dei giovani seminaristi ha eseguito il canto del „Exaudi Domine“ del maestro Laurienskyj (Лаврівський зав. а.) Dopo il salmo, il nuovo Rettore prof. dott. Slipyi, tenne un discorso sul tema: Importanza e organizzazione dell' Accademia. Il Rettore Magnifico ha esposto ed esaminato tutti i punti dello Statuto dell'Accademia stessa, la quale si é organizzata sul modo delle altre Università cattoliche d'occiden-

te. Poi ha parlato dello scopo e dello sviluppo delle scienze ecclesiastiche ai giorni nostri, grazie alle cure ed al lavoro instancabile del regnante Pontefice, il gloriosissimo Pio XI: „Non tanto per difendere la nostra fede—ha detto l'oratore—ma anche per indicare la vera luce a quelli, che si sono staccati dalla Madre Chiesa“. L'Accademia ha quindi un gran lavoro da compiere: Educare i sacerdoti santi, dotti, e anche far rifiorire lo studio delle scienze ecclesiastiche orientali.

Segue una seconda audizione vocale dei giovani leviti, dopo a quale si dà lettura dei numerosissimi telegrammi arrivati: da tMons. Narjadi, vescovo di Krizevci, da Mons. Lacota, Vescovo itolare e coadiutore di Przemysl, dal Capitolo della cattedrale di Stanislav, dal Rettore dell'Università di Breslau, dal Direttore dell'Istituto Szewczenki di Leopoli, dalla Società dei sacerdoti catechisti, dalla Società sacerdotale „Unitas“ ecc. ecc.

In fine prese la parola il Metropolita Mons. Szeptyckyj, Arcivescovo di Leopoli per gli Ucraini: attirò l'attenzione degli ntervenuti alla grande importanza della Accademia teologica per lo sviluppo delle scienze ecclesiastiche, per la propagazione della vita cattoljca e per l'unione dei fratelli separati. Il grande compito dell'Accademia sarà di dare incremento all'azione unionistica difendere le vie seguite dalla santa Unione da tre secoli correggere quello che già è fatto, completare ciò che ancora manca, così da poter raggiungere al più presto la desideratissima unione delle Chiese. Allora l'Accademia potrà preparare molti missionar-per lavorare nei vicino oriente.

Найбільше читаний у цілім світі французський богословський тримісячник „Revue des sciences Philosophiques et Théologiques“ видаваний ОО. Домініканами Saulchoir, Kain в Бельгії — помістив (том XIX 1930, ст. 183-4) з нагоди відкриття Академії слідує:

Université. — Depuis plusieurs années, la Rev. sc. ph. th recense régulièrement la revue Bohoslovia (=Théologie), publiée sous la direction du Prof. Slipyj par les professeurs de la faculté ukrainienne de théologie de Léopol (Galicie orientale). Cette faculté, et avec elle les études théologiques dans l'Église catholique ruthène, viennent d'être définitivement organisées

sous la patronage et avec l'appui de Mgr Szeptyckyj, métropolitaine de Léopol : une Académie, „Graeco catholica Academia theologica“, est constituée afin de „fournir une préparation scientifique adéquate aux candidats à l'état ecclésiastique dans le rite ruthène, et de procurer aux Ukrainiens catholiques les moyens de développer les études théologiques supérieures“.

L'Académie comporte comme personnel douze professeurs ordinaires, six professeurs extraordinaires et quelques lecteurs (docteurs passant leur examen d'agrégation). Les études durent cinq ans. Les élèves au nombre 170 vivent en commun dans un Séminaire annexé à l'Académie, le plus grand Séminaire certes de tout l'Orient catholique. Cf. les statuts qui viennent d'être publiés : *Graeco-catholica Academia theologica ejusque status et constitutiones* (texte ukrainien et latin), par J. Slipyj, Léopol 1930; in-8, 30 pp.

A la séance inaugurale, en octobre dernier, le recteur J. Slipyj, déjà connu en Occident par ses publications, a montré ce que représente une Université dans la tradition catholique, et l'importance que prend la nouvelle création pour le peuple ukrainien. Mgr Szeptyckyj souligna à son tour cette importance au point de vue de l'étude des anciennes traditions orientales et de l'apostolat de tout l'Orient slave.

C'est en ce sens que sont orientées les études : théologie spéciale des Pères grecs, liturgie orientale, Histoire de l'Union théologique de l'Orient séparé, art de l'Orient chrétien, etc. On y veut unir, tout en les distinguant, l'influeuse de la Byzance chrétienne et 'élément propre de l'Ukraine,

De ce centre chrétien ainsi équipé, on peut prévoir la fécondité, puisque déjà, annexée à Bohoslovia, paraissait une collection de monographies très précieuses (De principio spirationis in SS. Trinitate, du Dr. Slipyj; Grammaire philologique du paléoslave, du Dr Karchut; récemment, une Herméneutique biblique, du P. Laba, et une traduction des oeuvres ascétiques de S. Basile par Mgr. Szeptyckyj). La *Nyva*, revue spirituelle mensuelle du clergé ukrainien, est désormais sous la direction du Prof. Slipyj et de ses confrères de l'Académie.

В „Нouvelles revue théologique“ з 1. червня 1930, редакванім бельгійськими Єзуїтами, читаємо знова таку оцінку :

Opuscule Dr. J. Slipyj. *Graeco-katolicka bogoslovska Akademija i її statuti* (*Graeco-cath. Academia theol. eiusque status et*

constitutiones). Lviv, 1930, (24×17 cm), 30 p. de trente pages n'est pas sans intérêt, car il nous fait connaître une oeuvre qui pourra exercer une grande influence sur l'avenir de l'Église slave du rit grec uni. Il s'agit de la fondation de l'Académie théologique gréco-catholique de Lwow en Galicie (Pologne), la première faculté de théologie des Ukrainiens (Ruthènes) catholiques du rit gréco-slave. L'institution témoigne de la culture du clergé gréco-catholique ruthène; on y verra surtout la preuve de la hauteur de vue de celui qu'on appelle le „Moïse ruthène“, le métropolitaine Mgr Chepticki. — L'ouvrage s'ouvre par quelques considérations (en ruthène) sur l'importance de la nouvelle faculté pour l'Église et pour la nation ruthène; elles sont du premier recteur de l'Académie, le prof. Dr. Slipyj, bien connu par ses études dogmatiques sur des questions controversées. Viennent ensuite les statuts de l'Académie, texte ruthène et traduction latine; l'organisation est celle des autres facultés de théologie catholiques (les cours sont de cinq années), mais avec une attention plus spéciale pour les choses de l'Orient chrétien — Que la nouvelle Académie reçoive ici nos voeux de prospérité croissante.

R. Paté, S. J.

„Theologische Revue“ No. 5, 220/1 1930, що правильно подає оцінки найновішої богословської літератури, подає своїм читачам слідуєче звітлення:

Griechisch-katholische Akademie in Lemberg. Nachdem sich die nach dem Kriege von der ukrainischen Bevölkerung in Lemberg gegründete Universität neben der national-polnischen nicht halten konnte, wurde unter dem Protektorat des Metropoliten Andreas Szeptyckyî eine griechisch-katholische theologische Akademie gegründet. Sie setzt sich zum Ziele, der ukrainischen Bevölkerung Geistliche ihres (des ruthenischen) Ritus zu geben. Die theologischen Studien dauern zehn Semester. In den Statuten der Akademie sind 12 ordentliche und 6 ausserordentliche Professuren vorgesehen. Die Promotions- und Habilitationsordnung entspricht etwa der im alten Oesterreich üblichen. Die Hörerzahl beträgt augenblicklich 170. Naturgemäss kommt der Akademie eine besondere Mission für den katholischen slavischen Orient zu. Sie hat denn auch in den Vorlesungen wie in ihrem sonstigen wissenschaftlichen Programm der Erforschung der alten und gegenwärtig-

gen Kirche des Orients einen breiten Raum gewährt. Sie ist auch schon mit namhaften wissenschaftlichen Arbeiten an die Oeffentlichkeit getreten. So übernimmt sie die Herausgabe der 1923 von Prof. Dr. Slipyi (dem Organisator und derzeitigen Rektor der Akademie) gegründeten Zeitschrift *Bohoslovia*, deren teils in lateinischer teils in ruthenischer Sprache erscheinenden Artikel sowohl für die historische wie für die systematische Theologie bedeutend, insbesondere aber für die Kenntnis der orientalischen Theologie unentbehrlich sind. Ein weiteres wissenschaftliches Organ der Akademie ist die Serie *Opera theologicae Societatis Ucrainorum*, von der bisher sieben Nummern vorliegen.

.....

Церковне судівництво в церковних уставах XI і XII віку

(Vlad. Levycky — De iudiciis ecclesiasticis in Ucrainorum constitutionibus publicis XI et XII saec.)

Річева юрисдикція церкви

(Докінчення)

в) Вчинки неприличні, неморальні, обиджуючі людську гідність.

До них належали в першу чергу:

1) Побиття батька або матері дітьми: сином або дочкою (отця іли матер бет син іли дчи) — значить переступлення й нарушення IV Божої заповіді — находиться також в числі проступків, переданих Володимиром духовному судови. Деяке поширення обсягу цих справ стрічаємо в I. уставі Всеволода, бо під цю рубрику втягнуто ще зневаження свекрів невісткою (или сноха бет свекров). Що цього додатку не находимо в уставі Володимира, то можна це пояснити в той спосіб, що жінка в початках християнства, будучи ще під вражінням поганського звичаю поривання, не підносила великого голосу в родині мужа, що аж пізніше степенується під впливом християнських понять про рівність мужчини та жінки. Віддача цієї провини під церковний суд мала на меті моральний вплив церкви на схристиянізовані вже родини.

2) Устав Ростислава передає церкві нову справу, а саме: бійку між двома жінками, які опісля хочуть судовою дорогою доходити своєї кривди. Переведення розправи перед церковним судом мало на увазі відповідними карами і моральними доганами відстрашити жінок від тих провин. Згадані проступки довгі часи остають предметом юрисдикції церковних судів, а й пізніше державне судівництво карає ці провини церковними карами.

3) Бійка, що кінчилася звичайно кусанням зубами спорячих між собою (зубояжа). Таке неприличне поступовання уважалось тоді негідним духа лицарських людей,

які заходячі непорозуміння мали рішати по лицарськи мечем, а не зубами. При тім було це кусання сполучене з метою наврочити того, кого кусалося; задля цієї обставини такий проступок уважалося забобоном і він попав в обсяг компетенції церковних судів.

4) I. устав Всеволода розширений в тому напрямку, що обіймає ще окремих відділ вчинків неморальних, до яких князь зачислив: а) протиприродні вчинки скотоложства (кого застанут со четвероногою); б) покинення дівчиною своєї незаконної дитини (дівка дитя поврже): тут належить вкінці в) ще один проступок, а саме: коли у спорі між двома мужами жінка одного вхопить другого за неприличне місце (два мужа імуться бити, єдиного жена іметь за лоно другаго, роздавить).

Згадані вчинки, противні поняттю і засадам християнської моралі, найшлися як провини щойно в уставі Всеволода. Мабуть досі оставали вони безкарно; хоч з другої сторони не лишений припущення погляд, що саме в Новгороді стали вони частими та мали відемний вплив на місцеву людність зі сторони чужинців-купців різної моралі, які в тих часах були так частими гостями Новгороду.

г) Деякі цивільні спори між найблизшою ріднею

В двох перших уставах також деякі справи чисто світського характеру признано церковним судам, а саме: спори родинні між братами і другими дітьми о спадщину (братія или діти тяжутся о задници). Мабуть духовенство мало тут остільки судейську владу, оскільки в цих спорах розходилося про нарушення авторитету померших родичів, себто їхньої останньої волі та ходило о моральний престиж християнської родини. Ці вчинки підлягали спершу на заході також церкві, однак у Візантії було заборонено церкві ними займатися. Можна прийняти, що в нас, в початках, спори о наслідство підлягали церковним судам, однак в скорому часі переходять вони під світську судовласть.¹⁾

¹⁾ Голубинський, ор. сіт. твердить, що вони ніколи у нас не підлягали церкві; однак в Руській Правді, §117 (карамз. список) є виразно сказано: „аще пред князем“ — зн. оставляється волі спорячих йти з тими справами або до княжих судів або до церковних.

Та всетаки відносно особливих спадкових випадків I. устав Всеволода, покликуючися на номоканон, передає їх духовенству, а саме: справи вінування дітей III і IV подружжя. Згідно зі загально тоді на сході прийнятим поглядом, діти III і IV подружжя уважалися незаконними. Був це зовсім хибний погляд східних каноністів, які на потвердження своїх думок покликувалися навіть на св. Письмо, немовби вже III і IV подружжя було в християнстві недозволене, наводячи деякі цитати, що не мали ніякої звязи з цею справою. Задля цього повстала боротьба між каноністами сходу і заходу, яка тревала довший час.¹⁾ Тому, що в той час не була ця справа ще вирішена, Всеволод, придержуючися грецьких джерел, передає такі справи церковним судам. І так по постановам його уставу з а г а л ь н а н о р м а звучить: дітям III і IV подружжя дати таку частину майна, яку світські суди признають дітям незаконним. Цим самим узнавалося їх й на далі незаконними та обнижувалося їх уділ у спадщині по родичах. У в и ї м к о в и х в и п а д к а х, якщо остався більший спадок, тоді згідно з уставом церковні суди мали признати відповідну частину для тих дітей. Чому Всеволод передає церковним судам ці справи? Як ми бачили висше прийняв, він в основу погляди грецького церковного права, бо навіть наводить в уставі ось які аргументи: а) ці діти не підлягають світським судам²⁾, яко покидки суспільности віддані під опіку церкви; б) загально прийнятий закон уважає їх незаконними, мовляв, вони походять дорогою гріха з людської немочі через III і IV шлюб³⁾; в) вкінці церква не уділяла цим шлюбам благословення, хоч вінчала.

Кінцевий уступ цього уставу передає церкві також спори о спадщину між дітьми, які походять від родичів, що заключували кілька супруж. Тому, коли є більше дітей кількарязового подружжя, а між ними приходить до спору задля спадщини по спільних родичах—рішає Всеволод своїм

1) Справа визант. цісаря Льва VI Мудрого, який задля заключення IV подружжя відкликувався до Риму; патр. Микола Містик осудив за це цісаря.

2) „От закона отлучені суть“.

3) „А сія случатюся человеку по грѣхом, іже єсть їх обдержить немощ, занеже суть прелюбодійніи, а не Богом благословеніи“.

уставом цю справу ось як: Якщо предметом є спір о спадщину між дітьми I-го та III-го і IV-го подружжя, то: а) коли є велика спадщина — тоді належить дати дітям III і IV подружжя якунебудь частину спадку, згідно з присудом церковного суду; б) колиж спадщина мала — тоді дати їм таку частину, яку приписував світський закон, що нормував спадкові справи дітей, зроджених рабнями. Згідно з цим законом діти рабині ставали вільними, в доказ чого хлопці (відповідно до майна) одержували по коневі зі всіма приборами, зн. ставали комонниками.

В закінченню наводить устав постанову грецького права про спадщини дітей I і II подружжя. Однак у нас Руська Правда знає відмінні норми поступовання. Згідно з грецькими законами, оставше по родичах майно йшло на розділ по рівній частині всім дітям (за те в нас дівчата не наслідували майна, а лише брати мали обов'язок їх вивінувати); б) колиб сестра поблудила, в доказ чого є певні свідки, тоді не одержувала нічого: в) але, якщо братя ради майна оклеветали сестру в поганому проступкові і це вийшло на яву—тоді мали бути покарані смертю (каменієм да побієн будет). Однак у нас, як звісно, взагалі не було кари смерті. Передання справ спадщини дітей III-го і IV-го подружжя лиш церковним судам мало мабуть на меті усунути можливість противних рішень між світськими і церковними судами на Україні в тих справах. Уважані незаконними діти III і IV подружжя зачисляно до категорії людей, позбавлених правної опіки та гірших суспільним становищем; а що Церква мала вже у своїй опіці подібні категорії людей¹⁾ — перебирає під свій суд також справи цих дітей. Церква, маючи обов'язок морально впливати на прикладне християнське семейне життя, хотіла наче запротестувати проти тих шлюбів і через пониження дітей в законности дати відстрашаючу осторогу тим, якіб хотіли 3 і 4 раз заключати супруже. Крім того духовенство не погорджувало доходами із цих судів. Що в уставі Всеволода князь-законодавець сприяє тут духовенству, є певне, впрочім князь мав також приклад доброго розсуджування духовенством поручуваних йому завдань. Однак з другого боку

¹⁾ Про що буде низше.

насувається нам питання, звідки взявся цей уступ про кару смерті, якої в нас не було, та ціле переплутання кінцевої частини уставу. Годі припустити, щоби Всеволод не був обзнакомлений зі староукраїнським карним правом. Мабуть цей виїмок з грецького номоканону є пізнішою невдалою переріркою та пробою закріплення за церквою всіх спадкових справ, які майже увесь час на наших землях належали до світських судів. Зріст громади та відбирання Церкві судейської влади у справах світського характеру мабуть спонукало духовних пізніше вставити живцем виїмок з грецького номоканону на попертя своїх прав до сього рода юрисдикції, одначе досить невдачно.

II Особова юрисдикція церкви

В попереднім розділі йшла бесіда про річеву юрисдикцію церкви — себто, що було предметом церковного судівництва. Тепер слід застановитися, хто був підметом судейської влади церкви, які то особи фізичні, чи правні виступають в церковних судах. Головно три устави займаються цею справою, а саме Устав Володимира, I Всеволода та Ростислава Мстиславича. Два перші вичисляють ширший ряд фізичних і правних осіб, що підпали під суд церкви; зате в уставі Всеволода деякі особи перестають бути підлеглими цим судам, а на їхнє місце приходять нові категорії підсудних. Останній устав Ростислава признає за церковним судом вже тільки фізичні особи, себто у вузшій значінню церковних людей та ізгоїв.

а) Фізичні особи церковної судової юрисдикції

Дві категорії людей підлягали юридично церковним судам. 1) До першої зачислимо світських людей, що як християне, у певних проступках морально-релігійної закраски були передані церковній судовій владі. Подрібноше про них була мова при річевій юрисдикції. 2) Другу категорію, себто властиву, становлять т. зв. церковні люди в ширшій розумінню.

До них мусимо зачислити в першій мірі всі духовні особи; але належали сюди також світські люди, які були в

усім звязані з церквою, бо вони звичайно жили на території церковних дібр та були на удержанні церкви, або її добродійних установ (шпиталів, гостинниць і т. п.). Сюди причислювалися також, крім згаданих, всі безпритомні особи, чужинці та особи викинені зі своїх попередніх середовищ (ізгої). Церква мала святий обов'язок заопікуватися в тих часах тими людьми, голосячи й ділом високі засади Спасителя.

Церковні люди в усіх справах підлягали церковному судівництву¹⁾. Це бачимо із двох перших уставів, а останній особливо підчеркує підлеглість тих людей свому єпископови.

В першу чергу згідно з уставами підлягає церковним судам: духовенство світське і монаше з родинами та церковною обслугою.

1) Зі світського духовенства вчислено: священика з родиною (поп, попович, попада і їх діти) і діякона з родиною.

2) З монашого: ігумен, чернець, ігуменя, черниця²⁾.

3) Попович в уставі Володимира входить у родину священика та як такий без всяких застережень вчисляється до церковних людей. I. устав Всеволода не узглядноє цього, бо виходить із засади, що син священика повинен продовжати стан батька і тому зачисляє поповича, який не вивчився грамоти, до людей, викинутих зі середовища священичого стану — ізгоїв, що лиш із милосердя підпадають під правну зависимість церкви. Загалом всі члени родини священика та діякона будьто цим, будьто другим титулом стоять під правною охороною церковної влади.

4) До крилоса, це є до людей живучих з доходів церкви причислено церковний причот; входить тут: а) про-

¹⁾ Випадки непорозумінь між людьми церковними і світськими були вирішувані мішаним судом (обчій суд), в якому засідали по половині представники духовної і світської судейської влади. Цим запобігало духовенство покривдженню церковних людей світською владою.

²⁾ На Україні перші знані монастирі біля р. 1035 за Ярослава Мудрого: монастир мужеський св. Юрія (князя) [і жіночий св. Ірини (княгині)]; були це т. зв. княжі монастирі. Назви ігумен, ігуменя прийшли до нас із Греції.

скурниця — був це окремих уряд жінок, які пекли проскури, що їх заєдно треба було свіжих на вирізування частиць на освячення при кожній Службі Божій. б) свіщегас¹⁾—згаданий тільки в I уст. Всеволода—мав догляд над церк. світлом та порядкуванням у церкві.

5.) Лікарі (лічець), яких тоді було мало, уважалися великими добродіями, що жертвують своє знання й уміння та працюють безінтересовно з гуманних оглядів для ратування здоровля людей. А тому, що лічниці, шпиталі та доми-приюти, як правні особи, були під опікою та керуванням церкви, мусіли й лікарі як люде там заняті, підлягати й зачислятися до церковних людей. Однак вже устав Всеволода не згадує про лікарів. З цього висновок, що за Володимира лікар при своїм обмеженім знанні був помішником за „добре слово“ і підпадає ще церк. судам. Однак за Всеволода зі зростом культурних впливів заходу з Новгороду та зростом лікарського знання — лікування стає самостійною професією — отже лікарі усуваються зпід категорії церковних людей і зачисляються до світського стану, маючи кращі доходи, як передше.

6.) Осібну частину особової юрисдикції становлять люде, які задля свого нещасного суспільного становища заслугували передусім на милосердя й охорону церкви. Були це т. зв. прошеніки, т. є. особи, які в подяку за чудесне вилічення із важкої хвороби посвячувалися на службу церкві. Її, що голосила Христові засади любови ближнього, випадало взяти цих людей у свою опіку. Тому, що не було других установ, якіби занялися ними, перебирає їх церква у своє піклування, а з тим і в юридичну зависимість. Цей звичай як закон увійшов в устав Володимира, але вже у Всеволода немає згадки про прошеніків. Зноваж Ростислав при основанні смоленської владичої катедрі віддає їх судам церкви на виключну власність з виразним застереженням, що ніхто не має права їх судити, тільки церква. На їхнє удержання призначає князь доходи зі судових карт за вбиття, а в натурі частину другої данини, ц. є. кунами і медом.

¹⁾ Наш паламар.

7) З вдяки за відпущення гріхів багаті люди звичайно перед смертю дарували волю одному зі своїх рабів. Таких щасливців жертвовано церкві за „спокій душі“ їх давнього господаря; а що були це люди позбавлені родини а ма йна, оселяла їх церква на своїх посіلوсях і за певний, низький чинш-оплату, управляючи частину церковної землі, удержувалися вони тим способом при життю. Ці п у щ е н и к и або з а д у ш н і л ю д и, зрозуміло, підпали під юрисдикцію церковних судів.

8) В парі з поширенням християнства на наших землях йде також зріст добродійних установ, які вже за Всеволода приймають до себе особливо нещасних калік: сліпців і хромих (сліпець і хромець). Такі нещасливці находять стале приміщення в церковних домах (прим. приютах Новгороду, де їх мусіло бути більше) та підпадають під суд церкви.

9) По змозі більших матеріяльних засобів, а також з морального обовязку, поширює духовенство за Всеволода свою добродійну діяльність та приймає під свою владу ще людей, особливо лишених без усякої опіки. Були ними: а) паломники, б) чужинці (странники), в) вдовиці та г) ізгої.

а) Люде, які з релігійних мотивів відвідували святі місця та церкви, ц. є. п а л о м н и к и, силою обставин тодішних часів ставали на час свого паломництва під благодійною опікою духовних. З віддачі цих людей під юрисдикцію церкви за Всеволода вносимо про зріст християнської релігії на наших землях до тої міри, що відбувалися вже часті відвідування святих місць та церков посторонними людьми.

б) Церква за Всеволода о п і к у є т в с я ч у ж и н ц я м и. Тому, що вітчизна чужинця в тих часах не піклувалася своїми гро мадянами в чужій державі, передає Всеволод церкві догляд та опіку над ними маючи певність, що духовенство вивяжеться бездоганно із цього доручення. Певне, що тут треба мати на увазі чужинців-духовних, які заїзджали до нас, а також чужинців-світських, що заночували в церковних заїзних домах, а тим самим підлягали на час свого пробування судови даного єпископа. Не треба вчисляти тут чужинців-нехристиян, ані тих кольоній чужинців-християн, що судилися у нас своїм власним судом, отже мали свої правні заступництва¹⁾.

в) По відумертю мужа оставалася вдова нераз із дрібними дітьми. Староукраїнське право (Руська Правда) не надавало вдові опікуна, як довго вона не виходила вдруге за муж. Заступаючи дітям батька, керувала вона всім діточим майном та була вповні відповідальною перед світською владою за прогайнування діточого майна. Однак як виходила вдруге за муж, діти одержували опікуна, який із управи майном мусів здати рахунок, коли діти доростуть²). Рішенням I уставу Всеволода бере духовенство вдовиці в опіку. Церква мала тут на меті охоронити вдовицю без опікуна від кривд других людей, стати для неї та сиріт опікуном та запобігти евен, неморальному життю повдової. При тім, стаючи опікуном її дітей, брала церква у своє завідування остале майно, вживала його совісно на удержання та виховання дітей яким віддавала його без порушення, коли діти доросли. Цею постановою церква сповняла подвійне і важке завдання: охороняла вдови від кривд та чувала над їх моральністю, а з другого боку совісно завідувала майном сиріт.

г) Люди, які задля ріжних, будьто нещасних, будьто випадкових обставин тратили звязок зі своїм попереднім середовищем, зі станом, з якого вийшли, звалися і з г о я м и. Тип цих людей змігся особливо в часах Всеволода³) до того ступня, що треба було комусь поручити нагляд й опіку над ними. Віддано їх церкві, бо тільки вона могла ними як слід заопікуватися, маючи до того моральні і матеріальні засоби. До ізгоїв причислено ось таких людей: а) сина с в я щ е н и к а, якщо не навчився грамоти та не став священиком, бо згідно з поняттям тих часів син повинен був продовжати заняття свого батька (попов син грамоті не умієт). б) Раб, що викупився із неволі, або відслужив певний час, на який був запродався (закуп), не міг собі найти пристановища і тому причислено його до ізгоїв, а тим самим підпадав він у повну зависимість церковної юрисдикції (хлоп із холопства викупиться). в) Купець, що через неща-

1) Купці-чужинці у наших торговельних осередках.

2) М. Грушевський — Іст. Укр. т. III.

3) В часах т.зв. „Княжої крамоли“, коли то дуже швидко зміняли князів на їх столах.

асливий випадок¹⁾ нараз втратив ціле своє майно й задля цього ставав одного дня жебраком, з милосердя находить опіку в церкві (купец одулжасть) та підпадає під судівництво церкви.г) Четвертим родом ізгойства уважалося: осиротіння князя. Право насліддя княжого стола мав той князь-сирота якого батько вмираючи засідав на котрім княжим столі. Колиж він умер, не будучи ніколи володарем якого князівства, тоді син його випадав із черги насліддя та оставав без правної опіки. Таких князів-сиріт зачислили також до ізгоїв та І уставом Всеволода віддано під судівництво церкві (аще князь осиротієть). Бувші поповичі, викуплені раби та збанкротовані купці громадянства, через спільне співжиття та однакове положення на церковних землях, витворюють з часом певну категорію осіб затративши попередні ріжніці. Осідаючи на церковних землях стають ізгої осілим елементом та попадають у приватну зависимість церкви, ставши оселеними людьми на її землях. Князі-ізгої у другім поколінні йдуть служити в княжу дружину.

Устав Ростислава передає церкві два села, Дросінське та Ясінське, з осілими на їх землях ізгойми. Притиснені бідою до крайности стають ізгої добрими господарями. При передачі обох згаданих сіл згадується про гарні сіножати з богатими у віск та мід пасіками, рибні озера, добре управлені городи з ріжною яриною й тетеривники²⁾.

В той спосіб церква найкраще розвязала важке питання ізгоїв.

II Правні особи церковної судової юрисдикції

Крім ріжних категорій фізичних осіб одержує духовенство силою церковних уставів у свою судову владу також нагляд та опіку над правними особами, як монастирі та добродійні інституції.

1) В першу чергу підлягають церковним судам монастирі, як інституції, зі всею прислугою. Приняття християнства Володомиром сталося в часи розквіту монашества у Византії, але монастирі були в нас зорганізовані щойно

¹⁾ Пр. вогонь, затоплення корабля з товарами, банкруцтво і т. п.

²⁾ Місця, приладжені на ловлення птиць.

Ярославом Мудрим¹): були це т. зв. княжі монастирі. Пізніше повстають й інші монастирі, що стояли вище від княжих способом життя та заняттям монахів²). У нас монастирі все підлягали єпископам, бо тоді не було різкого розділу монашества від світського духовенства у сьгоднішньому розумінні. Єпископами ставали в нашій церкві звичайно ті, що передше проживали довше в монастирях, які були підготовкою гідних на владичу катедру осіб.

2) До обслуги в лічницях і шпиталях треба було людей повних посвяти та любови й терпеливості для хорих. Церква мала під своєю владою на повному удержанні людей, що могла вжити їх до важкої шпитальної праці, а самі духовні могли належно виконати нагляд над хорими. Також не було тоді світських лічниць, тому церква бере в заряд й на удержання лічниці та шпиталі, а судову юрисдикцію розтягає не лиш над лічницею як інституцією, але також і над всіми хорими на час їхнього перебування на лікуванні в лічницях.

3) Виходячи зі становища християнської засади: подорожного в дім прийняти — задля браку заїзних домів духовенство устроює при церквах гостинниці для проїжджаючих гостей. На їх приміщення мало воно вільні забудовання і прибудовання біля церков. У Візантії духовенство мало приватно-церковні гостинниці для духовних подорожних, але не мало таких для всіх подорожних. Також у Візантії ніколи не підлягали церковним судам всі особи, що перебували в часі своєї подорожі у церковних гостинницях. Можна припустити, що в нас задля браку приватних гостинниць духовенство мусіло перебрати на себе обов'язок завідування ними, але не без того, щоби воно не взувалося на західних подібних установах, бож найчастішими гостями в цьому періоді були в них чужинецькі західні купці — норманські, німецькі, рижські і другі.

Такі заїзні доми (страннопріємници) як інституції, а також всі купці та путники знаходилися в часі свого перебування в них під церковною юрисдикцією. Тому, що

¹) Перша вістка біля 1037. р.

²) Про них згадує літопис, що зложено Іх (князі) „не ради молитв бдінія і слез, але ради богацтва“.

духовенство мало у своїй юрисдикції також нагляд над правильністю мір та ваг — такі заїздні доми були в цьому випадку місцем переговорів та контрактів між купцями. Тут можна було одержати потрібні інформації відносно купецьких справ ріжного характеру. Зачислення заїздних домів під церковну юрисдикцію це без сумніву вплив західного церковного права.

III Церковний догляд над правильністю мір і ваг

Крім річевої та особової юрисдикції одержує духовенство силою уставу Володимира догляд над мірами і вагами. Князь покликується в уставі на цю обставину, що це управління має церква від непамятних часів¹⁾. І дійсно зі старозавітних левітів перейшов цей нагляд на християнське духовенство на заході Європи. У Візантії нагляд над мірами та вагами не належав до церкви, а тимбільше доходів за взірцеві мірні знаряди духовенство ніколи там не побирано. Був у Візантії час, в якому у прибудованнях церкви перехувалися міри, однак вони оставали під світським зарядом²⁾. У нас було навпаки. Вже від початку одержує духовенство від наших князів цю компетенцію, однак у скорому часі задля великих доходів із неї змагається боротьба в торгових осередках, як в Новгороді і др., ограничити церкву в цій владі, що зі зростом сили віча вповні вдається. Юрисдикція церкви в нагляді на мірами і вагами прийшла до нас зі заходу *via* Новгород, а також шляхом Київ—Регенсбург, бо на заході міри і ваги підлягали провірці та опіці духовенства. Тому й Володимир передає духовенству нагляд та заряд над усіми городськими і торговими мірами та вагами. В уставах читаємо про 1) міри зміщення, ц. є. міри сипких річей (спуд-діжка), 2) тягарці, себто міри важення (ставила), 3) правильність самих ваг (свіси).

Крім християнської традиції в передачі церкві цієї юрисдикції мав Володимир на увазі рівнож практичний бік справи, а саме обставину, що церква певніше буде збері-

¹⁾ „Іже искони установлено єсть“.

²⁾ Новеля ціс. Юстиніяна 128, гл. 15.

гати перевозразкові міри та буде красше провірювати справедливість вживаних торгових мір, які переховувалися в торгових домах біля церков. Признаючи цей привілей за духовенством, Володимир зобов'язує його берегти правильности тих мірних знарядів, а саме їх ні побільшувати, ні поменшувати. За невиконання цього князь ставить перед очі відвічальність, рівну совісти священика за повірені йому душі, себто важку кару на тамтім світі.

І устав Всеволода також признає за церквою цей нагляд. Покликуючися на привілей, признаний Володимиром Десятинній церкві та на якусь грамоту, яку Володимир привіз, рішає Всеволод передати подібний нагляд духовенству церкви св. Софії в Новгороді. Та тут заходить вже велика різниця між обсягом цієї компетенції в обох уставах. Боротьба, яку провадили купецькі круги Новгороду з духовними відносно відібрання церкви нагляду над мірами та вагами, а головно тих великих доходів із цього управлення доводить до поділу доходів на дві частини. Тому й Всеволод передає нагляд над мірами і вагами по половині: церкві й управі міста. Зріст значіння громади в Новгороді дійшов у часах Всеволода до високих границь, тому хоч духовенство вимогло на князеві признання давних привілеїв, однак мусіло половину доходів відступити городській управі. Всеволод не міг легковажити голосу Новгородян, мусів з ними числитися, щоби не прийшло до спору, який звичайно кінчився для князя прогнанням зі стола¹⁾. Всежтаки духовенство мало в Новгороді великі впливи, бо мимо противних напрямків одержує половину доходів, а також в части завідує великими торговими складами при церкві св. Івана.

Цей устав точніше зясовує спосіб, в який новгородська св. Софія має виконувати поручений їй нагляд над мірами та вагами, а саме: князь віддає під опіку духовенства перевозразковий міри, яким значковано (цеховано) нові мірові знаряди, за що брало духовенство оплату: десять мішочків соли. Крім висше згаданих висчисляє устав ось такі нові міри, що були вживані у Новгороді: а) **формина віск** (скалви воцання), б) **тягар** до

¹⁾ Це сталося 1137. р.; громада прогнала Всеволода, а на стіл покликкала із Чернигова кн. Святослава Олеговича.

важення меду (пуд медовий), в) означений тягарець до важення золота та срібла (гривенька рублева), та вкінці г) іванський локоть, себто міру довжини.

В Новгороді цвила торгівля в ріжних галузях. Предметом оживленого торговельного життя були: скіри диких звірят, яких так багато було на наших землях, плоди землі, бжільний віск та мід із богатих пасік.

В заміну за це одержували наші купці заграничну мануфактуру, яку міряно Іванським ліктем, якого зразок переховувався при церкві св. Івана, біля якої були славні торгові склади, т. з. Петрятин двірець¹⁾). З одержанням половини доходів із торгових ділань спадає на духовенство й городську управу обовязок опіки й удержання торговельних домів, а також церков. Духовенство має опікуватися катедральним храмом св. Софії, але також соцькі мають причинятися до її удержання. Городська управа перебирає нагляд старання про торгові дома на Петрятинім двірці, однак має давати звіт зі своєї праці Новгородському владиці та кождочасному князеві.

Передаючи доходи й обовязки церкві та городській управі, Всеволод строго заборонює своїм наслідникам, намісникам та боярам мішатися в ці справи й нарушувати церкву в її владі. Як санкцію уставу означає князь прилюдне викляття з престолу храма св. Софії та вичеркнення з синодику тих князів, які важилисяб нарушити духовенство в його правах. Одною із причин признання за духовенством частинного нагляду над правильністю мір і ваг мали бути надужиття боярів у завідуванні мірами та кривдження купців. Цим негідним поступованням вводили вони погані звичаї, а посторонні купці тратили довіря до нашої торгівлі. Могли бути великі промахи бояр, коли князь за нові надужиття грозить тепер карою, рівною карі смерти та розграбленням майна виновника на три частини, одну для катедри св. Софії, другу для церкви св. Івана, третю до городської каси. Також велику відвічальність поносив єпископ

¹⁾ „Петрятино дворище“ був це торговельний осередок — дільниця Новгороду, де находилися склади товарів і виробів промислу — тут було місце мірення, важення, торговельних судів та зібрань своїх і чужих купців.

якщо б він не перешкодив надужиттю. Очевидно князь скидає зі себе всяку відвічальність на майбутнє.

Насувається питання, чому I устав Всеволода говорить двічі про передачу догляду над мірами і вагами церкві. Боротьба о цю компетенцію від Володимира до Всеволода закінчилася відібранням церкві половини доходів та передачею другої половини городській управі. А що далі йшли змагання зовсім обмежити церкву у виконуванні цієї юрисдикції — то духовенство, бажаючи закріпити цю владу за собою, наводить різні аргументи за доцільністю розпорядку князя й мабуть пізніше вставляє цей додаток для скріплення своїх позицій. Однак і це не спинило світських у дальшому наступі на привілеї церкви, а обмеження доходів за міри і ваги йде швидким ходом далі.

Вже в II уставі з р. 1135 Всеволод при обнови церкви св. Івана призначує на удержання церкви дуже мало в порівнянні з попередніми привілеями, бо тільки в Новгород та Торжку доходи із оплат за саме лиш в а ж е н н я в о с к у. Одна половина цих доходів припадає церкві св. Спаса, а друга церкві св. Івана. З тих доходів дає церква плату своїм слугам.

Священники одержують означену платню—8 гривен срібла в рік, за що мають обов'язок відправляти щоденні богослуження в церкві св. Івана для купців, а в прибудованнях (на полатіх) церкви св. Захарія в неділю для всіх.

Д і я к о н о в и призначено 4 гривні срібла в рік з обов'язком помагати священникови в богослуженнях в церкві св. Івана в суботи і неділі.

Дяк одержував 3 гривні срібла, а сторожі також 3 гривні. Для заряду та опіки над торговими і купецькими домами й складами на Петрятинім двірці іменує Всеволод о к р е м у у п р а в у. До неї входять 3 старости від богатих Новгородців, тисяцький, як представник простолюддя, а від купців два старости. Про духовних устав вже не згадує; видно, що їх усунуто зовсім від управи торговельними справами. При тому забороняє князь мішатися у справи торговельних домів посадникови Мирославови¹⁾ та його наслідникам і всім

¹⁾ Був ним вдруге вибраний Мирослав Гюратинич, якого народ любив.

новгородським боярам. В цьому уставі¹⁾ нормус князь правило, згідно з яким можна було стати членом купецького товариства при церкві св. Івана. Членом ставав, хто вложив в Іванське товариство 50 гривен срібла в оборотовий капітал; такий ставав купцем з правом насліддя, значить його потомки одержували назву „прадідного купця“ (купец пошлий).

Інші купці, які вкладають по 25 гривен срібла, не мають права до назви і привілеїв прадідного купця. В торговім домі при церкві св. Івана товари мають бути важені у притворі церкви у приявности двох Іванських старостів та двох прадідних купців. Звичайні купці не можуть бути Іванськими старостами та не можуть належати до комісії при важенню товарів. Також ніхто інший із Новгородців не має права важити товарів кромі Іванських старостів, що відповідають за справедливе важення.

Визначаючи докладно оплату-таксу за важення товарів від поодиноких волостей Всеволод оставляє заповіт, що по його смерті мають боронити прав і привілеїв торгових домів св. Івана великий київський князь²⁾, який одержує із доходів за важення воску 25 гривен срібла в рік, новгородський владика, купецькі старости та купці, яким вкладає князь обовязок дбати також про всіх церковних людей, що були при церкві св. Івана. З цього бачимо, що духовенство втратило давні привілеї в заряді торговими домами, одержує ще маленькі визначені квоти із купецьких оплат та має тільки номінальну участь в управі купецькими складами, тільки з самого титулу їхнього поміщення біля церков.

В княжій добі біля кожного катедрального храму відбувалися щорічно брацькі обіди в день патрона церкви. Ці обіди були наче старохристиянськими агапами для протиставлення давним поганським пирам і забавам. Тому й Всеволод призначає на це святкування в день св. Івана Хрестителя,

¹⁾ Устав виданий без ради в часі переваги князя над вічем, бо не призиває ні тисяцького, ні посадника міста, які в такий час були княжими урядниками.

²⁾ Натяк на залежність Новгороду від Києва—у протиставленню до змагань віча, яке стреміло до самостійної республіки.

патрона торгових домів, 25 гривен срібла із доходів за важення воску. Відсвяткуванням цього празника мали зайнятися купецькі старости та купці, а для церкви мали достарчити 70 свічок, кадило й ладан. Такий празник мала попередити Служба Божа, відправлена новгородським владикою, що діставав за це 1 гривню срібла із торгових домів. Празник відбувався три дні та був мабуть злучений з поминками за померших членів купецького товариства. Другого дня правив богослуження в монастирській церкві св. Юрія архимандрит за оплатою $\frac{1}{2}$ гривні срібла, а на третій день ігумен монастиря св. Антонія в церкві Пр. Богородиці також за оплатою $\frac{1}{2}$ гривні срібла. Духовенство одержує вже точно означені оплати за відправу богослужень, але втратило великі доходи із торговельних домів. Всежтаки Всеволод, навязуючи до традиції попередніх часів, покликується на давні привілеї церкви і признає цим уставом духовенству осібну плату від купців, п о ш л и н у, рід податку.

II устав Всеволода безумовно був даний для унормування нових умовин витворених при торговельних домах Новгороду. Тому він та слідуючий устав Святослава обговорюють головню справи, що відносяться до торгових складів і домів, розділ доходів, управу цею дільницею, нагляд над мірами і вагами та інші купецькі справи. Вправді устав не згадує про прочу юрисдикцію церкви, однак із цього не можна заключати, начеб у кілька років по видачі I уставу духовенство мало втратити всі привілеї. Тут розходилося передусім, кому мають припадати великі доходи із Новгородської торговиці, які збирають купецькі товариства, але проча юрисдикція (для світських неважна) релігійно-морального характеру остає при церкві. Це видно із закінчення уставу, де князь ще раз пригадує купецьким старостам і купцям їх обовязки у дбанню про цілість і нагляд над купецькими домами та догляд за порядком, щоби в церкві св. Івана не держали ніяких товарів; це останнє мало на увазі не допустити до знеславлення храмів купцями ріжних народностей, яких доволі бувало в Новгороді. В „рекомпензату“ за втрачені доходи одержує духовенство церкви св. Івана повне удержання та опіку купецьких старостів. Змагання з купецькими кругами за

нагляд над мірами й вагами та звязаними з тим доходами включно закінчилися для духовенства певною невдачею, що впрочім було цілком природним, бо се наскрізь світська ділянка суспільно-економічного характеру. Видно це в двох останніх церковних уставах — Святослава і Ротислава Смоленського, в яких не стрічаємо вже навіть згадки про ці давні привілеї церкви. Устав Ростислава навіть при оснуванні нової владичої катедрі в торговельнім Смоленську і при наданню церкві іншої духовної юрисдикції не згадує ні словом про нагляд над мірами і вагами.

В нашій праці доходимо до ось яких вислідів:

1) Зміст церковних уставів XI і XII в. дає нам можливість витворити собі виразний образ церковного судівництва княжої доби, якого компетенція є доволі широка.

2) Основою церковного судівництва були в нас византійські правні кодекси, однак не стрічаємо невідлучного їх наслідування, бо на наше церковне судівництво замітний вплив західних правних джерел; ці впливи йшли шляхом купецьких і торговельних зносин.

3) Злиття впливів двох світів, сходу і заходу, з місцевими звичаями та обичаями витворюють наш своєрідний *status iudicandi ecclesiae*.

4) Духовенство дуже гарно вивязується зі своїх судейських завдань, а їхня широка юрисдикція сприяє відносно швидкому поширенню християнства в масах населення нашої держави.

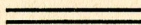
5) Великі доходи із торгових осередків Київської Держави стають причиною посягання світських на давні привілеї церкви, яка є безсилою цьому опертися з уваги на швидкий зріст влади віча.

6) Церква тратить поволи одну компетенцію за другою, а головне змагання проти судової юрисдикції духовних іде в напрямі повного позбавлення їх великих доходів зі судових та других оплат.

7) Завдяки упадкови давньої влади князя землі церква тратить давні привілеї, обмежується її судейська річева та особова юрисдикція, а оставляються тільки справи мораль-

но-релігійного характеру; з ряду церковних людей виходить цілий ряд фізичних та правних осіб.

8) Наче в заміну за втрачені доходи одержує церква вже в уставі Ростислава Мстиславича (2. пол. XII в.) перші земельні наділи, що стають завязком пізніших церковних дібр, а духовенство задержує лиш давню традиційну десятину на своє удержання.

СВ. ВОЛОДИМИР I ХРЕЩЕННЯ РУСИ

(N. de Baumgarten: St. Wladimir et le baptême de la Ruthénie)

La légende de la conversion de St. Wladimir et de l'évangélisation de la Ruthénie (c'est-à-dire de l'Ukraine ancienne) qui est constitué jusqu'à nos jours la principale source de presque tous les travaux sur le commencement du christianisme à l'Ukraine, contient beaucoup de contradictions et d'absurdité. Elle fut composée par un Grec du XIII-e siècle ou plus tard pour prouver l'origine grecque du christianisme en Ruthénie. Voilà pourquoi on ne peut pas donner foi à cette légende. Les autres sources de l'histoire de la Ruthénie ancienne disent très peu de l'évangélisation de la Ruthénie. Seulement les sagas normandes offrent les indications très intéressantes sur cet événement.

Wladimir se fit le prince de Novgorod (en Russie) en 968, encore au temps de la vie de son père Swiatoslaw. Après la mort de ce dernier (en 972), W. fut expulsé par son frère Jaropolk, le prince de Kiev et s'enfuit en Scandinavie; mais quelques ans après il ressembla une droujina, vainquit Jaropolk et devint le grand prince de Kiev et de toutes les terres ruthènes et russes.

Le christianisme en Ruthénie kievienne avait poussé de racines déjà bien avant W., surtout au temps de sa grand-mère, la princesse Ste Olga. Mais W., qui passa son enfance dans le Nord païen, rentrant à Kiev, essaya à faire renaître le paganisme. Le continuel contact avec les états chrétiens le poussa à faire connaissance avec le christianisme. Son ami Olaf Trygvison, le prince norvégien, porta le dernier coup à ses doutes. En 987 il amena jusqu'à Kiev l'évêque grec Paul, qui baptisa W. Bientôt après W. conclut avec les basileus byzantins le pacte de son mariage avec leur soeur Anna en échange de son secours militaire contre les insurgés byzantins. Mais après la liquidation de l'insurrection les basileus changèrent d'avis et Anna ne voulut pas partir pour Kiev. Alors Wladimir commença la guerre contre les colonies grecques de Tauride et força de vive force les basileus à remplir leurs obligations. En 990 W., accompagné d'Anna et des prêtres, principalement bulgares, se retourna à Kiev, convertit au christianisme la population kievienne et se mit à répandre la foi chrétienne dans les autres villes et terres ruthènes et russes. Dans la Ruthénie (Ukraine) l'évangélisation ne rencontra aucune opposition active; mais en Russie les païens résistèrent contre le christianisme très énergiquement et furent baptisés „par le feu et le glaive“.

En 991 l'ambassade du pape Jean XV vint chez W., apportant „l'amour et l'honneur“ du St. Siège. Il faut supposer que l'arrivée de cette

ambassade fut liée avec l'érection du Siège archiépiscopal de Kiev. La légende attribua le commencement de la hiérarchie ruthène à la Byzance de la fin du X-e siècle; cependant les autres sources, même grecs, ne confirment pas cette indication. De l'autre côté, des sources certaines nous parlent de l'existence du Siège archiépiscopal, mais non métropolitain en Ruthénie au temps de W. Or, puisque l'archevêché existait et qu'il ne fut pas érigé par le Patriarcat de Constantinople, il n'y avait que le St. Siège qui avait pu le fonder. Au temps de W. furent érigées aussi quelques évêchés en Ruthénie et en Russie. W. fit construire des églises, parmi lesquelles l'église de la Dormition de la Vierge, connue sous le nom „Desiatynna tserkva“, était la plus célèbre. Il fonda puis les premières écoles en Ruthénie et en Russie. A son temps remonte aussi le premier code des Lois ecclésiastiques „Statut du prince Wladimir“, basé exclusivement sur le droit canonique allemand.

W. était le souverain le plus populaire et le plus aimé de la Ruthénie. Jusqu'à nos jours se conservent des contes et des chants populaires sur Wladimir „le Beau Soleil“ et sur ses héros. On croirait reconnaître une analogie avec la poésie populaire, consacrée à Charlemagne et à ses paladins. A la popularité de W. contribuèrent beaucoup les fêtes et les festins offerts à la population, son attachement paternel vis à vis de sa droujina, sa grande générosité encore les pauvres et les malheureux et enfin la lutte contre les Petchenègues, menaçant toujours la sécurité des Ruthènes.

La porphyrogénète Anna mourut en 1008. Bientôt après W. épousa une petite fille d'Otton le Grand, la fille du comte Cuno d'Oeningen et de Richlinte (fille d'Otton). On connaît de ce mariage la fille cadette de W. Marie-Dobronègue qui épousa vers 1038 le prince polonais Casimir I.

Les dernières années de la vie de W. furent assombries par les révoltes de deux ses fils (de Swiatopolk et de Jaroslaw). W. mourut le 15 Juillet 1015. — On ne connaît pas le temps de sa canonisation, mais au milieu du XIII-e siècle on en parle déjà comme d'un saint.

Незвичайно тяжко відкинути раз на все легенду, закорінену в історії якогось народу, — навіть тоді, коли ця легенда є наглядно ложною.

Подібно мається справа з легендою про навернення св. Володимира й хрещення Руси. Впроваджена в літописи щойно під кінець XIII ст. найшла вона таку віру й так дуже привичаїлися люди дивитися на неї, як на якийсь достовірне джерело історичної правди, що навіть і тепер, коли інші докази зовсім її зdiskредитували, всеж такі знаходяться так російські, як і інші вчені, що стоять при тому, щоби боронити її вартости й послуговуватися нею.

Сталось се тому, що російська історіографія до пол. XIX в. не знала інших джерел, як тільки отсю легенду.

Найстарші руські літописи, за виїмком одної, дійшли до нас лише в формі копій з початку XIV в. Студіюючи ці

літописи приходиться до переконання, що вони не тільки позбавлені деяких частий, але також можна завважити, що, завдяки доцільній цензурі грецького духовенства сего часу, впроваджено в них довільні відомости. Власне в тих відомостях знаходиться знана легенда про впровадження християнства на Русі. До того треба навести сей факт, що одинока літопись, що заховалася до наших часів у копії з поч. XIII в., сеї легенди не має.

Вистарчає вповні тільки поверховно кинути оком, щоби переконатися, що ця легенда, в порівнанню до оповідання первісної літописи, представляє зовсім чужий характер. Цілу неймовірність сеї легенди знаменито доказав Голубинський у своїй історії руської Церкви ¹⁾ По переведенню бунже совісної аналізи сеї легенди приходиться автор до висновку, що вона є ділом грецької руки. До того можна додати, що той Грек відзначався або незнанням історії, або довільністю в її трактуванню.

Тенденційний характер оповідання, постійна похвала для Греків та легковаження всіх інших народів, досить свідчать про се, що автором сеї казки був Грек. Цікаво зазначити, що в тексті заховалося одно грецьке слово «ропата», якого автор не міг перекласти на церковно-словянську мову.

Оповідання містить у собі певну кількість фактів, які свідчать про се, що воно не було написане перед XII в. Вистарчить звернути увагу на промову, яку мали Жиди виголосити перед Володимиром, в якій говорять про здобуття їх батьківщини, а, як відомо, сей факт мав місце в 1099 р., т. є більше як цілий вік по сій нереальній промові. Що до неправдоподібностей, яких повно у цілім тім оповіданню, то поминаючи вже згадку про видуманого папу, якогось Петра Гугнивого, можна для прикладу навести проповідання Магометан та Жидів з метою навернення Володимира та справоздання його послів по їх повороті. Так на пр. Музулмани, захвалюючи Володимирови правди своєї віри, оповідають йому багато небелиць таких, що чуючи їх, Володимир плює з огиди. Що до Жидів, то вони не находять иншого аргументу для доказання висшости їх віри, як гнів Господній, який стягнули вони на себе своїми прогріхами, та Божу пімсту, що викинула їх із їхньої батьківщини та розсіяла їх по світі. Справоздання Володимирових послів що до віри тих країн, які вони провідали, мають такий самий характер. Можна тут додати ще один дрібний, дуже мало знаний факт, що знаменито показує нам спосіб повний не уваги, щоби не сказати більше, в якій та легенда була видумана. Ось що: — автор оповідає про посольство, яке св. Володимир післав у Царгород 987. р.

¹⁾Голубинский: «Исторія Русской Церкви» Т. I. ч. I. ст. 105—158.

То посольство мало бути захоплене високою красою торжественного богослуження в св. Софії та не могло вспокійтися з подиву перед внутрішню пишнотою храму. Та ми добре знаємо, що землетрясення 986. р. так пошкодило сему знаменитому храмови, що протягом цілого 987. й частини 988. рр. ціле нутро храму було заложене руштуваннями та знаємо також, що протягом усього часу реставрації не було там ніякого богослуження й тому зовсім неможливо було поглянути на красу храму.

Автор легенди хотів представити нам Володимира перед його наверненням також дуже ревним, коли не жорстоким, поганином та зразком неморального життя. Ціллю того оповідання було — показати великий контраст між Володимиром-поганином і Володимиром-християнином. Та на доказ привязання Володимира до поганства не найдено нічого більше, як тільки відновлення деяких поганських ідолів у тім часі, як він зі своїм поганським військом увійшов до Києва. Цілу неправдоподібність оповідання про його розпусне життя доказав Голубинський. Характер діяльності Володимира, як се ми скоро побачимо, знаходиться в суперечности з орієнтальним звичаєм — оточитися гаремом, що й загалом протривить скандинавським звичаєм. В тім часі торгівлі невольницями, якою то торгівлею займалися і Варяго Руси, князь усе мав велике число таких невольниць і, правдоподібно, невольниці, що находилися в його резиденціях, дали нагоду до казки про наложниці. Наш автор говорить також про поривання жінок і дочок у вільних людей, — поривання, яких мав доконати Володимир. Та сеї відомости не можемо прийняти, бо вона протривить найсвятійшим звичаєм Норман²⁾.

Треба ще нам підкреслити одну з характеристичних рис того самовілля, з яким видумуючий казку писав свою працю. Не здаючи собі труду перечитати Несторову літопись, де він був би знайшов, що місто Білгород оснував Володимир щойно в 991. р., себто в кілька років по своїм наверненню, поміщує він там один із головних гаремів князя-поганина, т. є в часі, коли се місто ще зовсім не існувало.

Навіть коли прийняти, що се оповідання повстало в XII в., то немає сумніву, що влучено його до літопису не перед XIII віком і то в часах монгольського ярма, коли Русь була затоплена в цілковитій невідомости й цілковитім відлученню від зовнішнього світу. Та Русь з часів перед татарською навалою була цілком иншою: — взаємини з иншими державами не переставали, княжа родина була в ро-

²⁾ Adam de Bremen Lib. IV c. 21. „Capitali poena mulctatur, si quis uxorem alterius cognoverit aut v oppresserit virginem“.

дивних зв'язках з пануючими домами Заходу³⁾, а в головніших осередках краю находилися численні колонії чужинців. Очевидно, що в таких обставинах неправдоподібність того роду, як поява якогось папи відповідаючого імени Петра Гугнивого, була би зараз помічена. Але найцікавішим є факт, що автор нашого оповідання був еретиком. Оповідуючи про мнямого грецького філософа, що мав би був спеціально приїхати для збудування (духовного) Володимира, він каже, що той мудрець навчав, що Божество Ісуса Христа є подібне до Божества Отця (подобосущне) замість того, щоби воно було односущне. А така наука є чистим аріянізмом. Ясна річ, що патріарх Микола ніколи не був би післяв якогось аріянина для навертання руського конунга.⁴⁾

Отже бачимо, що неможливо послугуватися тою казкою як історичним джерелом у справі навернення Володимира і впровадження християнства на Русі, тим більше, що суперечуть їм цілковито інші руські джерела, відкриті в половині XIX в.

Ті інші джерела такі: 1) «Життя св. Володимира», написане Митрополитом Іларіоном в половині XI в. 2) «Похвала св. Володимирови» Якова Мниха, надрукована перший раз 1894. р. та 3) Несторове «Життя св. Бориса й Гліба». Сі два останні твори, що належать до кінця XIII в., не мають нічого спільного з сею казкою.

Нестор і Яків кажуть, що Володимир, переконаний правдою християнства, став християнином на 2 або й 3 роки перед здобуттям Корсуня (докладно кажучи, се місто здобуто третього року по Володимировім охрещенню) та щойно по здобуттю впровадив він християнську віру в цілім краю. Сей факт сам собою дуже ясно свідчить про те, що Греки не мали нічого спільного з особистим наверненням Володимира. Знова Яків Мних подає нам точну дату того навернення (т. є р. 987.) і ми знаємо, що зносини св. Володимира з Греками почалися щойно в 988. р. На це маємо свідoctва арабських письменників, які кажуть, що ще на початку того року була Русь непримиримо ворожою до Візантії⁵⁾.

Що до навернення Володимира заховують византійські письменники найглибшу мовчанку. Ясна річ, що коли Греки брали б у тім якусь участь, то вони про се не занедбали би говорити. Русь того часу виступає в скандинавських загах

³⁾ N. de Baumgarten, „Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides russes du X. au XIII siècle“ (Orientalia christiana Vol. IX 1927).

⁴⁾ „Чтенія Общества истор. и древн.“ 1848 № 7.

⁵⁾ Elmacini „Historia Saracenica“ ed. Erpenii 1625. Lib. III p. 251: „ad Regem Russorum, qui inimici eius erant, auxilium ab eo implorans; Яггія Антиох. „Зап Петрогр. Акад. Наук (бар. Розен)“ т. XLIV ст. 23—24.

під назвою Великої Швеції і київський князь знаний там під іменем великого конунга Гардарікія. Всі виправи Норман, перед котрим тряслася з переполоху Східня Європа й Мала Азія, були організовані в Києві. Тому то такий важний факт, як навернення київського конунга грецькими місіонарями, не міг би був пройти незамітно. Існування якоїсь звязи між таким наверненням і одруженням цїсарської сестри, як се подає легенда, було би очевидно дуже вказаним, тим більше, що така звязь зменшила би прикре вражіння, яке зробило на сучасних се насильне одруження.

Греки не любили говорити про події, що впокорювали їх власну любов, а якраз зносини між Володимиром і цїсарями мали для них так дуже впокорюючий характер. Се є причиною, задля котрої вони про се майже нічого не говорять і для котрої вони, так кажучи, тільки мимоходом зазначили одруження Володимира⁶⁾.

Руські джерела, про які ми тільки що згадали, нічого не говорять про тих людей, завдяки яким наступило навернення, ані про місце, де те навернення відбулося.

В первоначальній літописи, що була написана тільки яких 70 років по смерті Володимира, можна найти місце (що знаходиться майже безпосередно по легендарнім оповіданню про навернення), яке доказує також, що Володимир навернувся на Руси.

Літописець оповідає, що вже за його часів не було однозгідности що до місця, де Володимир прийняв хрещення. Одні казали, що се було в Києві, другі в Василеві, а ще інші називали інші місця.

Та всеж таки бачимо, що Володимир був охрещений на Руси, що також годиться з свідоцтвами, про які ми вище говорили. Бачимо теж, що Володимир з початку не опублікував свого навернення, що є також згідне з джерелами.

Ся вказівка літописи, якої не доглянула цензура й котра так дуже обтяжуюча й суперечна легендарному оповіданню, може в потребі послужити також як доказ, що легенда є фальшивою та що супроти літопису має вона зовсім чужий характер.

За руськими й грецькими джерелами приходять джерела арабські. Вони кидають велике світло на зносини Володимира з Візантією та незбито усталюють, що здобуття Корсуня наступило по 7.—13. квітня 989. р.⁷⁾ а віддання руки цїсарської сестри Володимирови мало місце щонайменше півтора року перед здобуттям Корсуня.

⁶⁾ Цедренос т. II. ст. 699 і 701; Зонарас т. II. ст. 221.

⁷⁾ Се свідоцтво (Elmasini ст. 251; Яггія ст. 23—25) потверджене Львом Дїяконом (у рос. перекладі Попова ст. 108).

Сі дві точки стоять у суперечности з цілою будовою нашої легенди та підривають її так, що навіть ті письменники, що ще її боронять, мусять з ними числитися, а се тому, що хронологічні дати, які там знаходяться, можна справдити завдяки небесним явищам 989. р., про які в них згадка.

Іх вказівки що до навернення св. Володимира є так далеко неясні, що можна з них витягнути тільки один висновок, — а саме, що Володимир охрестився далеко перед здобуттям Корсуня.

Та сей брак вказівок в арабських письменників є дуже зрозумілим. Се, що подає Яггія, що буцім то цар Василь II післав руському королеві єпископів, що його охрестили досить пізно по його одруженню, є річчю зовсім нестислою. Маємо цілком безсумнівні свідоцтва на те, що 1) св. Володимир був охрещений на довго перед здобуттям Корсуня й 2) що навернення Руси відбулося по його одруженню і здобуттю Корсуня. Очевидно Яггія прийняв почот порфірородної царівни Анни, в яким находилося кількох духовних осіб, що, найправдоподібніше, співпрацювали над наверненням Руси, за спеціальну місію, що мала на меті повернути її охрестити св. Володимира. В самій річці оті нотатка Яггії не може бути нічим иншим, як тільки результатом якоїсь неперевіреної погоски, яка до його дійшла.

Наприкінці маємо ще свідоцтва скандинавські. Ті джерела, а особливо ісландські заги⁸⁾, мають чи не найбільше значіння для висвітлення й зрозуміння історії часів св. Володимира. Їх безсторонність як і правдомовність стоять понад усяким сумнівом. Можна їм закинути хиба тільки прибільшування, як це діється майже з усіма пам'ятками популярної епопеї. Брак дат і хронологічного ладу в порядку, в яким наступають їх пісні, були причиною тих труднощій, що показалися при їх використуванні. Цікаво констатувати, що загу про Оляфа Триггвазона заквестіоновано й уважано за безвартісну задля її суперечности із тим, що подає руська літопись. Впроваджені в блуд поглядами російських істориків, що опиралися на тій літописи, заплутали норвежські історики ще більше цілу справу. Всі погодилися на те, що зага говорить неправду, але ніхто не кинув підозріння, чи часом літопись не є неправдомовною.

Сі сумніви взяли свій початок із нотатки про перше одруження св. Володимира. Згідно з літописсю воно відбулося не скорійше як 977. або 978. рр. Володимир одружився, а краще взяв собі за наложницю, Рогніду дочку Рогволода полоцького. Ся дата зруйнувала історичну вартість заги в очах істориків тому, що вона ясно вказувала на те,

⁸⁾ Snorre Sturleson „Heimskringla-Saga“.

що коли Оляф Триггвазон приїхав до Новгороду, то не міг там стрінутися в 969. або 970. рр. з Володимиром уже одруженим. Ся нотатка послужила на те, щоби все помішати. Одні приймали на 9 років вчасніше приїзд Оляфа на Русь, інші хотіли, щоби він приїхав не до Новгороду, але просто до Києва, а треті встановили дату його уродження на 969., замість на 956. рік, — але всі вони більше або менше підозрівали вартість заги та депреціювали її в очах істориків.

Тимчасом, у дійсности, можна з самої літописи пізнати, що св. Володимир, як се ми побачимо пізніше, вже на довго перед тим, як стрінувся з Рогнідою, був одружений. Він мав дітей, що родилися йому перед 978. роком, а його безпосередній наслідник, що не був найстаршим між дітьми, також родився перед тою датою. Татищев, що, як відомо, опирався на літописях, що пропали⁹⁾, подав імя першої жінки Володимира, — імя, що згоджується з тим, яке подає зага. Таким робом бачимо, що скоріше треба було підозрівати нотатку літописи, як оповідання заги. Коли хронологічно зреконструємо різні події з життя Оляфа Триггвазона, то починаємо оцінювати те, що каже зага, згідно з дійсною його вартістю. Те, що нам се оповідання передає, відповідає й потверджує те, що нам заховали автентичні руські джерела. А сю реконструкцію можемо перевести завдяки двом вказівкам, які ми побачимо пізніше та які служать за точку виходу.

По свідоцтву заги — Оляф Триггвазон, майбутній норвежський король і сердечний приятель Володимира, вибрався до Києва безпосередно по своїм наверненню і йому вдалося переконати й наклонити свого приятеля, щоби він прийняв християнську віру.

Ніхто не може заперечити, що в державу Вел. Київського Князя проникало християнство головним чином завдяки Варяго-Русам. Перша вістка про християн між сими останніми, яка заховалася до наших часів, належить до другої половини IX віку¹⁰⁾ Між тими Варягами, що були

⁹⁾ Про правдоподібність Татищева гл. між іншими авторами Сенигова: «Историческо-критическія изисканія о новгородской лѣтописи и русской исторіи Татищева» Москва 1838. Лише завдяки Татищеву маємо деякі дуже цінні подробиці про старинну історію Руси. Він мав у руках дві старинні літописи, які він називав літописями старовірців, що загинули підчас пожару Москви 1812 р. Велика вартість його праці була вкінці признаною і акад. Шахматов порушив справу опублікування рос. історії Татищева у повнім збірнику руських літописів.

¹⁰⁾ Цедренос II. ст. 551; Зонарас II. ст. 112.

на службі у цесаря, було багато християн¹¹⁾. Вони мали навіть свою власну церкву в Царгороді, — церкву св. пророка Іллі¹²⁾. Є річчу природною думати, що християнські Варяги, покидаючи службу, воліли радше вертати на Русь, як у Скандинавію, де вповні панувало поганство і то в дуже острих формах. Київ був усе для них другою Норманією. Ми вже згадували, що в скандинавських оповіданнях виступає тодішня Русь під іменем Великої Швеції *Swithiod hit Mickla*¹³⁾. — Християни тішилися на Русі повною свободою. В трактаті Ігоря з Греками вони не тільки що стоять нарівні з поганами, але мають перед ними певного роду висіість¹⁴⁾ га правдоподібно мали вони свої церкви у Києві¹⁵⁾.

Поширювання християнства на Русі довершувалося не тільки дорогою через Царгород, але також через Захід. Воно добувало собі місце тою і тамтою дорогою на переміну. Тодішні Варяги не робили між одними й другими ніякої ріжниць. В своїх розбишацьких і торговельних походах, бо вони все лучили в одно ті два ремесла, входили Варяги безнастанно в зносини з християнами інших країв Європи. Вертаючи з таких походів, вони дуже часто приводили з собою християнських женщин-невільниць, завдяки яким християнство щораз то більше поширювалося між ними.

Голубинський твердо переконаний, що се Варяги й варяжські священники передали Володимирови християнську науку¹⁶⁾, дуже тяжко припустити, щоби могло бути інакше, коли візьмемо під увагу, що не тільки сам Володимир, але й переважна частина його оточення та провідна верста була варяжського походження.

Стара поганська віра була вже підорвана якраз у тім середовищу, з котрого опінією Володимир усе числився. Оляф належав до тої самої варяжської раси. По своїм наверненню в Англії став він горячим пропагатором християнства і його завданням було тільки знищити останні сумніви Володимира й прискорити його навернення.

Згідно з тими скандинавськими свідоцтвами¹⁷⁾ Оляф

¹¹⁾ Constantin Porphyrog. „De ceremoniis aulae Byzant“ Lib. II cap. 15. p. 579.

¹²⁾ Голубинський, цит. твір Т. I. ч. I. ст. 73. нотка I.

¹³⁾ Comte Paul Riant „Expéditions et pèlerinages des scandinaves en Terre Sainte“ p. 30.

¹⁴⁾ Полное собр. русских летописей, II, 42 (видання 1908).

¹⁵⁾ Ibid. I, 10; II, 17, 42 (вид. 1908)

¹⁶⁾ Голубинський: «Исторія Русской Церкви» Т. I. ч. I. ст. 128.

¹⁷⁾ Snorre Sturleson „Heimskringla—Saga“.

порадив Володимирови витягнути як найбільше можливу користь з свого навернення в переговорах, які він вів із Візантією в 988 році.

Зага, як бачимо, potwierджує тут ті інші свідоцтва, що ставлять навернення Володимира на довго перед здобуттям Корсуня¹⁸⁾.

1. Перші вістки про Володимира.

Імя Володимира появляється вперше в руських літописях під 968. р. Подробиці літописного оповідання такі мальовничі, що добре їх подати майже в цілості.

Літом 968. р. находився Київ у великім переполоху. Численні орди кочівників скористали з неприсутности князя Святослава, що від двох років находився на війні в Болгарії на Балкані, й несподівано облягли столицю. Стара княгиня Ольга зі своїми внуками Ярополком, Олегом і Володимиром успіла тільки що в час замкнутися у Вишгородському замку в Києві. Скоро не стало харчів й парід огорнений панікою почав уже думати про здачу на ласку й неласку ворогів. На другім березі Дніпра находився вправді відділ руського війська під проводом Претича, та на його не було надії, бо Кияне не могли ніяким чином повідомити про своє положення: — всі шляхи були відтяті обложниками. В такім крайне розпучливім положенню знайшовся парень, що знаменито знав печеніжську мову, котрий обіцявся повідомити Претича про нещасливе положення, в якім находиться Київ.

Він вийшов із міста з уздечкою в руках та розпитуючи стрічних Печенігів, чи вони не бачили де його коня, минув так печеніжський табор і щасливо дійшов до берега Дніпра. Тут скоренько роздівся та кинувся у хвилі ріки. Печеніги побачили свою помилку й почали за ним стріляти, але його не вцілили. Довідавшись, що Кияне в своїм розпучливім положенню готові до здачі, рішився Петрич поставити все на вагу, щоби бодай спасти княжу родину. Раннім ранком другого дня пустився він, з розвиненими прапорами й при звуках військових трубок, човнами в сторону Києва. Печеніги в переконанню, що се йде з відсічу особисто Святослав, розсипалися на всі сторони, а велика княгиня

¹⁸⁾ Припущення Шмурла в його новій брошурі: „Гдѣ й когда былъ охрещень св. Владиміръ“, виданій у Празі 1928. що в хрещенночю 987. р. не розходилося про властиве хрещення, а лише про катехуменат св. Володимира, ніяким способом не дається оборонити. Ніколи в світі ніяка духовна особа, а таким був Яків Мних, не помішала би катехуменату з хрещенням.

Ольга могла свobodно вийти зі своїми внуками на стрічу своїх освободителів.

Побачивши свою помилку, волів печеніжський князь усе таки переговорювати з руським воєводою, ніж шукати щастя в бою. Претич переконав його, що він веде передню сторожу Святославового війська, а сам князь посувається за ним з великою потугою. Обманений Печеніг предложив йому мир, а на знак приязни подали собі руки й обмінялися оружжам. Князь дав руському воєводі свого коня, свою шаблю й стріли, а Претич дав йому свій щит, панцир і меч ¹⁹⁾ По сім віддалилися кочівники в свої степи.

Свободжені від небезпеки, післали Кияне посольство батьківщину й волить радше здобувати інші країни, та з повідомленням про страшну небезпеку, в якій находилася його столиця й родина. Кияне просили його також, щоби він змилювався над своєю старенькою матір'ю, своїми молоденькими дітьми й своєю батьківщиною та щоби чим скоріше вертав, коли не хоче другий раз наразити їх на таку небезпеку, яка все ще грозить. таку небезпеку, яка все ще грозить.

2. Поворот Святослава. Поділ Руси між синів. Володимир Новгородським князем.

Сі новини дуже збентежили Святослава. Він зараз відпочив на пізніше болгарську кампанію і з більшими силами свого війська вернув скорим походом до Києва. Стріча з родиною була дуже сердечна. В доказ своєї любови до домашніх роздав їм Святослав багаті дарунки. Між іншими подарував своєму найстаршому синові Ярополкові молоду, незвичайної краси, грецьку дівчину. Її полонено при рабунку якогось грецького монастиря.

Тимчасом задумав він покарати смілість Печенігів, що були мабуть підмовлені Византією. Палаючи бажанням помсти пустився за ними в погоню та світлою побідою відгнав їх далеко від границь Руси. Та всеж таки оставав Святослав у Києві дуже нерадо. Він остався в Києві тільки завдяки горячим просьбам своєї матері, що дуже його просила, щоби не опускав її перед смертю. І дійсно — вона скоро потім умерла на початку 969 р. і тепер, коли вже його нічого не тримало на місці, він знова покинув Русь.

Що до управи Руссю розпорядився Святослав ще за життя своєї матері. Найстаршому своєму синові Яропол-

¹⁹⁾ Полное собраніе русскихъ лѣтописей I. 28 — Очевидно бури явсь умови мира, накинєні Киянам Печенігами, про що літописець волів замовчати.

кови віддав Київ, а молодшому Олегови деревлянську землю. Таке полагодження справи дуже не подобалося Новгородцям, які думали, що вони мають багато більше прав, ніж інші руські землі, на те, щоби мати свого окремого князя. Тому післали вони посольство до Святослава, щоби він відпустив їм одного з синів, з погрозою, що коли Святослав не вволить їх проханням, то вони самі собі виберуть князя. Святослав запропонував їм, щоби вони з цею справою звернулися просто до його синів, а коли ті відмовили, заявив, що він не має більше синів для обсади Новгорода.

Третій син Святослава, Володимир, не був з початку уважаний рівним що до уродження двом другим сином Святослава, а то тому, що він походив із зносин Святослава з молодою дівчиною зпоміж служниць Ольги. Вона була ключницею Ольги. Коли горда Ольга довідалася про ті зносини, відслала молоду невістку в своїм гніві до Будутина²⁰⁾, одної з своїх маєтностей, і якраз там прийшов Володимир на світ.

По такій відповіді попросили Новгородці, за радою Добрині, брата Малуші — себто Володимирового дядька, — Святослава, щоби він дав їм на князя свого третього сина. «Коли ви бажаєте, то й беріть собі його», — мав відповісти, як кажуть, Святослав. Таким чином став Володимир Новгородським князем, маючи тоді 13—14 років. В товаристві Добрині й новгородських послів перенісся молодий князь у свою нову столицю, а Святослав опустив Київ, до якого вже більше ніколи не мав повернути.

3. Сватання Володимира.

Взявши в руки княжий стіл для свого небіжа й вихованка, почав Добриня шукати йому сильних звязий у Скандинавії. В тім намірі невдовзі по приїзді до Новгороду засватано Володимира за скандинавську князівну Адлагу.

²⁰⁾ Никон. Лѣтопись I, 54. Малуша була дочкою одного з мешканців горзда Любеча іменем Малька гл. Полное Собр Русскихъ Лѣтописей II, 29; V. 108; VII, 289.

²¹⁾ Ми знаємо імя й походження Володимирові жінки * з „Heimskringl-i“ Снорре Стурлезона. Сю вказівку заги потверджує російський історик XVIII в. Татищев (Исторія Россіи I, 40), що мав під руками кілька руських літописей, які до сьогодні загинули. Він називає жінку Володимира Аделею. Трудно припускати, щоби імена Адели й Адлаги не відносилися до одної й тої самої жінчини. Завдяки перекрученим відомостям, що знаходяться у літописи (Русск. лѣтоп. I. 34), піддано в сумнів і підозріння свідоцтво Heimskringl-i Після сих

Ся звязь мала також велике значіння і для внутрішньої політики, бо зносини зі Скандинавією були тоді ще дуже сильні, а руських князів уважано все ще норманськими конунгами. Крім осілих на Русі Варягів усе ще находили там нові хвилі варяжських поселенців, а головню до Новгороду, що був першим етапом на дорозі на південь, яка служила Норманам так для торгівлі, як і їхніх випадів.

(Продовження буде)

відомостей першою жінкою Володимира й матірю його сина Ярослава мала бути Рогніда. З другоїж сторони, як се позитивно знаємо, тому що ся звязь могла мати місце щойно біля 977—978 рр., дало основу до припущення, що ціле оповідання „Heimskringl-i“ не відповідає правді, бож стріча Оляфа з жонатим тоді вже Володимиром не могла мати місця скоріш, як після тої дати й тому, що жінка Володимира називалася Рогнідою, а не Адлагою. Але коли звернемося до достовірних джерел, то справа мається якраз навпаки й ми бачимо, що літописна відомість є фальшивою. Підчас побуту Оляфа Тригвасона в Новгороді в 969—974 рр. був Володимир — після Heimskringl-i — уже жонатий. Такий самий висновок можна витягнути більше менше із відомостей первоначальної літописи. Так напр. при смерті Ярослава в 1054 р. всі літописи однозгідно стверджують, що він мав тоді 76 літ (Полное Собр. русскихъ лѣтописей I. 70: II 151, (вио. 1908); III. 212: V. 139; VII, 333), — а се значить, що він мусів родитися 977 р. З другої сторони знаємо, що Ярослав не був найстаршим між дітьми Володимира (тамже I, 52; II, 105 — вид. 1908). Також знаємо, що він не походив із звязи Володимира з Рогнідою, бо всі літописи підчеркують все ту ворожнечу, яка завсіди існувала між потомками Ярослава й Рогніди (тамже I, 131; VII, 28). До тогож у хвилю зносин Володимира з Рогнідою — Ярослав мусів уже жити. Перекручений літописний уступ, де вичислені імена жінок Володимира, не належить до первоначальної літописи, але вложено його в літопись далеко пізніше. Тісна звязь того уступу з поданням фантастичного гарему Володимира зраджує бажання автора: вимазати всякий спомин про скандинавські впливи, — а се наводить нас на гадку, що сей уступ є продуктом автора легендарного оповідання про навернення Володимира, про щоми вже знаємо. Але тому, що пам'ять про скандинавське походження матери Ярослава була ще занадто свіжою, а в зрадагованім ним каталюгу жінок Володимира лише одна Рогніда була скандинавського походження, — ясно, що саме її подав за матір Ярослава. Згідно з вказівками, захованими Татищевим (гл. про се: Соловьевъ — Исторія Россіи кн. I. т. I. ст. 191), друга жінка Володимира Олява була теж скандинавського походження (Heimskringla-konung Olaf Tragwasons-Saga) Більше правдоподібно, що Оляф опустив Новгород 974. ніж 975. року, а се устійнювало би дату стрічі обох князів ще на 969 рік.

Огляди й оцінки

(Conspectus et recensiones)

о. Др. *Спирідол Кархут*: **Граматика української церковнослов'янської мови**. Львів 1927. Праці Богосл. Наук. Товариства, т. III. ст. 284+XIX, 8^о.

(Докінчення).

В своїм викладі автор деколи неясний, так що читачеві тяжко розібратись у його думках; інколи мається вражіння, начеб він якусь думку перескочив і пропустив: за багато змушує читача догадуватися. Праця зискалаби багато на ясности, якщоб яватор наводив більше наглядних примірів: наглядність примірів помоглаб нераз і його розумованням.

І так прим. на стор 94 у примітці згадує про т. зв. *т*-пні (також на стор. 95 згори, а дальше і на інших місцях); але що воно за пні, читач не второпає: передше про них не говорилося.

На стор. 107 читаємо: Множина. 1. відмінок муж. р. на є се правильна форма співзвук. деклін. — с — пнів по відпаденні — с на кінці та переході — с — на ш по аналогії до інших відмінків, як в 1. відм. одн. жін. р. і в 4. відм. одн. муж. р. Що тут автор хоче сказати? гсворить про 1. відмін. муж. роду на — є множини, т. є про форми *больше, чистіше*, і відносить їх до деклінації пнів — с; про ті пні говорить на ст. 83, а там ясно сказано, що то пні тільки середного роду, — значить, що там нема і не може бути форми для 1. відміни множини **мужеського** роду. Каже — по відпаденні с на кінці та переході с на ш: та коли с відпало, то вже не може перейти на ш; тому тяжко догадатися, до чого треба віднести слідуючі слова „по аналогії до інших.....“ Очевидно автор чогось тут не договорив. Думаю, що вийшлоб інакше, колиби він тут у скобках наглядно подавав і відносні приміри і колиб написав ось як: 1. відмінок муж р. на с [*больше, чистіше*] се правильна форма (співзвук. деклін. — с пнів: [небеса] по відпаденні — с на кінці [небе....(?) (треба було знова написати відносну форму)]; тут зараз і сам автор спостеріг би, що якось то не йде.

На стор. 114 в уступі: 1. відм. множ... читаємо: Все сказане про 1. відм. множ. жен. р. та 4. відм. муж. і жен. р. що до наших церк. книг на стор. 107 відноситься також сюди, а між тим на стор. 107 говориться про наші церк. книги при 1. відм. жен. р., а не говориться нічого про них при 4. від. муж. і жен. роду.

На стор. 147 в уступі: 1. відмін... по словах „під впливом інших форм з ш — на початку“ треба було конечно навести хоч один примір: без того звичайний читач не зрозуміє зміслу тих слів.

На стор. 172 в відступі: Усі ті форми... кінцеві слова: зглядно дієслівного — не легко зрозуміти. Може змісл вишшовби ясніший, якщоб автор цілий той короткий дворядковий уступ освітлив приміром.

На тійже стороні 172 з відступу: Словянські дієслова ... виходилоби, що грецькі дієслова на ш мають „пень тепер. часу окінчений на співзвук“. Чи воно справді так?

На тій самій стороні 172 у тім самім відступі: Словянські дієслова... читаємо про дієслова, котрих пень тепер. часу має наросток — о — е, а дальше, що до першої конюгації належать дієслова, котрих пень тепер. часу кінчиться на — о, — е, — но, — не, — іо — іе; одначе ні тут, ні на слідуочих сторонах, ні при всіх слідуочих взорах конюгації не бачимо того о чи е; треба було тут справу конечно зілюструвати відповідними примірами. Аж на стор. 258 дає автор коротке пояснення для о, е; а для іо, іе немає ніде пояснення.

На стор. 173 (а також на стор. 195 і 205) автор попри пні дієслів згадує також і про їх „корінь“, одначе не вияснює, що він розуміє під коренем дієслова; бо зрештою говорить все тільки про пень дієслів (про пень тепер. часу чи про пень неозначеного виду).

На стор. 181 треба було пояснити, яким способом в дієслові коньз могли повстати форми коньеза, коньезше, або бодай щось про них сказати (згідно з інтерпункцією того місця форма коньеза булаби „дієприкм. минул. час. діяльн. І“ до форми коньези звідкиж там взялося з в середині?)

На стор. 187 у відступі „Редукція є на ѣ...“ інтерпункція без зміслу а висказ, що є скорочується в ѣ, а в наших книгах зникає тільки у словах з є в пни — необдуманий: таж се само собою зрозуміле, що є не може скоротитися чи щезнути у словах не „з є в пни“ т. є. в таких пнях, у котрих його нема.

На стор. 196 на долині належало пояснити, звідки взялося к у формах жьдѣши, жьдѣша, зокѣши і ін.; йогож не можна вивести із пня тепер. часу, про котрий тут говориться.

На стор. 208 у відступі „Інші наворотів...“ не можна розібратися в словах: з пнем тепер. час. зі самозвук. у висшім,

а дієімен. в нижшій степені; який се висшій і нижшій степе-
має автор на думці?

На стор. 212 у відступі „Дієприкметник минул. час....“ незрозумілі слова: „без потреби переставки та здовження само-
звука по причині наростка зі самозвуком на початку про-
тивно....“ яснійше вийшлоб, якщо автор прим. написав би так:....
самозвука, а то задля наростка, що зачинається від самозвука
(нк); противно.... і т. д.

На стор. 215 означення змісту 3-го відділу: „Пень діє-
іменника одно-дво...“ без відповідних примірів — незрозуміле
і не згоджується що до порядку з пізнішим розподілом ріж-
нородностей сего відділу на стор. 215 (α), 217 (β), 221 (γ),
223 (δ), 227 (ε), 229 (ζ), 231 (η). Так само незрозумілі тут
вискази су (8) — в висшій степені, і — ю в висшій степе-
ви (також і на стор. 229 і 331).

На стор. 216 у відступі „Кромі первісн. дієслова...“ — що
означає висказ:.... та пнів дієімен. да — дотепер час. дама
і ста — до тепер. часу стан8...? Чи да — дієіменник... А в слі-
дуючим відступі змісл не вяжеться; автор мабуть хотів ска-
зати: 2 і 3. ос. одн. с — аор. від пня да — є да, яке..., або
хотів (продовжуючи сказане в попереднім відступі) сказати:
Належить сюди також 2. і 3. ос. одн. — аор.... і т. д.

На стор. 220 у відступі „Дієприкм. тепер. часу...“ ляко-
нічний стиль автора і невдоволяюча інтерпункція роблять змісл
і для знавця справи невловимим; а звичайний читач ніяким чи-
ном не визнається тут у зміслі.

На стор. 244 у примітці — слова „перед яким знов ґ
переходить на „...“ не мають примінення; автор певно хотів
сказати: по яким знов ґ переходить на „...“

На стор. 249 сказано, що особові наростки означених
конюгаційних форм діляться на... перво- і другорядні, або
самостійні і енклітичні; але що належить розуміти під тими
наростками перво- і другорядними, самостійними і енклітичними,
і чому вони так називаються, автор не подає. Також опреде-
лення: „о скільки дієслово займає самостійне становиско, або
лучиться з попередним прислівником“ — цілком загадочне.

На стор. 257 у відступі „Се дієслівний іменник...“ слова:
або 7 відмін. від так назв. помен actionis... або 3. відмін.
іменника на t (чому не на t?).... належало пояснити примірами.
Звідки мавби тут узятися 7 чи 3. відмінок?

III

Крім сього стрічається у праці і багато інших неточ-
ностей і промахів, які, коли й не торкаються самої сути
предмету і не відносяться до незнання справи, то все не
повинніби знаходитися — бодай не в такій кількості — у стро-
го науковім творі.

На стор. XIX під 10³ в знаці Ѣ названо звательцем „зверненим в противну сторону“; одначе звательце зверне не тут у ту саму сторону, як се видно на стор. XVI.

На стор. 34 у відступі „Знак з помішався..... автор помішав приклади: говорить про з і з , а як приклади наводить (між ин.) цѣль , рѣцѣ , гѣрѣ , мѣрѣ .

На стор. 169 автор два рази (під л) про якесь праіндійське *medio - passivum*, коли якраз на попередній 168 сторони говорить, що праіндійська мова знала тільки *activum* і *passivum*.

На ст. 249 автор твердить, що „вид пнів поданий при поділі дієслів на конюгації (на стор.?) Та тільки біда, що автор ніде не зазначає **видів** пнів, ні при поділах дієслів (стр. 173 цм.), ні відтак при окремих зразках відмін (крім III конюгації).

На ст. 269 у відступі „У злуці з приіменником....“ початкови відступу (служать.... до вираження часу) не відповідають таки зараз численні приклади.

На ст. 272: небо-бо?

Лучаються пропущення і недоговорення. На ст. XII при давніх пам'ятниках церковно словянської мови було бажаним, щоби при кождім було зазначене й місце, де вони тепер знаходяться... На стор. XVI стрічаємо перший раз зірки при заіменниках *и *а *іе; пізніше такі зірки зустрічаються часто; треба було тут зазначити, що вони означають... На стор. 26 належало зазначити, що таке значок ' при к , г (к'єадрь , ангг'єах), себто як ті букви к' , г' , треба вимовляти; з сим значком стрічаємося і пізніше (ст. 28, 31), а на ст. 31 знаходиться і х' . — На стор. 171 в горі згадується про якийсь „безавгментовий“ минулий час словянського *ви*: треба було пояснити, чому автор називає такий вид безавгментовим.—Кілька разів (ст. 44, 168, 257) згадується про староцерковно-словянське *suripum*, а у взорах відміни наводяться навіть його форми; але ніде не вказує автор, що таке було се *suripum*.

Лучаються не зовсім вірні, а навіть нестійні твердження. На стор. XVI різниця межі оубо (себто = оѣу , оѣ) оѣво (ѣу , ѣву) не зовсім вірна: гл. прим. Пс. XLIX, 22; CXVII, 2, 3, 4; CXXI, 8; CXXIII, 1 (оѣво в значінню оѣ); таксамо різниця між ѣко (= ѣт) і ѣкв (прислівн. = ѣс) не має ніякого беззастережного оправдання. До стор. XVII: Заіменники ми , ма , ти , та , иы , кы , не є все енклітиками, а лиш по варії (яку заміняють на оксію); не є вони енклітиками прим. у виразах: прослѣки ма , прослѣвих та , кєаєах ма єєі , ѣюже ма єєі козавѣах ; з огляду на се на слідуєчій стр. XVIII правило 3 (також і 2) про енклітики виходить непотрібним (пишеться

не лише $\sigma\psi\sigma\theta\iota\omega\ \beta\acute{\iota}\tau\tau\iota\varsigma$ тл̣ $\kappa\epsilon\lambda\iota\chi\acute{\alpha}\epsilon\mu\alpha\iota$, але також: $\kappa\omicron\iota\iota\sigma\tau\iota\eta\iota\iota\varsigma$ (sic!) $\beta\acute{\iota}\tau\tau\iota\varsigma$ тл̣ $\eta\pi\omicron\kappa\alpha\delta\epsilon\mu\alpha\iota$ тл̣ без натиску). До стор. 29: ψ уживається не в чужих словах загалом, а тільки у грецьких; те саме треба сказати про ξ на стор. 31 прим. (прим. $\text{Μαξίμ}\alpha\iota$ взято не з лат. *Maximus*, але з грецьк. $\text{Μαξίμ}\omega\varsigma$). Обі ті букви не є трівкі (стор. 28), а трівке є у них тільки с ($\psi = \text{пс}$, $\xi = \text{кс}$). До стор. 94: Не всі чужі імена власні на λ і ρ мають закінчення ι ; прим. $\text{Παυλ}\alpha\iota$, $\text{Γαμ}\sigma\iota\alpha\iota$, $\text{Πετρ}\alpha\iota$, $\text{Ναυ}\rho\alpha\iota$, $\text{Αρχ}\alpha\iota$. На стор. 8 в уступі „В XIV в.“ являється... замітка про „розуміння, весілля, $\sigma\tau\epsilon\delta\acute{\alpha}\beta\omicron\varsigma$ і ин. — тут не на місці.

Автор виступає деколи із своїми пропозиціями, голов-нож що до справлення уживаного тепер правопису й вимо-ви слів. Однак не на всі ті проекти можна погодитися. На стор. 4 пропонує залишити відріжнювання третього від-мінка множини (муж. і середн. роду) буквою ω ($\acute{\alpha}\zeta\upsilon\kappa\omega\mu\alpha\iota$) від β відмінка одина ($\acute{\alpha}\zeta\upsilon\kappa\omega\mu\iota$), бо ся ріжниця вже доста-точно зазначена буквами α і ι : та коли вже хочемо задер-жати одно із тих розріжнень, то красше буде залишити α і ι , а задержати розріжнення ω і \omicron , бо се більше впадає в очі. Нема підстави вимовляти $\beta\upsilon\alpha$, $\beta\sigma\epsilon\iota\rho\iota$, $\beta\iota\omega\chi$, $\beta\upsilon\delta\omicron\kappa\iota\iota$ і ин. замість $\beta\upsilon\alpha$, $\beta\upsilon\sigma\epsilon\iota\rho\iota$, $\beta\upsilon\iota\omega\chi$, $\beta\upsilon\upsilon\delta\omicron\kappa\iota\iota$ і ин.; таж і в нашій народній мові вимовляється $\beta\upsilon\alpha$, а не $\epsilon\upsilon\alpha$, — $\epsilon\upsilon\delta\omicron\alpha$, а не $\epsilon\upsilon\delta\omicron\alpha$. Пропозиція на стор. 9, писати і вимов-ляти $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\alpha\iota$, $\chi\rho\iota\sigma\tau\iota\alpha\iota$, $\text{Νικολα}\iota$, $\text{Μιχα}\iota\lambda$, і пр. замість $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\alpha\iota$, $\chi\rho\iota\sigma\tau\iota\alpha\iota$, $\text{Νικολα}\iota$, $\text{Μιχα}\iota\lambda$ — виходить як непотрібна інно-вація; обставина, що слова $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\alpha\iota$, $\chi\rho\iota\sigma\tau\iota\alpha\iota$, $\text{Νικολα}\iota$ „відчувають у нас вже як свої“ міродатна для писання і вимови у звичайній сучасній мові, а не в церковній.*) Зовсім не основане нічим правило, також там подане, що букву υ належить інакше вимовляти на початку слова ($\upsilon\pi\alpha\tau\iota\iota$), а інакше в середині ($\beta\epsilon\upsilon\pi\epsilon\tau\tau\iota$). На якій підставі твердить автор на стор. 26, що в нас грецьке λ вимовлялося давніше як m ? Слова $\text{Βιθ}\epsilon\lambda\epsilon\mu\iota$, $\text{Αγα}\theta\iota\alpha$, $\text{Εβ}\sigma\tau\alpha\theta\iota$, $\alpha\kappa\alpha\theta\iota\sigma\tau\iota$, $\text{Θεοδ}\omicron\rho\iota$ (Федір) доказують якраз щось противне; вимова m — то пізніший вплив польсько-латинських шкіл (латинського th). А вже своєрідне путпурі, що не дасться легко перевести в життя, представляє собою виклад, коли ι вимовляти як i , а коли як польське y ; ледви чи найдеться хтонебудь, що мігби вивчити і примінити ті всі правила, ледви чи буде хто, що зго-

*) Не дуже то верокуваюча пропозиція автора, вказана на тій-самій 9. стор, щоб а вернути до староцерковних форм $\beta\omicron\zeta\upsilon\iota$, $\beta\epsilon\lambda\iota\iota$, $\eta\kappa\omicron\tau\omicron\gamma\omicron\lambda\omicron\alpha\iota$ $\sigma\iota\alpha$, $\chi\iota\iota$ і ин. і вимовляти в них н як польське y : $\beta\omicron\zeta\upsilon\iota$, $\beta\epsilon\lambda\iota\iota$ і т. д. Воно принеслоби більше шкоди ніж користи. По суті воно не булоб ніякою поправкою, а по формі представлялоб поправку дуже незначну та спричинилоб тільки велике замішання у наших церковних книгах. Вимоваж в тепершній буденній мові — і то не загальна — $\beta\omicron\zeta\upsilon\iota$, $\beta\epsilon\lambda\iota\iota$ і ин. не є міродатна для церковної мови.

диться на ті всі тонкості. Чи не краще поставити правило, щоби у нас церковне не вимозлялося всюди як польське //, — або не ставити під сим оглядом ніякого правила і лишити повну свободу місцевому звичаєви чи особистій навичці.

IV

Не без браків, і то значних, вийшла і форма праці. Як значний промах в укладі предмету належить піднести часті наголовки, відірвані від свого предмету і поміщені на попередній сторінці внизу. Так прим. свій наголовок мають на попередній сторінці сторони 69 (1. — у — пні), 76 (3. — ї — пні), 81 (4. р — пні), 92 (7. — нт — пні). Зі сторони 44 треба було **А. Деклінація** і ин. перенести вже на слідуєчу сторінку, так само зі сторони 60: „II. Деклінація“ і сл., а зі стор. 68: „III Деклінація“ і сл. — Сторону 116 треба було зачати вже на попередній сторони, так само сторони 126 і 152.

Сторона 139 звязана тісно зі стор. 136 і навіть не треба було її зачинати новою стрічкою; бо лиш тоді малоби змісл в) в середині стрічки. Або ліпше було в останній части стор. 136 всі вичислення 1), 2), 3) і сл. зачинати новим відступом (a linea), а тоді і 7) на стор. 139 і 8) на стор. 141 злучилися би наглядно з цілістю.

На стор. 135 треба було для ліпшого перегляду при 1) і при 2) зачати новий відступ. На стор. 172 в уступі: „До 1. конюгації“.... від слів „з огляду на стягнення....“ треба було зачати нову стрічку. На стор. 218 в уступі „Сюди належать.....“ треба було зачати новою стрічкою: а) „Первісні дієслова“.... відповідно до стрічки б) „Похідні дієслова....“ на стор. 220. Тут також зараз (на стор. 218) треба було зачати і взір зі стор. 219.

V

Вкінці треба додати дещо о друкарських похибках. Автор вичисляє їх на стор. 276 і сл. — але далеко не всі. Як важніші несправлені похибки подаю: на стор. 134 в „Примітці“ є 5 разів н замість и в формаціях *гхн* *вхн*.

На стор. 171 з гори є помилковий відклик на стор. 29.

а. Т. М.

M. J. Rouet de Journel S. J. — **Une Russe Catholique, Madame Swetchine.** Maison de la Bonne Presse, 5 rue Bayard, Paris. 400. 8°.

Се цікаве переповідження навернення російської дами з найвисшої аристократії, яка в другій половині свого життя відграла незвичайно впливову ролю серед католицьких кругів Парижа.

Тому що вона належала до дуже визначної родини, одержала як рідко старанне літературне і наукове виховання. Однак релігійна сторона виховання була у неї занедбана. Захоплена опісля обрядами і співом православної церкви, на якій лоні уродилася, вона стала віруючою, переконаною і практикуючою.

В 19-тому році життя почалася криза її навернення. На її душу ділали різні впливи і привели її остаточно до католицтва.

Насамперед вона прислухується релігійним дискусіям у петроградських сальонах. В них буває російська православна аристократія і французька католицька шляхта, яка імігрувала до Росії підчас революції.

Кільканайцять Росіян з найкрасших родин перейшло на католицтво. Сей рух піддержували Єзуїти, що мали в Петрограді свою колегію. Крім сього був тоді на царськім дворі в Петрограді амбасадором сардинського короля Йосиф de Maistre, якого спосібно сти і католицькі переконання мали значний вплив у висших російських сферах.

Пані Свечін, опинившись посеред сумнівів, розуміла свою повинність: виплисти зі сумнівів на чисту воду. А що була вона жінкою висшої освіти, при сьому також сильної енергії і характеру, постановила самостійно перестудіювати основно перші віки церковної історії.

В 1815 р., саме в добі її вагань, появилася книжка православного архимандрита Філярета, одно з найповажніших письм в обороні офіційальної релігії. Ся книжка мала наголовок: Розмови сумніваючогося і віруючогося про православність католицької східної церкви.

На паню Свечін ся книжка не зробила такого вражіння, як сього очікували її приятелі. Вона писала тоді до Йосифа

de Maistre: Я прочитала яких двацять разів сю брошуру Філярета, на се, щоби за кожним разом бути з неї більше невдоволеною: він зраджує справу, яку повинен боронити. Щоб стати на ясній точці відносно своєї православної віри, бо се питання її найбільше непокоїло, — вона порішила відтягнутися на самоту. Зі собою вона забрала більшу скількість книжок, поміж ними 24 томи Fleury—L'Histoire de l'Église. Всі ті книжки читала з увагою і робила численні завваги що до рішаючих місць, а вислід був такий: переконалася, що папа є головою Христової Церкви.

Її прийшлося перенести тяжку внутрішню боротьбу з тої причини, що переходячи у римську Церкву і латинський обряд мусіла покинути свої обряди і передання своєї церкви. В записках з часу перед остаточним рішенням повернення вона боліє над тим, що нема способу належати під зверхність папи, але задержати обряди східньої церкви, її богослуження, пісні і т. п. Вона не знала про греко-католицьку Церкву, яка давала саме сю можливість: бути у правдивій вірі і зберігати свій обряд.

Під кінець 1815 р. пані Свечін перейшла до римської католицької Церкви. Внедовзі опісля вона виїхала разом зі своїм мужем, генералом Свечіном, до Парижа де остала аж до смерті в р. 1857. Як католиці тяжко приходилося їй спокійно жити в Петрограді під оком підозріливого царя Олександра I, який щойно прогнав був Єзуїтів.

В Парижі навернена пані Свечін була аж по кінець життя впливовою особою у високих католицьких сферах завдяки своїй великій розсудности, високій культурі, ніжності, а передусім завдяки своїм глибоким католицьким переконанням. Вона була довірочною особою, дорадницею, а часто й оборонницею Montalembert-a, о. Lacordaire-a, о. Guetanger-a de Falloux, Августина Cochin-a і багатьох інших.

Рівночасно з сим вона піддержувала по своїй спроможі кожде добре діло і додавала від себе заохоти при всякій добрій ініціативі. Осередком її діяльності був її салон при вулиці св. Домініка в Парижі, де майже що вечір збиралася еліта католицького товариства.

При ладженню історії навернення пані Свечін автор користувався її біографією, яку написав довіренник великої російської конвертитки граф de Falloux. Але крім сього він ще використав багато документів і паперів, які залишилися після пані Свечін. Його виклад є зацікавлюючий від самого початку до кінця. Та однак — здається — є подекуди і значні недописання.

Автор надто мало говорить про внутрішнє святе життя, яке вела пані Свечін. Маючи в руках усі, навіть найінтимніші записки, він повинен був розвинути поступовання сеї

душі у святости. Бо ся жінка світового імени є безумовно свята. Августин Cochin (автор наводить його слова на стор. 361) каже про неї: вона вповні перевела у дійсність чудо святости в середовищі світа. Впрочім се, що найбільше — просто з непомильною певністю — свідчить про її високу чесноту, то ся геройська терпеливість, з якою вона перенесла довгі і докучливі терпіння в останніх літах свого життя. Читач, замало втаємничений у внутрішнє життя, зупиняється здивований перед її погідністю духа і зданням на Божу волю.

Яка шкода, що ся сторона її постати залишилася в тіні. Чи ж ся жінка не є більше гідна подиву через се, що вела так святе життя в середовищі світа, як через свій великий вплив на сучасних? Се глибоке внутрішнє життя було якраз основною причиною всього добра, яке вона в життя зробила.

Дай Боже, щоб її недомагання вневдовзі доповнила спеціальна студія над внутрішнім життям пані Свечін.

о. Йосиф Схрайверс

Ч. Ізб.

Les Origines Françaises de l'oeuvre Pontificale de Saint-Pierre Apôtre pour la formation de clergés indigènes, en pays de mission par Mgr. Olichon. 5 rue Bayard, Paris. X+112. 4°.

Остаточна ціль, яку собі ставить кожда місійна акція, се створення туземного клиру, — священників і єпископів, — а тимсамим основання в місійних краях семинарій, у яких виховувалисяб питомці з того самого народу, який має бути релігійно обслугований.

Щоби однак перевести у діло сю шляхотну ціль, на се потреба значних і сталих фондів. За ними розглядається даром вже століття.

Автор оповідає, як то Г. Бог вибрав собі дві скромні жінки, паню Bigard і її дочку Іванну, на се, щоб їх старанням повстало т. зв. „Oeuvre de Saint Pierre Apôtre“, яке вони мимо великих труднощів солідно уґрунтували так, що дістали за се у Швайцарії признання цивільного уряду. По видержаню перших проб у 1920 р. піднесено їх діло до ступня „Oeuvre Pontificale“ і поставлено на рівні з „Oeuvre de la Propagation de la Foi“ і „Oeuvre de la Sainte Enfance“.

Великою заслугою автора — як се зазначає у передмові ректор чужинецьких місій у Парижі Mgr. de Guébriant — се передання сутності правди про місії в поганських країнах, з особна виказання беззоглядної необхідности семинарій і туземного духовенства у формі живо, оригінально й цікаво написаної біографії.

о. Йосиф Схрайверс

Ч. Ізб.

Praelat Max Kaller: **Unser Laienapostolat**. Was es ist und was es sein soll? 2-e erweiterte Ausgabe. 1927. Verlag des Johannesbundes, Leutersdorf am Rhein. S. 320 in 8°.

Праця о. Каллера має на меті дати нарис практичного примінення всего того, про що сьогодні теоретично так широко пишеться й дискутується, а якому на імя Католицька Акція. Із 7 розділів книжки перші три, себто конечність притягнення мирян до участі в душпастирюванні, терен праці світських апостолів та провідна ідея праці, — зноваж присвячені теоретичним міркуванням як підбудова під дальші висновки й проекти. На думку автора складається світський апостолят із трьох елементів: 1) апостоляту молитви й покути згл. надолуження, 2) апостоляту доброго прикладу й 3) апостоляту діла.

До апостоляту молитви треба притягнути всіх людей ріжного стану, віку й полу — здорових і немічних. Автор наводить будуючий приклад такого апостоляту молитви хорих, основаного 1927 р. під протекторатом тревірського єпископа у Ляйтерсдорф, до якого належить 1500 членів. Кожний християнин повинен бути апостолом катол. віри через добрий приклад. Знана річ, що християнство, завойовувало поганський світ у великій мірі завдяки живому прикладови святого життя своїх визнаців.

Апостолят діла ділить автор на три категорії. До першої вчисляє точну евіденцію парохіян, кольпортажу катол. преси й призбирування фондів. Кожний, що хоче працювати, мусить докладно пізнати тих, серед та для яких має працювати. Се можуть дати тільки зразково проваджені картотеки, на які автор кладе великий натиск. Коли зважимо, що се пише автор промислової країни головно для працівників по містах, то стане нам ясним, чому він привязує таку велику вагу до картотек. Впрочім картотеки конечні теж і на селі. Людська память слаба й зрадлива, а з другого боку переміна на становищах парохів приводить душпастирів на цілком незнаний ґрунт, для якого пізнання треба зужити багато часу й праці, коли тимчасом картотека дає душпастиреви ясний образ цілої парохії, кожної родини й окремих осіб. Католицька преса се дуже важний чинник у душпастирюванні, але що з того вийшлоб, як вона не знайшлаб собі місця у кожній хаті? Тому дуже важною річчю поширення такої преси. Автор наводить цікавий приклад реалізації сеї вимоги, а саме: в Німеччині виходить уже спеціальний недільний часопис, а члени світського апостоляту обовязані иншим католикам у своїй місцевости його доручувати. До здійснення всякого діла й почину конечні фонди. Тому призбирування фондів для реалізації всякого почину зараховує автор також до апостоляту.

Друга категорія апостоляту діла, це діло милосердя щодо тіла, як вишукування вбогих та допомога їм, вишукування й допомога та відвідування хорих, вмираючих та загалом праця в добродійних інституціях своєї місцевости. У всьому тому має присвічувати світським апостолам живий приклад перших християн у запопадливости й дбанню за своїх ближніх.

До третьої категорії апостоляту діла зараховує автор заснування та підтримку катол. преси, апостолят публичної моралі, католицьку школу, народні місії, духовні вправи, виховання молоді та поборювання крематорій. Цим усім справам присвячує автор IV розділ своєї книжки.

Кожний християнин з титулу своєї приналежности до катол. Церкви повинен бути апостолом й оборонцем Христової віри. Та, щоби він міг вивязатися зі своїх завдань, конечно організація, що вказувала б йому дорогу, як у даних випадках і обставинах поступати, на що треба звернути увагу та загалом координувала б діяльність поодиноких апостолів. Справам організації посвячений V розділ. Автор радить створити в кожній парохії окремі організації мушин і женщин, хлопців і дівчат та дітей. Ці організації треба об'єднати в центральному парохіяльному комітеті чи виділі тих організацій (Pfarrausschuss), до якого входили б голови чи провідники цих організацій з парохом чи його заступником на чолі. Так як організації мушин чи женщин і т. д. керували б працею своїх членів, так парохіяльний виділ надавав би тон і напрям праці тих організацій.

До світського апостоляту можна притягнути лише одиниці глибоко релігійні, з певною богословською підготовкою. Вони повинні добре визнаватися в апольогетиці, бо прийдеться їм мати до діла з вільнодумцями, в біблійних питаннях з уваги на сектярів та в соціальних з уваги на соціалістів та комуністів. Справам вишколу світських апостолів присвячує автор VI розділ книжки. Вишкіл можливий або в згаданому центр. комітеті організацій або на спеціальних влаштованих для цієї цілі курсах. Плян такого курсу, який відбувся у Бресляв, подає автор у своїй книжці.

Очевидно, як у всякій праці, так і тут будуть успіхи й невдачі. Успіх праці залежить від внутрішнього надприродного життя самого апостола, його ідеї і духа, а також від узлів довіря й любови, що вяже апостола у того роду праці з душпастирем та його помічниками, такими самими світськими апостолами. Особливим інтересам, нахилам і плянам немає тут місця. Невдачі це вплив браку згаданих прикмет — гордість, амбіція і підозріння до осіб або й до організації. На невдачу складається теж брак ясної ціли, сістемі й методи та нерішучість у праці.

Шляхотна емуляція так між організаціями, як і між поодинокими особами, це шлях до освячення самого себе й інших, а ложна амбіція занепасть справу. Всьому цьому присвячує автор VII і останній розділ своєї книжки.

Книжка о. Каллера узглядне більше міське душпастирювання, але багато дечого можна примінити й на селах. Тому кожному душпастиреви, якому залежить на поширенню своєї праці та на притягненню до неї ширших шарів своїх найкращих парохіян, радимо з нею познакомитись.

о. Др. Омелян Стасюк

Władysław Leopold Jaworski. **Notatki.** Wyd. drugie pomnożone. Kraków, 1929. Druk i nakład Drukarni Narodowej w Krakowie. Str. 185+4 ult. (Автор в межичасі умер).

Нотатки, як окремих літературний рід, ще не здобули може досі повних горожанських прав в теорії літератури, але на правду ніщо не стоїть на перешкоді, щоби навіть найглибші думки подавати сучасному читачеві, часто повному упереджень до наукових розправ, у виді нотаток. Такої саме форми зносин з інтелігентною публікою ужив найліпший сьогодні знавець права в Польщі, емеритований професор Волод. Леоп. Яворський, приневолений тільки поважною недугою покинути катедру в Ягайлонському університеті. (Наш учений є gente Ruthenus і походить з духовної сім'ї — не смію сказати, що є сином пароха — Яворських). Ближше означити, затитулювати ті „Нотатки“ годі. Зрештою сам вибір заголовку свідчить наглядно про велику різноманітність їх змісту. Однак хтож відважиться виставити собі свідоцтво тупости і гіршитися чисельністю порушених тут тем, замість добачувати в тому саме несамовиту причаду такої лектури, яка не мучить ума, а збогачує його окрушеннями філософічно-соціологічних правд найпершої вартости? Проф. Яворський не був ніколи сухим ученим-правником, хоч юриспруденція вже по своїй природі дає адептам глибший, як багато інших наук, вгляд у тайни життя—завсїгди живо інтересувався філософією, соціологією, загальною літературою і т. д. Це предиспонувало його особливо до теперішнього виступу з „Нотатками“, які є неначе синтезом величньої професорської праці визначного вченого.

Тепер дещо про форму й зміст „Нотаток“.

„Нотатки“ є дуже нерівної величини, бо від нещилих трьох стрічок аж до кількох сторінок. Автор веде їх від себе. Переважно короткими реченнями. З цілою мистецькою простотою. Начеби промовляв друг до друга, однак без ніяких інвокацій і виливів почувань, які каламутили би потік думок. Річ починається такими словами: 1. „Я послухав за-прошення друга, що писав до мене: приїдь до мого старого.

дому, доки ще сонце тепле і заки листя спаде з дерев. Не будемо говорити про минуле, бо час не існує. Є тільки вічність. Будемо також почуватися молодими і говорити про вічність“ (ст. 7).

А що автор є католиком, бо можна його сьогодні у нас назвати католицьким мислителем, тому „Нотатки“ заслугують на особливу увагу нашої католицької інтелігенції як духовної, так і світської. Скільки актуальних тем порушив Яворський, відко з отсих кількох, які виймаю зі змісту: Релігія і большевизм та фашизм; Мале віконце розуму; Абсолют моністів; Католицька філософія; Релігія і культура; Релігія надії; Раціоналізм св. Письма; Чоловік повен покори; Католицька Ліга; Любов через Бога; Наука нещастям; Безсмертність; Молитва і багато інших.

Не знаю ліпшої з останніх літ апольоґетичної книжки, хоч без тої фірми, як „Нотатки“ Яворського, яким бажаю, щоби якнайскорше дійшли до рук католицької української інтелігенції.

Вільна.

о. Вл. Толлочко

Lic. theol. Herbert Preisker. **Christentum und Ehe in den ersten drei Jahrhunderten.** Eine Studie zur Kulturgeschichte der alten Welt. (Dreiundzwanzigstes Stück der neuen Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche, herausgegeben von Reinhold Seeberg). Berlin 1928, 8° VII+260, Trowitzsch Söhne.

Християнська віра є в світлі протестантської критики якимсь конгломератом різних старих культур. Юдаїзм, філософичний дуалізм геленізму, який опісля перейшов у релігійний містицизм старинного світа, плятонізм зі своєю екстатичною контемпляцією новоплятонського напрямку, стоїцизм, культ Мітри, Кібелі й Ізиди, врешті утікаюча від світа наука Христа, павлинізм та есхатологічні настрої перших християнських громад, проповідь братньої рівності в Христі, що довела деяких ґностиків аж до перечень ріжниць пола—ось елементи, що зложилися на нинішню християнську віру. Ударяє в тих протестантських міркуваннях відсутність надприродного елементу, непризнавання факту божого об'явлення, перечення божого післанництва Христа, що своєю надземною наукою доповнив закон і пророків. І тут власне розходимося з протестантською наукою та з історично-догматичною перспективою, яку дав на супружжа протестантський доцент бреславського університету Г. Прайскер.

На його думку мав геленський світ у своїх красших представниках високий погляд на супружжа, як на духово-моральну сполуку, чого нема в юдаїзмі, що вважає супружжа чисто тілесною сполукою для заховання роду. Також

Христос не вийшов поза жидівські погляди на супружжя, яке щойно під впливом геленістичних елементів зросло у Кліма олександрійського й Орігена до значіння святої установи великої суспільної вартости, як духово-моральна сполука. Так отже Христос, сей уже в поняттю протестантів найбільший релігійний реформатор людства, мав би на думку Прайскера бути у справі супружжя цілковитим недотелою, що ставився негативно до сеї найважнішої людської установи, бо так вимагав тон його утікаючої від світа науки! І хоч Христос не поборював супружжя як чогось морально злого в душі дуалістичної філософії, що видавала рішучу боротьбу матерії і зовнішньому світові, то остаточний ефект був той сам. Христос уважав супружжя перешкодою в осягненню свого царства. Подібно ап. Павло і первісні християнські громади толерували супружжя лиш як моральний вентиль, як якесь *minus malum*. У дійсности їх ідеалом було дівство з огляду на близький прихід Христа. Пізніше християнство з часів перших апольоґетів зрезигнувало з есхатологічних настроїв та з аскетичного світогляду первісних часів і повернуло до жидівських та стоїчних поглядів на супружжя. Осталася лиш ідея християнського братерства, яка зрівнувала оба поли в Христі, але признавала се право рівности лиш дівицям і вдовам, отже недоцінювала вартости супружжя. Щойно перший Клим олекс. в противенстві до сирійських монтаністів і западного Тертуліяна підчеркує велику вартість супружжя, підносячи його на висоту святоści. Середні віки йшли утертою вже дорогою, а нове духово-моральне поняття супружжя дав Лютер, а за ним Фіхте і Шляермахер навязуючи до геленістичної моральної філософії. Ось в головних рисах хід думок протестантського автора!

Якнебудь не булоб з геленістичними і юдаїстичними впливами та з поглядами на супружжя апостольських отців, які всі до одного учать про його нерозрівність і уважають недопускаємим практикований протестантами розвід, що зрештою признає сам автор, — то з цілою рішучістю треба застеретися проти протестантського викладу науки Христа й апостолів про супружжя.

Передусім є історично певним, що Христос ставився до супружжя позитивно. Коли обстрагуємо від натхнення св. Письма і беремо сі книги за чисто історичні, то не можемо легковажити факту участі Христа в весіллі в Кані галилейській (Ів. 2, 1) і Його позитивної відповіді на запит книжників, чи дозволений розвід (Мат. 5, 32; 19, 9; Марк. 10, 4; Лук. 16, 18). А вже й не говорити про ап. Павла, який цілу науку Христа так сказатиб скодифікував і поставив карну санкцію під кождим параграфом (Єф. 5, 25; I Кор. 6, 9). Але тут власне протестантський дослідник остає вірний протестан-

стантській методі, яка каже справу вивернути до гори дном. Згідно з сею методою ставить Прайскер у тінь клясичні тексти св. Письма, де Христос і ап. Павло говорять *ex professo* про супружжа, а висуває на перший план сі тексти, де лиш принагідно згадується про сю справу. Тому протестантський дослідник підчеркує з повним розмахом текст Лк. 14, 26, Мт. 10, 37, де Христос нічого не говорить про супружжа, лиш про упорядковану любов, („хто любить батька і матір і жінку більш мене, не може бути моїм учеником“), щоби доказати ним негативне становище Христа до супружжа (ст. 106). Натомість короткі і клясичні слова Мр. 10, 9: „що Бог злучив, — чоловік хай не розлучає“ уважає П. не наукою Христа, але його „маломіщанським“ світоглядом, „wo die Menschen sich nicht so aus dem Wege gehen können, wie in der Grossstadt“ (106), а участь Христа у весіллю в Кані толкує символічно. Подібно ставить у тінь і клясичний текст ап. Павла Еф. 5, 24, толкуючи його так, неначеб він відносився не до супружжа, а до містичної звязи Христа з церквою, яку Павло хоче зілюструвати на супружжу — а текст I Кор. 7, 1 sq., де ап. Павло говорить про безженний стан посвяти в формі ради, роздуває до розмірів клясичного тексту, неначеб тут апостол дав виклад цілого свого погляду на супружжа. Врешті вважає науку Христа й апостолів неповною, тому що вона не вийшла поза жидівські рямці погляду на супружжа, як на тілесну сполуку.

І власне ся протестантська гіперкритика є нам найбільше осоружна — а методу, що ставить справу до гори ногами, що упосліджує клясичні тексти св. Письма на користь побічних та бавиться в подвійну бухгалтерію в оцінці науки Христа, осуджуємо як ненаукову й шкідливу.

о. А. Ішак

Die Kirche und das östliche Christentum: Ukraine und die kirchliche Union. (Herausgegeben von der katholischen Emigrantenfürsorge, Berlin). Berlin 1930. Стор. 133. 2 карти + портрет.

Католицька централь опіки над емігрантами піднялася високоідейного діла, з одного боку релігійною опікою над емігрантами Східньої Європи, України й Росії, з другого боку науковими видавництвами, які висвітлювалиб релігійне життя сих країн та співпрацювалиб над релігійним об'єднанням східних і західних християн. Вона то приступила до видавання цілсі серії видань п. з. „Die Kirche und das östliche Christentum“ з якої першим томом є збірна праця наших берлінських учених, що гуртуються біля Українського Наукового Інституту, зі вступним словом — безперечно найбільше заслуженого між живими ідеологами церкви. об'єднання—

нашого Митрополита Андрея Шептицького. Його теж портрет прикрашує сю збірку. На сей том зложилися розправи о. Д-ра Вергуна та професорів І. Мірчука, В. Залозецького й З. Кузелі.

У вступнім слові Митрополит Андрей вказує на потребу студій релігійного життя східно-європейських християн та вважає, що церковне обеднання прийде не дорогою прозелітизму й догматичних полемік, але пропагандою християнської любови до всіх незєдинених у щоденнім життю західних християн.

О. Др. Вергун дає короткий начерк церковної історії України. Автор оперся на доступних йому працях, які нині вже містять десятки похибок, що вкралися мимоволі також і у його начерк. Авторови треба вчислити в заслугу, що спинився обширніше над сучасним положенням нашої Церкви, бо пізнання сеї сторінки нашого життя є куди важніше для ідеї обеднання, ніж знання ще невисвітленої нами минувшини нашої Церкви. Додання двох карт (конфесійної та етнографічної) робить працю ще ціннішою.

Проф. Мірчук кинув нам начерк духового життя України в XVI—XVII вв. Він вказав на слабку організацію Церкви, що обявилася в появі сект та ересей, та на стремління до її обнови — як заложення острожської і братських шкіл, а вкінці Київо-Могилянської Академії, до яких найшли доступ західні течії.

Також дуже вартісною є праця проф. З. Кузелі про вплив Церкви на українське народне життя. Студія вказує на ті етапи, які релігійно-церковна ідеологія відіграла в життю українського народу. По періоді християнізації лише висших верстов суспільности приходить період, коли християнство у світогляді має було переміщане з давнім поганством, а вкінці період повного просякнення народного життя християнським елементом. Він обявився починаючи вже від XVI в. перекладами св. Письма на народну мову, церковними оповіданнями, піснями та побутовим життям Українця, яке вповні опанував релігійний світогляд. Окрему світлу картину заслуг має у християнізації народнього побуту уніяцьке духовенство — біле й чорне; воно має в сім напрямі куди більше заслуг ніж незєдинене.

Вкінці ввійшли у збірку дві праці проф. Залозецького, а саме про східно-європейське, а особливо українське будівництво та його звязок з Римом і Византією та праця про духові струї східного й західного християнства як умовини релігійного обеднання. Автор пе-

реводить аналізу старохристиянського західного (базилікового) та східного (копулистого) будівництва. Се друге передістається також на стару Русь. В XVI віці вже слідні на Україні західні впливи ренесансу та бароку; — як синтеза византійського стилю та бароку витворюється окремий український стиль.

На Україні стрічаємо теж аналогічну синтезу східного й західного філософічного світогляду. Західне християнство не має суцного звязку між первісним християнством, гравіруючим до плятонізму, й уже більше позитивістичним аристотелізмом середних віків, тому що з упадком західного цісарства урвався безпосередній звязок з античною культурою, чого не було на Сході у Византії. Звідси інший характер східного християнства, спорідненого з містичним плятонізмом, та західного, якому ренесанс надав ще й прикмети індивідуалізму та субективізму. Протиреформація — се й було навязання до старохристиянських традицій, тому найшла вона серед византійського християнства на Україні більше зрозуміння ніж протестантизм. Зате католицька протиреформація не найшла відгому на Московщині, яку автор, думаю невластиво, називає Nordrusland замість Russland.

Розправи проф. Залозецького цінні, бо дотикають самої сути византійського християнства та поняття византізму. Се крилате слово „византинізм“ на жаль не зрозуміле деколи навіть професорам богословських виділів, що византинізм уважають синонімом цезаропанізму, — поняття безперечно негативного, коли цезаропанізм є лише малою частиною змісту византинізму.

Праця кінчиться бібліографією уніостичної літератури авторства проф. Кузелі. Проф. Кузеля узгляднив лише літературу, писану в західно-європейських мовах — німецькій, французькій та латинській. Шкода, що в бібліографії не поміщено праць в інших мовах, бо спеціалісти, що інтересуються унійним питанням знають уже й нашу мову.

Збірка „Ukraine und die kirchliche Union“ робить на загал дуже корисне вражіння. На кождім місці видно солідність опрацювання і зрозуміння відповідальности за сю пропагандистичну працю. Відбиває вона дуже корисно від праць про Україну в чужих, а навіть у польській мові, що в останніх роках вийшли зпід пера навіть визначніших наших авторів.

Микола Чубатий

Всячина—Хроніка

(Varia — Chronica)

З університетського життя Китаю й Японії.

Новооснований бенедиктинський університет в Пекіні, якому прийшлося побороти чимало труднощів для того, щоби його признав китайський уряд, затвердила в останньому часі державна найвища влада та дозволила втягнути його як університет на лісту міністерства освіти в Нанкіні. Університет складається з виділів: мистецтв, педагогічного і загальних наук. — Недавно отворено великий студентський католицький дім при університеті в Гонгконг. Дім носить мя славного о. Єзуїта Річчі (†1610), що працював у перших місіях у Китаї. Завідування тим домом поручено ірландським ОО Єзуїтам. У промові з нагоди відкриття дому сказав гонгконгський губернатор, що завданням кат. університету в Гонгконгу є наближення Китаю до европ. западу й навпаки. Для осягнення цеї великої ціли не вистарчає викладава саля, а конечний є студентський дім, що обіймав би цілого студента.

Німецький університет в Токіо переходив у повоєнних часах тяжкі моменти. Землетрус 1923 р. знищив університетський будинок, що находився біля цісарської палати, й треба було його відбудувувати. До того видано в повоєнному часі міністерське розпорядження, силою якого державна влада признає права лише за таким приватним університетом, що зложить в державному банкові основний капітал 500 тис. єнів (250 тис. дол.) та по 100 тис. єнів за кождий дальший фалькутет. Та мимо того всі труднощі щасливо поборено й університет працює нормально. Університет складається покищо з двох факультетів: торговельного й філософічно-літературного. Слухачів нараховує 200, до чого треба ще дорахувати 358 інших, що ходять на вечірні курси.

Християнський Схід. На просторах і в країнах, що колись лежали в політично-релігійній сфері впливу давнього византійсько-грецького цісарства й царгородських патріархів, себто: в сьогоднішній Туреччині (Мала Азія) з Єгиптом, Сирією й Персією, на Балкані — в Греції, Сербії, Болгарії й Румунії, в Польщі, а головно в Радянському Союзі живе біля 165 мільонів християн, що заховують майже ту саму віру, що інші католики, мають важно свячених єпископів і священників та приймають ті самі тайни, алеж не признають папи головою всеї соборної Церкви. Тільки біля 12 пів мільона східніх християн є зєдиненими, себто признають папу головою Церкви. Кількість тих, що не є в зєдиненню з Римом, сягає 147 мільонів, до чого требаб же дочислити коло 5 мільонів тих східніх християн, що держаться старих єресей — несторіанізму, монофізитизму й протестантизму. Із 147 мільонів православних (незєдинених) належить кругло 110 мільонів до Радянського Союзу. Решта ж розпадається на: Сербів 5·6 міль., Болгарів 4 міль., Українців (під Польщею) біля 3 міль., Румунів 12 міль., Грузинів 2 і пів міль. та коло пів мільона православних в Еспанії, Фінляндії, Чехословаччині й Альбанії. До цього требаб ще дочислити біля 11,4 міль. зєдинених католиків. Усі вони заховують у богослуженнях византійський обряд при старославянській або народній церковній мові.

Інші православні, що при захованню рівнож византійського обряду послуговуються старогрецькою мовою, такі: Греція й Греки в Туреччині, на Кипрі та в півн. Америці — разом біля 6 і пів міль. До них требаб ще зарахувати чверть міль. зєдинених, підчас коли т. зв. Мелхити (т. є ті, що при знають догму халькедонського Собору про дві природи й одну особу в Христі та живуть у Сирії, Палестині, Єгипті та на Синаї) нараховують біля 320 тисячів православних і 125 тис. зєдинених.

Крім византійського обряду маємо ще 5 інших східніх обрядів або церковних спільнот, але вони разом становлять досить непоказне число. Тут належать: вірменський обряд з 3 міль. православних і 45 тис. зєдинених; сирійський обряд 380 тис. „якобітів“ (монофізитів) і 45 тис. зєдинених; халдейський обряд з 396 тис. несторіан і 507 тис.

з'єдинених (вони живуть в Халдеї та на малябарському побережжі), коптійський обряд (з коптійською й арабською церковною мовою), до якого належить 800 тис. коптів (=Єгиптян-монофізитів) та 25 тис. з'єдинених. До цього требаб ще дорахувати 4 міл. монофізитських і 20 тис. з'єдинених Авіссинців, що відправляють свої богослуження по коптійському обрядові, але в авіссинській мові (Gheez).

Так цілий християнський Схід числить кругло 165 міл. вірних, з яких коло 147, 3 міл. (-89'2%) є православними. 5'3 міл. (=3'2%) єретиками (носторіяне, монофізити, протестанти), а коло 12,5 міл. (-7, 6 %) з'єдиненими католиками.

Кодифікування східного права. Занепад дисципліни та особливші обставини, в яких знаходяться нині церкви східного обряду, домагаються конечно зібрання та зіставлення законів, по яким моглиб направити і розвинути вповні своє давне та плідне духове життя. Теперішній Святійший Отець Пій XI започаткував уже діло видання східного права і встановив на се осібну комісію під предсідництвом і управою кард. Петра Гаспарія. Праці вже почались. В установленій папою комісії має бути один представник кожної східної Церкви, щоби заподавав і предкладав бажання та поосібні потреби від кожної провінції. Випрацювані схематично усі частини майбутнього східного кодексу перешле комісія всім патріярхам, архиепископам, епископам, як се було з латинським кодексом, щоби кождий свобідно подав свої помічення, зміни, додатки і т. д.

Многі недостачі і змінені умови життя наглядь Схід, щоби подбав про своє питоме право, яке відповідалоб його давним, добрим традиціям, а також нинішнім обставинам і новим вимогам часу.

.....

Богословське Наукове Товариство

(Societas theologica)

† о. Др. Діонізій Дорожинський.

Дня 2. липня 1930. р. помер у Мізуні біля Долини член Ради й голова історично-правничої секції Богосл. Наукового Товариства та надзв. професор гр. кат. Богословської Академії у Львові о. Др. Діонізій Дорожинський.

Покійний прийшов на світ у священничій сім'ї у Галичі дня 31. липня 1866. р. Середню освіту побирав в академічній гімназії у Львові, де в 1885. р. склав з відзначенням іспит зрілості. Богословію студіював на віденському університеті, де по її скінченню вписався на правничий факультет для студій над канонічним правом. По повероті до краю ординувався в 1891. р. та займав посади спершу сотрудника при Архикатедр. Храмі, а потім катихита в Тернополі (1893—1896), в академічній гімназії (1896—1906) та львівській німецькій гімназії (1906—1922). В 1922. р. кинув педагогічну службу та, з огляду на свого недужого сина-одинака, перенісся на парохію до Мізуня.

Світова війна застала Покійного у Львові й не залишила Його в супокою. Як багато інших, арештовано теж і Його, але завдяки одному з Його учеників, що був зайнятий у суді на Закарпаттю, не вивезено Його до Талергофу, а дозволено виїхати до Відня.

Виконуючи обовязки душпастиря й катихита не занедбував Покійний наукової і літературної праці. І так у 1903. р. промувався на доктора св. Богословії на віденському університеті, у 1906. р. в заступстві проф. о. Дра Бартошевського викладав на львівськ. університеті пастирську Богословію та загалом дальшою працею будьто дома будьто частими поїздка-

ми за кордон старався свою освіту поширити й поглибити. Коли 1920. р. зорганізовано богословські студії у Львівській Духовній Семинарії, запрошено Покійного викладати церковне право. Тут мав Він змогу поділитися та переливати своє широке знання у слухачів. Кождий Його виклад був дуже совісно підготований та ясно представлений, так що заставляв слухачів поневолі слідкувати за словами професора. Свою професорську діяльність продовжував Покійний далше до останніх днів свого життя й у гр. кат. Богословській Академії.

Його глибоке знання церк. права знайшло примінення ще в іншій, практичній ділянці. Покійний був довгі літа прокуратором церковного суду, де вложив багато своєї праці та був його душею.

З літературної спадщини Покійного слід згадати: „Історія Унії гр.кат. Церкви“ (Ювильейне видання 1895), підручник Етики для гімназій (1903), „Празничні картини гр. кат. Церкви“ (1908), „О священстві св. Йоана Золотоустого“ й „Св. Письмо о священнику“ (1910), „Катехизм св. Йосафата“, „Регула св. Йосафата“ й „Зізнання свідків при канонічному процесі св. Йосафата“ (Богословія 1923), „О процессах по новому Кодексі кан. права“ (Церковне судівництво—право процесове 1921), „В справі кодифікації церк.-права для гр. кат. Церкви“ (Богословія 1925) та статті в Богословському Вістнику, який видавав власним коштом. Перед смертю почав печатати більшу працю „Джерела орієнтального права“, при якій заскочила Його смерть.

о. Василь Белей.

Бібліотека Бог. Наук. Товариства одержала в дарі від о. декана Дмитра Йосифовича в Хітарі рукопис: Початок історії о Александрі Македонськiм (Пор. Гнатюк і Іван Франко—Записки Н. Тов. ім. Шевч. 1896 II.) О. Д. Йосифович купив сей рукопис від селянина за 120 зол. О. сов. Юхнович в Тухлі подарував 15 томів зі своєї бібліотеки.

КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ

(I Libri et II ephemerides)

Волконский, кн. П. М.: Краткій очеркъ организаціи русской католической Церкви въ Россіи. Львовъ. 1930. Ст. 44. 16°.

Галуциньський, о. Т., ЧСВВ.: Царство сатани наступає на нас. Львів. 1930. Накл. Тов. Безженних Священиків. Ст. 44. 16°.

Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Праці філ'зофичної та історично-філософичної секції. Ювілейний Збірник в пятьдесят'пятиліття оснування 1873—1928. Львів. 1929. Накл. Наукового Т-ва ім. Шевченка. Ст. 458. 8°.

Руски Календар. За югословянских Русинох на прости рок 1930. Нови Сад 1929. Видатель: Руске Народне Просвитне Дружтво. Руски Керестур. Ст. 179. 8°.

о. Петро Дзедзик: Стигматизована наших днів Тереса Найман з Коннерсрайт. Львів. 1930. Ст. 50.

о. Петро Дзедзик: Папа Пій XI. 1929. Львів. Ст. 18.

—0—

Abbé Henri Hugon, Missionnaire apostolique Licencie en theologie: Le Pere Hugon Dominicain Maitre en Theologie professeur au College Pontifical „Angelique“, membre de l'Academie romain Saint-Thomas d'Aquin, consultant de la Congregation Orientale, examinateur du clerge romain. 1930. Pierre Tequi, Libraire-Editeur. Pag. 143. Prix: 6 fr.

Dr. Theol. Anton Michel: Humbert und Kerullarios. — Quellen und Studien zum Schisma des XI Jahrhunderts. Paderborn. Ferdinand Schöningh. 1930. Pag. 495. XXIII Band.

Chrześcijańska Międzynarodówka zawodowa, jej zasady, cele i środki działania. Z. 3. Lublin. 1930. Odbitka z „Prądu“. St. 16. 8°.

Dlaczego domagają się katolicy zwrotu kościołów przerobionych na cerkwie? O zwrot kościołów katolickich. Nr. 1. Wilno. 1930. St. 31. 16°.

Duplessy Chanoine E.: Le Catechisme en problemes, cours superieur Catechisme de perseverance. Livre du Maitre. 1930. Pierre Tequi, Libraire-Editeur. Pag. 378.

Entretiens Spirituels du R. P. de Ravignan Recueillis par les Enfants Marie suivis d'un choix de ses Pensées 1930. Pierre Tequi, Libraire-Éditeur. Pag. 303.

Eugenio Onatsky: Russia e Ucraina. 1929. Roma. Via Francesco de Sanctis 9. Stabilimento tipografico R. Garroni. Pag. 37.

P. Henri Fouqueray: Martyrs du Canada. Terminé, revu et publicé par le P. Alain de Becdelievre. 1930. Pierre Tequi, Libraire-Éditeur. Pag. 354.

Hildebrand, Dietrich von: Reinheit und Jungfräulichkeit. München 1928. Verlag Josef Kösel & F. Pustet. S. 213. 12°.

Hynek, Dr. R. W.: Konnersreuth à la lumière de la science médicale et psychologique. Paris. 1929. P. Téqui-éditeur. Pr. 10.50 Pag. 200. 12°.

Joannes, G.: Les Audiences divines et la Voix de Dieu dans les êtres et les choses. Paris. 1930. P. Téqui-éditeur. Pr. 13.50. Pag. 258. 12°.

Funk-Bihlmeyer: Kirchengeschichte. Paderborn. Ferdinand Schöningh. 2. Teil. Pag. 384.

Launay, A.: Les Bienheureux Martyrs Société des Missions - Etrangères. Paris. 1929. P. Téqui — éditeur. Pag. 350. Pr. 18 fr. 8°.

Lehn Leonard: La Raison règle de la Moralité, d'après Saint Thomas. Paris 1930. Libraire Lecoffre, J. Gabalda & Fils, Editeurs. Prix 16 fr. Pag. 264. 16°.

Marchet, X. R. P.: La Merveilleuse Vie de Bernadette. Paris. 1930. Téqui-éditeur. Pr. 12 fr. Pag. 300. 12°.

O Krščanski Vzgoji Mladine. Okrožnica svetego Očeta Pija XI z dne 23. Decembra 1929. Ljubljana. 1930. Založila Prodajalnja KTD. St. 56. 12°.

Pastuszka, ks. Józef: Niematerjalność duszy ludzkiej u św. Augustyna. Lublin 1930. Tow. Wiedzy Chrześcijańskiej. Tom 9. St. VII+200. C. 8 zł. 8°.

Petrani, Alexius, S. Th. Dr.: De relatione iuridica inter diversos ritus in Ecclesia catholica. Taurini—Romæ. 1930. Sumpt. et typ. Editorialis Marietti. Pag. 101. 8°.

Rabeau, G.: Apologétique. Bibliothèque Catholique des Sciences Religieuses. Paris. 1930. Bloud & Gay—éditeurs. Pr. 12 fr. Pag. 180. 8°.

Rewizja konstytucji marcowej i postulaty katolickie. Zesz. 4. Lublin. 1930. Odbitka z „Prądu“. St. 16. 8°.

Romanowski, Henryk: Nowa Filozofja. Krytyka Bergsonizmu. Lublin. 1930. Tow. Wiedzy Chrześcijańskiej Tom IV. St. 192. 8°.

Sieniatycki, Ks. Dr. M.: Zarys dogmatyki katolickiej. Tom II. O Bogu Stworzycielu i Odkupicielu. Kraków. 1929. Nakł. autora. St. 365. 8°.

Tom III. O łasce i cnotach wlnych. Kraków. 1930. Nakł. autora. St. 282. 8°.

R. P. Thonna-Barthet: L' Evangile commente par Saint Augustin. 1930. Paris. P. Lethielleux, Libraire Editeur. Pag. 300. Prix 25 fr.

Vie de la Mère Anne-Régis Filliat. Paris. 1929. P. Téqui — éditeur. Pr. 17 fr. Pag. XII+354. 12°.

Une Conquête de Jesus Crucifié. Mère Marie de la Passion. Paris. 1929. P. Téqui-éditeur. Pr. 10.50. Pag. 200. 12°.

VIII Tydzień społeczny Stowarzyszenia młodzieży akademickiej „Odrodzenie“ w Lublinie, od 20. do 26. sierpnia 1929. r. — Lublin. 1930. Związek Senjorów „Odrodzenia“, stowarzyszenia młodzieży katolickiej. Tom 5. Str. 129. 8°.

Wiślicki, ks. Dr. Jan: Umowy Lateraneńskie. Pismo Stoicy Apostolskiej Tom 3. Lublin. 1930. Tow. Wiedzy Chrześcijańskiej. Tom 10. St. 102. 8°.

Zarys filozofji. 1930. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej. Tom II. Str. 288. zł. 8.

II

Духовна Стража. Кралєвина СХС., Сомбор. 1929. Бр. 4. **Иринеј, еп. Бачки:** Опширна Правила Св. Василија Великога. **Е. Д.:** Тумачење посланице апостола Павла Галатанима. **Др. Д. Грданички:** Смисао руковођења у духовном животу по еп. Теофану. **С. Михалчић:** Остаци словенски културе мечу Дунавом и Дравом по доласку Мачара. **А. В.:** Пред стварањем унутрашње организације. **Игуман Стефан:** Нацрт за устројство православних манастира Српске Патријаршије. **Игуман Стефан:** Из монашки Велије джесник і т. д.

1930. Бр. 1. **Иринеј, еп. Бачки:** Опширна Правила св. Василија Великога. Тумачење прве посланице ап. Павла Солунњанима. **Др. Душан Јакшић:** Учење св. Јована Златоуста. **Игуман Стефан:** О вери и неверју. **Јеочоджакон Кипријан:** Упвство за побожно размишљање. **Иг. Стефан:** О ду-

ховної мисії. Из повести грчких православних ман. у Ита-
лији. *Ахрм. Дионисије Микович*: Руска помоч ман. Прасквици
у Паштровичима. *Архимандрит Доситеј Чморич*: Синесий
от Радивојевич. Чуванье наших старина. *Јереј Коста Сопе-
ровач*: Убавац. *Н. Синајског*: Из монашке джелије. Белеш-
ке. Весник. Књижевност. Личне вести. Читуля. Прилози
Духовной Стражи.

Душпастьрь. У жгород. 1930. Ч. 3. Обзоръ восточ-
ныхъ дѣлъ. Іерархія въ русской литературѣ. Приходски
библіотеки. Отъ Епископа Мукачевского. Отъ Епископа
Пряшевского. Библијскія вѣсти. Наши вѣсти.

Ч. 4. *Пресвитеръ Грекусъ*: Пропаганда безбожія и за-
щита вѣри в Россіи. *Пресвитеръ Теодотъ*: Іерархія въ но-
вѣйшей русской литературѣ. Великій канонъ покаянiя etc.

Ч. 5. 1930. *Пій XI*: Спаситель міра спаси Россію.
Пресвитеръ Грекусъ: Пропаганда безбожія и защита вѣры
въ Россіи. *Пресвитеръ Теодотъ*: Іерархія въ новѣйшей рус-
ской литературѣ и ученіе о немъ св. Іоанна Златоуста.
„Приходски библіотеки“ etc.

Життя і право. Львів, Ринок ч. 43. 1929. Ч. 4. *С. Дні-
стрянський*: Старі й нові шляхи в науці приватного права.
В. Старосольський: До питання про тимчасовий арешт
в стадії доходження. *Др. Р. Перфецький*: Постанови вер-
сальського договору про охорону шкільництва непольсь-
ких народів в Польщі. *Др. М. Глушкевич*: Етичні завдання
адвокатури. *Др. О. Коссак*: Уваги до закона про державну
мову. Бібліографія і т. д.

1930. Ч. 1. *Др. Т. Окуневський*: Боротьба за мир.
З наших організацій і т. д.

Ч. 2. *Др. Кость Левицький*: Про завдання сучасного
адвоката. Нерозвага чи типова зарозумілість. *Др. Ол. На-
драга*: Перегляд найважніших польських законів і розпо-
рядків, помічених у вістнику Р. П. в роках 1927, 1928 і 1929.
Оречення Трибуналу Компетенційного etc.

Літературно-Науковий Вістник. Львів, Руська 18. 1930.
Кн. 3. *Др. Л. Луцiv*: Лука Харамбашіч. *П. Франк*: Значіння
сучасних (фізикальних) теорій для загальної теорії пізнання.
Л. Білецький: „Гайдамаки“ Шевченка. *К. Самбірський*: Як
живуть селяни в соціалістичній Росії. *Д. Донцов*: Маса
і провід. Бібліографія і т. д.

1930. Ч. 4. *Ген. М. О.-Павленко*: Спомини. *П. М. Донцов*:
Маса і провід. *Пилип Франк*: Значіння сучасних (фізикаль-
них) теорій для загальної теорії пізнання. *Ів. Гонча-
ренко*: Французський театр і Анрі Бернстайн. *Др. А. Річин-
ський*: Свята Софія Київська. *О. В.* До міжнароднього ста-
новища. Бібліографія. Нові книжки.

Ч. 5. 1930. *Юрій Коллярд*: Спогади юнацьких днів. *Пилип Франк*: Значіння сучасних теорій для загальної теорії пізнання. *Др. Л. Луців*: Франко про рідну мову в школі. *Д. Д.*: Процес. *О. В.*: Вибори і „те, що найважливіше“. *Л. Мосендз*: А. Ірасек. *Кс. Сосенко*: Про мої досліди над староукр. святом Різдва. *Др. А. Річинський*: Свята Софія Київська etc.

Ч. 6. 1930. *Ієн. М. О.-Павленко*: Спомини. *Ганна Чикаленко*: Матеріяли до біографії Євгена Чикаленка. *О. Коренець*: Наталія Кобринська. *Др. А. Річинський*: Свята Софія Київська. *Проф. Др. М. Кордуба*: Найважливіший момент в історії України. *Е. Ю. Пеленський*: Без синтези. *М. Самбірській*: Індійська небезпека. *О. Наріжний*: Відповідь „Тризубові“. *Д. Донцов*: Ще про „Пилипа“ і „Атенців“. *Кс. Сосенко*: Про мої досліди над староукр. святом Різдва. etc.

Нива. Львів, Коперника 36. 1930. Ч. 2. о. *А. Радомський*: Безсмертне діло. о. *П. Хомин*: Католицька Акція. о. *Др. В. Масюж*: Священик а маєтковий і дороговий податок. о. *Е. Д.*: Про наше матеріяльне забезпечення. о. *А. Галандюк*: Про методи науки релігії. о. *І. Щербанюк*: Дещо про навчання катехизму й біблії в церкві і школі. *Др. Я. Левницький*: Ревіндикація церков. о. *Др. Г. Костельник*: Як вимовляти церковно-словянські слова? о. *П. Дзедзик*: *Orientalia*. Всячина і т. д.

Ч. 4. *свящ.* *Др. Я. Левницький*: Львів чи Золочів. о. *Й. Осташевський*: Занедбані обовязки. о. *П. Дзедзик*: Стигматизація Тереси з Коннерсрайт. о. *Ст. Рудь*: Новий Службник. До всього укр. громадянства. о. *Л. К.*: „Наopak світа“. о. *Др. Г. Костельник*: „Амінь“. о. *П. Дзедзик*: *Orientalia*. Відозва жидачівського деканату etc.

1930. Ч. 5. о. *Др. Г. Костельник*: „Царство небесне“ в Євангелію. о. *П. Хомин*: Католицька Акція. о. *Лев Вань*: Нові думки про методу науки релігії. о. *Др. М. Горникевич*: Маніфестаційний протест проти релігійного терору на Радянщині. о. *Р. Рабій*: Душпастирська любов. о. *П. Хомин*: Унійна конференція в Пінську etc.

Пеступ. Львів, Содова 4. 1930. Ч. 1-2. *Г.Ф.Ле Форт*: Святість Церкви. *Др. Д. Оляничин*: Участь і роля німецького війська в війнах Польщі з козаками. *Aratis*: Преса про пресу. *Р. Зубик*: Життя Українців в Румунії. *В. Зайкин*: Французька преса про Митрополита Андрея. Бібліографія.

1930. Ч. 3. *Р. Г. Бензен*: Зелена шата. *Б. Голзин*: Європа-Україна. *Е. Ростан*: Самарянка. *М. Думанський*: Вишивана сорочка. *В. Солянський*: Останній метал. *Н. Павлюк*: Шевченко та Ольридж. *Др. Д. Оляничин*: Участь і роля німецького війська в війнах Польщі з козаками. *М. Бердаєв*: Християнство й соціалізм. Записки. *В. Кабаровський*: На Капрі. Бібліографія. Відповіді Редакції.

1930. Ч. 4-5. *Ст. Семчук*: Місто. *Едмон Ростан*: Самарянка. *Р. Г. Бензен*: Усміхнений сторож. *Н. Павлосюк*: Форма і зміст у мистецтві. *В. Михайленко*: Два ясні проміні серед темної ночі. *Дж. К. Честертен*: Про важність ортодоксії. *П. Ш.*: Нова легенда (дванацяті роковини акту 29. квітня 1918. р.) Бібліографія etc.

Abhandlugen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin. Band II. 1929. *P. N. Savickij*: Die Stepenkulturen im Gebiete der jetzigen Ukraine. *J. Mirčuk*: Tolstoj und Skovoroda zwei nationale Typen. *D. Čyzevskij*: Renaissance und das ukrainische Geistesleben. *S. Smal-Stockyj*: Die Ukraine in der russischen Literatur. *V. R. Zatozieckij*: Die Barockarchitektur Osteuropas mit besonderer Berücksichtigung der Ukraine. *V. Starosolskij*: Bohdan Kistiakowskij und das russische soziologische Denken. *V. Levińskij*: Volk, Nation, und Nationalität. Entwicklungsgeschichtliche Bemerkungen zur Klärung des Wesens der Begriffe. *Ch. Lebid'-Jurčyk*: Das erste ukrainische Staatsbudget für das Jahr 1918. Bibliographie.

Analecta Bollandiana. Tomus XLVIII. Fasc. I et II. Paris rue Bonaparte 52. 1930. *H. Delehaye*: Loca Sanctorum. *P. Peeters*: La Passio de S. Michel le Sabaïte. *P. Gros-Jean, S. J.*: Vita S. Brendani Clonfertensis e codice Dubliniensi. *P. Monterde, S. J.*: Saint Abundius de Côme et ses trois compagnons a un synode de Constantinople en 450. *B. de Gaiffier, S. J.*: Vita beati Raimundi Lulli. Bulletin des publications hagiographiques.

Ateneum Kapłańskie. W ł o c ł a w e k. Seminarjum. 1930. T. 26. Z. 1. *Ks. Dr. St. Wyszyński*: Przewodnie myśli encykliki o chrześcijańskim wychowaniu młodzieży. *Ks. Dr. A. Borowski*: Warunkowe szafarstwo sakramentalne. *O. B. Czyrnek. Domin*: Wpływ duszy na ciało według św. Tomasza a prawo zachowania energii w świecie. *Ks. dr. A. Pawłowski*: Prawosławie a katolicyzm. Uwagi krytyczne o ostatniej publikacji M. Arsenjewa. *K. van Oost. O. S. B.*: Msza św. — ośrodek naszego życia duchowego. *Ks. B. K.*: Sp. ks. Dr. Arkadiusz Lisiecki, Biskup Diecezji Śląskiej. *Ks. dr. Szydelski*: Wyjaśnienie w sprawie stosunków obrządkowych w Charbinie. Oceny książek etc.

Biblica. R o m a. Piazza della Pilotta. 1930. Fasc. 1' *A. Mallon*: Les fouilles de l'Institut Biblique Pontifical dans la vallée du Jourdain. *E. Power*: The Site of the Pentapolis. *H. Hänslér*: Die Biblische Chronologie des 8. Jahrhunderts v. Chr. *R. Joüon*: Notes philologiques sur le texte hébreu de Psaume, 2, 12; 5, 4; 44, 26; 104, 20; 120, 7; 123, 4; 127, 26, 56; 132, 15; 144, 2. *A. Allgeier*: Der Brief an Sunnia und Fretela und seine Bedeutung für die Textherstellung der Vulgata. *A. Rahirez*: Un texto puntuado y masora de la escuela de Ahrón ben Moséh ben Ašer. Recensiones etc.

Bogoslovni Vestnik. Ljubljana. 1930. Leto X zv. II. *Lukman*: Sv. Irenej o Marijinem devilstvu. *Odar*: Cerkveni in jugoslov. kazenski Zakonik. *Kovačić*: Dominica „Oculi“ in njeno slovensko poimenovanje. Praktični del: *I. Bogović*: Psihoanaliza in krščanstvo. *I. Ujčić*: Novi kazenski zakonik kraljevine Jugoslavije. *Šlovstvo*: Pregledi i Ocene in pročila.

Bogoslovska Smotra. Zagreb. 1930. Br. 1. *Fr. S. Mueller*: Immunitas a concupiscentia antemurale impeccabilitatis Christi. *Dr. J. Šimrak*: Marčanska eparhia. *Dr. A. Zivković*: Enciklika Pape Pija XI. *K. Šegvić*: Hrvatsko bogoslužje i Grgur Ninski ili Skizma u Hrvatskoj. Prikazi etc.

1930. Br. 2. *Dr. A. Guberina*: De conceptu petrae Ecclesiae in ecclesiologia byzantina. *Dr. A. Zivković*: Enciklike pape Pija XI. za moralno-socijalni preporod društva. *K. Šegvić*: Hrvatsko bogoslužje i Grgur Ninski ili skizma u Hrvatskoj. *Dr. I. A. Rušpini*: Crkveno pravne bilješke. *Dr. J. Gunčević*: Origen i origenizam. *Dr. D. Kniewald*: Relikvijarij sv. Kristofora na Rabu. Recenzije etc.

La Civiltà Cattolica. Roma. Via di Ripetta 246. 1930. Quaderno 1919. Opportunita Provvidenziali delle imminenti canonizzazioni. Il Congresso Eucaristico Internazionale di Cartagine Il ritrovamento della Pietra Tombale di Leonardo Dati vescovo di Massa. Qualche considerazione statistica-religiosa - La nuova edizione dell' „Atlas Hierarchicus“ del' R. P. C. Streit S. V. D Per la propagazione e la preservazione della fede. Bibliografia etc.

1930. Quaderno 1920. Il Cardinale Bellarmino e l' opportunità della sua missione scientifica. Il pensiero sociale di S. Agostino. Pretesi difetti dell' Apologetica tradizionale. I sermoni latini di S. Bernardino da Siena. „Orientalia Christiana“. Bibliografia etc.

Commentarium pro Religiosis. Roma. Via Banchi Vecchi 12. 1930. Nr. 2. *Acta et Documenta*: Litterae Encyclicae: de anno Sacerdotii Pii XI D.N. quinquagesimo exacto feliciter. *A. Larraona*: Commentarium Codicis. Can. 521. *S. Goyeneche*: Consultationes. *J. B. Raus, CSSR.*: De principio quasi possessionis. *J. López Alijarde*: Chronica. Recensiones librorum etc.

1930. Nr. 3-4-5. *Acta et Documenta*. *A. Larraona*: Commentarium Codicis can. 522. *S. Goyeneche*: Circa ambitum voti oboedientiae. Circa subiectionem Regularium Ordinario loci quoad statuta quae respiciunt sedes confessionales et preces in ecclesiis dicendas. *P. B. Raus, CSSR.*: De principio quasi possessionis. De coetu ad promovenda studia in Ordine F. F. Minorum Capuccinorum. Chronica et Recensiones.

Der Katholische Gedanke. München. J. Kösel. 1930. H 1. *Kardinal Michael Fulhaber*: Grosse Gedanken des Elften

Pius. *Abt Ildefons Herwegen*: Die heilige Hildegard im Lichte ihrer geschichtlichen Sendung. *Thaddäus Soiron*: Wandel im Lichte. *Paul Claudel*: Über die Erkenntnis des Menschen nach dem Tode. *Julius Langbehn (Der Rembrandtdeutsche)*: Geist der Scholastik. *Fraz Xaver Landmesser*: Überwindung des Wirtschaftsliberalismus? Die soziologische Tagung in Saarbrücken. Die medizinische Tagung in Kevelaer.

H. 2. 1930. Gebet des heiligen Augustinus. Mysterium Crucis. *Thaddäus Soiron*: Wandel im Lichte. *Etienne Gilson*: Die Zukunft der Augustinischen Metaphisik. *Ernst Kamnitzer*: Zur Ökumenischen Bewegung. *Dietrich von Hildebrand*: Aufgaben und Strömungen im Katholizismus der Gegenwart. *Ferd. Kürnberger*: Die Kirche und das Naturrecht. *Martin Grabmann*: Rede am Grabe Johann Adam Möhlers etc.

Divus Thomas. Freiburg. Albertinum. 1930. H. 1. *Dr. Gebhard Rohner*: Messopfer—Kreuzesopfer. *P. G. v. d. Plaas*, O. S. B. *Tunapuna, Mt. S. Benedict*: Des hl. Anselm „Cur Deus Homo“ auf dem Boden der jüdisch-christlichen Polemik des Mittelalters. *Dr. P. Rupert Klingseis O. S. B.*: Moderne Theorien über das Unterbewusstsein und die thomistische Psychologie. *P. Mag. Anton Rotner*: Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin. *Dr. P. Joseph Greddt, O. S. B.*: Philosophie der Mechanik. *P. G. M. Manser, O. P.*: Das Wesen des Thomismus. Kleine Beiträge etc.

Divus Thomas. Piacenza, Collegio Alberoni. 1930. Nr. 1. *A. Fernandez, O. P.*: Naturale desiderium videndi Divinam Essentiam apud D. Thomam eiusque scholam. *E. Nevent, C. M.*: Rôle de Saint Augustin dans les controverses Pélagiennes. *C. Boriardi*: Una teoria intorno al Santo Sacrificio della Messa. *A. Marina, C. M.*: Lo scrupolo. *A. Marina, C. M.*: Birth-control. *G. M. Perella, C. M.*: Il traduttore greco di S. Matteo e l' Ispirazione. Operum iudicium etc.

1930. Nr. 2. *A. M. Pirotta, O. P.*: Disputatio de potentia oboedientiali iuxta tomisticam doctrinam. *I. Le Rohellec C. Sp. S.*: De genuina humanae cognitionis ratione adversus idealismum hodiernum. *F. Ceuppens, O. P.*: Quid S. Thomas de multiplici sensu litterali in S. Scriptura senserit? *G. M. Perella, C. M.*: Il traduttore greco di S. Matteo e l' Ispirazione. Nuovi argomenti contro l' ispirazione verbale. *P. Castagnoli, C. M.* La stigmatizzata di Konnersreuth. Operum iudicium. Ephemeridum Summarium. Annales. Opera ad directionem missa.

Échos d' Orient. Paris, rue Bayard 5. 1930. Nr. 157. *J. Deslandes*: Le prêtre oriental mimistre de la confirmation. *V. Grumel*: Recherches sur l'histoire du monothélisme. *V. Laurent*: Une princesse byzantine au choître: Irene-Eulogie Choumnos Paléologue, fondatrice du convent de femmes τοῦ Φιλαν-

θρόλου Σωτήρος. *R. Janin*: Les Francs au service des Byzantins. *E. Stephanou et K. Strannik*: Quelques figures de byzantinistes: 1. Spiridon Lambros. 2. Xénophon Sidédidès. 3. Théodore IV. Ouspenskij. *V. Grumel*: Recherches récentes sur l' iconoclasme. *J. Lacombe*: Chronique des Eglises orientales. *L. Serraz*: Le patriarche défunt Basile III. Bibliographie.

Nr. 158. *V. Laurent*: Une nouvelle collection d' études byzantines et neo-grecques. *S. Sallaville*: Philosophie et théologie ou Episodes scholastiques à Byzance. *V. Grumel*: La mosaïque du „Dieu Sauveur“ au monastère du „Latome“ a Salonique. *V. Laurent*: A propos de l' „Oriens christianus“. Notes de géographie et d' histoire ecclésiastiques. Bulletin d' art et d' archéologie: G. d. Jerphanion, C. En'art, Bogdan Filow, Dictionnaire d' archéologie et de liturgie chrétienne, Xyngopoulos. *K. Strannik*: Le jubilé de la science bulgare. Bibliographie etc.

Ephemerides Liturgicae. Roma, Via Pompeo Magno 21. 1930. Fasc. 1. *Acta Sanctae Sedis*: S. Poenitentiaria Apostolica. — I. Dubia circa Indulgentiam Portiunculae. II. Conceditur Indulgentia plenaria visitantibus oratorium domus primariae Puellarum Caritatis. III. Conceditur Indulgentia tercentum dierum recitantibus invocationem in Numismate miraculoso inscriptam. *Acta Academiae Liturgicae Romanae*: Conventus, nominationes, praemiorum distributio. *P. de Puniet*: Une ancienne messe pour la Chaire de Saint Pierre. *I. Hanssens*: Le premier commentaire d' Amalraire sur la messe? — De societate cui nomen „Amici Catacubarum“. *P. Siffrin*: De sacramentarii bibliotheca Philips Propio nationali eiusque cum sacramentario Leoniano relationibus. *R. Pasté*: De Ecclesiastico Officio Patrum Praedicatorum. *V. Tirozzi*: De Missa exsequiali, absolute feretri, Officio defunctorum etc. *P. B.*: De quadam Instructione pro Tonsuram et Ordines recepturis. *S. B.*: Specimen Missae in honorem B. Petri Juliani Eymerd. Consultationes etc.

Fasc. 2. *Acta Sanctae Sedis*. — Acta Pii PP. XI Motu proprio. Instituitur „sectio historica“ penes Sacrorum Rituum Congregationem. S. Rituum Congregatio. Congr. Missionis. Indulgentur triduana solemnna in honorem B. M. V. Immaculatae a Sacro Numistae. *E. Jammer*: Die Antiphonen der rheinischen Reimofficien: Rhytmik u. Melismatik. *C. De Clerca*: Ordines unctionis infirmi. *G. Prado*: Los modernos estudios sobre ritologia Hispano-Gotica o Mozarabica. *V. Tirozzi*: De ritu administrandae Extremae Unctionis etc. *Academicus*: De Liturgiae Missae disciplina in genere. *Chauve-Gertrand*: A propos de la question du Calendrier. *P. Battistini*: De variationibus faciendis in quodam privato rubricarum schemate. Consultationes. Bibliographia etc.

1930. Fasc. 3. *Bover, J. M.*: Dos papiros egipcios dei N. T. recién publicados. *Teixidor, L.*: Del concurso inmediato de

Dios en todas las acciones y efectos de sus criaturas. *Perez Goyena A.*: Un teologo espanol en tierras extranjerias. *Perez del Pulgar, J. A.* Trascendencia filosofica de las investigaciones de la fisica matematica sobre la constitution de la materia. *Fuster F.*: Boletin Canonico: Valor del matrimonio en caso bautismo dudoso. *Perez Q.*: Predicacion contemporanea. *Perez Goyena A.*: El autor de dos libros teologicos seudonimos. Bibliografia etc.

„Gregorianum“—Commentarii de theologica et philosophica. Roma. 1930. Fasc. 1. *P. Gallier*: Saint Augustin et l'origine de l'homme. *C. Boyer*: Dieu pouvait-il créer l'homme dans l'état d'ignorance et de difficulté? Etude de quelques textes augustiniens. *B. Leeming*: Augustine, Ambrosiaster and the massa perditionis. *A. Vermeersch*: Le concept de la vie religieuse dans S. Augustin. *A. D'Alés*: Le „De agone christiano“. *B. Jansen*: Quomodo Divi Augustini theoria illuminationis saeculo decimo tertio concepta sit.

1930. Fasc. 2. *E. Janot*: Le pain de vie. A propos des interpretations du chapitre VI de l'Evangile de St. Jean, pag. 161. *I. Madoz*: La infalibilidad del Romano Pontefice en el Conmonitorio de San Vicente de Lerins pag. 171. *R. Arnou*: La separation par simple alterite dans la „Trinite“ plotinienne, pag. 181. *M. de la Taille*: A propos d'un livre sur la Cene pag. 194.

Estudios Eclesiasticos. Madrid. 1930. Fasc. 2. *Emmo. Sr. Cardenal Francisco Ehrle*: Los manuscritos vaticanos de los teólogos salmantinos del siglo XVI: Juan Gallo; Juan Vicente; Domingo de Guzmán; Alfonso de Luna; Domingo Bannéz; Juan de Guevara; Luis de León; Pedro de Uceda Guerrero; Juan de Medina; Questiones Quodlibéticas; Conclusión y vista de conjunto. *Dalman J.*: Voluntariedad del pecado original y explicaciones que de ella da Santo Tomás. *Dominguez D.*: Es censurable el eclecticismo filosófico suareziano? *G. Villada Z.*: Boletin de Historia Eclesiastica. *Palmés, F. M.* Boletin de Psicologia pedagogica. Notae et texti.

Hochland. München u. Kempten. Jos. Kösel'sche Buchhandlung. 1929/30. H. 7. *Theodor Haecker*: Wahrheit und Leben. Ein Vortrag. *Max Graf Montgelas*: Der Untergang der österreichisch-ungarischen Monarchie. *Gertrud von le Fort*: Der Papst aus dem Ghetto. Die Legende des Geschlechtes Pier Leone. *A. Knoblauch*: Sendung und Werk weiblicher Prosadichtung. *K. Schaezler*: Mechanisierung — auch der Musik. Kritik. *Dr. P. Jostock*: Zu Dessauers System der „Kooperativen Wirtschaft“. *Rundschau*: Die Republik im Geschichtsunterricht der höheren Schulen. *Jos. Wilbois* und sein Roman der Wiedergeburt. Das Menschengesicht. *Paul Thalheimer*: Kunstbeilagen: *Paul Thalheimer*: „Abendmahl“, „Apostelkopf“, „Grablegung“, „Madonna“.

1929/30. H. 8. *Sigrid Undset*: Die ewige Frauenfrage. *Gertrud von le Fort*: Der Papst aus dem Ghetto. *Prof. Dr. Th. Brauer*: Die kapitalistische Wirtschaftsverfassung. *Dr. Paul Graf Thun-Hohenstein*: Über den Tod Adalbert Stifters. *Dr. H. Krey*: Versunkenes Deutschland in Spanien.

1930. H. 9. *Dr. Matthias Laros*: Revolutionierung der Ehe. *Sigrid Undset*: „Olaf Audusson“. *Dr. Fr. M. Willam*: Eine Darstellung des Individualismus aus dem Glauben. *Dr. H. Zacharias*: Hinduismus und Katholizismus. *Dietzschmidt*: Gebet in der Grossstadt. *Dr. H. Andre*: Vom Werden und als objektiven Natursymbolen. *Pier Leone*: Der Papst aus dem Ghetto. *Sigrid Undset*: Die ewige Frauenfrage.

Irénikon. Prieuré D'Amay-sur Meuse, Belgique. 1930.Nr. 1. La protestation du Saint Pére contr persécution religieuse en Russie. *D. Lambert Beauduin*: L'Union des Églises. *Vladimir Solovjev*: L'Église. *C. B.*: Le gymnase russe de Moraska-Trebova. *D. E. L. et D. P. M.*: Vie de Saint Jean l'Ibère et de saint Euthyme, son fils. *D. P. O.* La baptême dans le rit byzantin. *D. C. L.* Chronique. Bibliographie.

1930. Nr. 2. T. VII. *F. Paris*: Un calice historique. *C. Korolevskij*: Le passage et l'adaptation des Occidentaux au rite oriental. *Hiéromoine D. Balfour*: La réforme de l' 'ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ *D. E. L. et D. P. M.*: Vie de saint Jean l'Ibère et de saint Euthyme, son fils. *D. C. L.*: Revue des revues. Bibliographie etc.

Nouvelle Revue Théologique. Louvain. 1930. Nr. 2. *J. Maréchal, S. J.*: La vision de Dieu au sommet de la contemplation d'après saint Augustin. *Pierre Charles, S. J.*: La philosophie du primitif. *A. Van Hove*: La convention entre le Saint Siege et la Prusse. *J. Theissen*: La première communion des enfants. Actes du Saint-Siège. Actes du Souverain Pontife. — S. Congrégation du Saint Office. — S. Congrégation pour l'Église Orientale. Bibliographie etc.

1930. Nr. 3. *Alb. Valensin, S. J.*: Les directives de l'encyclique „Mens nostra“. *J. Maréchal, S. J.*: La vision de Dieu au sommet de la contemplation d'après saint Augustin. *J. Salsmans, S. J.*: Pour votre salutaire pénitence. *E. Jombart, S. J.*: Église et Capelle. Actes du Saint Siège. Actes du Souverain Pontife. Bibliographie etc.

1930. Nr. 4. *F. de Lanversin, S. J.*: A propos de „Priére pure“. *F. Jansen, S. J.*: Saint Augustin et la Rhétorique. Actes du Saint Siège. Actes du Souverain Pontife: Encyclique „Rap-presentanti in terra“ sur l'éducation chrétienne de la jeunesse. *S. Congrégation du Saint Office*: Condamnation d'ouvrages de Mario Missiroli et de „Ignotus“. *S. Congrégation du Concile*: Les modes indécentes. *S. Penitencerie*: Prorogation des faveurs spiri-

tuelles du jubilé extraordinaire. *S. Rote Romaine*: Choix des avocats. Bibliographie.

1930. Nr. 5. *H. de Lubac, S. J.*: Apologétique et théologie. *Ed. Frutsaert, S. J.*: La réconciliation ecclésiastique vers l'an 200. *E. Mersch, S. J.*: Deux traits de la doctrine spirituelle de saint Augustin. *Actes du Saint Siege*. Actes du Souverain Pontife. Béatifications 1927, 1928. 1929. S. Congregation pour l'Eglise Orientale. J. Pretres orientaux émigrant en Amérique ou en Australie en vue du Saint ministere. Pretres orientaux voyageant en Amerique ou en Australie. Pretres orientaux qui sollicitent des aumones ou des honoraires des messes en pays de rit latin. S. Congregation des Religieux. *J. Creusen, S. J.*: Enseignement de la religion dans les postulats et noviciats, S. Congregation des Séminaires et Universités. *J. Creusen, S. J.*: Etudes orientales et pédagogie du catéchisme dans es séminaires. Bibliographie.

1930. Nr. 6. *L. Peeters*: La vie spirituelle est-elle en progres? *Ch. Bourgeois, S. J.*: Pour comprendre les Chrétiens d'Orient. *J. de Ghellinck, S. J.*: Les Retractations de saint Augustin examen de conscience de l'écrivain. *J. Pauwells, S. J.*: Consultations liturgiques. Actes du Saint-Siege. Bibliographie etc.

Nova Revja. *Makaraska.* 1930, Br. 1. *Dr. O. K. Balić*: Cudo i Gospa Lurdska. *Dr. J. Simrak*: Sveta Stolica i Franjevci prema pravoslavnoj crkvi u primorskim krajevima. *Fr. I. Radić*: Kultura duha. *Fr. S. Petrov*: Gundulićev „Osman“ u prosi. Kulturni pogledi etc.

Br. 2. *J. Simrak*: Sveta Stolica i Franjevci prema pravoslavnoj crkvi u primorskim krajevima. *P. Grgec*: Kriza hrvatske književnosti. *Fr. M. Rudan*: Kler i redovništvo u borbi za svoju slobodu. *Fr. I. Radić*: Kultura razuma. Kulturni pogledi etc.

Orientalia Christiana. 1939. Nr. 60. *Hiéromoine Pierre*: L'Union de L'Orient avec Rome. Roma. Piazza Santa Maria Maggiore. 7. Pag. 156. 8°.

Nr. 61. *De Oriente Studia et libri.* Pag. 165—218. 8°.

1930. Nr. 62. Vol. XIX-1. Pag. 200. 8°.

Prąd. Lublin. 1930. T. 18. X. *Dr. Marjan Morawski*: Eu-charystyczna koncepcja życia dnchownego wedle św. Tomasza z Akwinu. *Zdzisław Wędrychowski*: Zadania inteligencji katolickiej. X. *Dr. A. Szymański*: Wskazania socjalne etc.

Pro Christo — Wiara i Czyn. Warszawa, *Moniuszki* 3 a. Nr. 8. *S. Kaczorowski*: Pro Christo. *O. K. van Oost, O. S. B.*: Msza św. III. *Ks. A. Stonner*: O istocie kapłaństwa. *Amicus*: Dysputy. *Ks. A. Bogdański*: Pozytywność a wy-

chowanie. *B. Budka*: Sport a wychowanie chrześcijańskie młodego pokolenia. *J. Nawrocki*: Ofiary brakowe. *S. K-ski*: Kapłan-społecznik — śp. ks. senator Jan Albrecht. Sprawozdania etc

Nr. 9. *S. Janczewski*: Czem jest „Akcja katolicka“ i jaki jest jej stosunek do innych organizacyj o charakterze katolickim. *Ks. A. Bogdański*: Duch „Akcji katolickiej“. *Amicus*: Dysputy. *B. Zaluski*: Na 10-lecie śmierci śp. ks. Leona Kulwiecia. *L. Prószyński*: Co to jest socjalistyczne Tow. Uniw. Robotniczego i do czego dąży? *B. Budka*: Sport a wychowanie chrześcijańskie młodego pokolenia. *C. Stoińska*: O zakładach-internatach w szkolnictwie żeńskim.

Nr. 10. *H. Tarnowski*: Akcja Katolicka a polityka. *A. Zgierski*: Ratujmy powołania. *Ks. A. B.*: Św. Władysław, król. *J. M. Chudek*: Ojciec Sebastjan Wollicki. *K. A. Bogdański*: Starzy i młodzi. *S. J. K.*: O moralność i patriotyzm publiczny. *J. M. Ch.*: Wielkie przyznanie. *S. R.*: Wergiljusz, jako poeta mesjaniczny. *W. L.*: Chrystus. Sprawozdania etc.

Nr. 11. *St. K-ski*: Pro Christo! — O czystości idei katolickiej. *A. B. R.*: Jak Pan Jesus wyglądał. *Ks. A. Bogdański*: SS. Aniołów Stróżów. *Amicus*: Dysputy. *B. Wiszniewski*: Requiem. *J. M. Chudek*: Teresa Izabela Morsztynówna. *O. A. Paulin*: Śmierć Voltair'a. *Ks. J. Matulewicz*: O przyjaźni. *K. Berkanówna*: Kilka wrażeń z Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu. *Br. Kreutz*: Z powodu niedawnych walk o Prajer Buk w Anglii. *S. J. K.*: Walka o szkołę katolicką. *J. Lubicz*: Nadprodukcja inteligencji czy pseudointeligencji. *J. Zamulewicz*: Walka. Sprawozdania etc.

Nr. 12. *S. K-ski*: Pro Christo! — Dla dobra sprawy. *Ks. A. Bogdański*: Dobry Bóg przy umierających. *St. Gronowski*: Rola i znaczenie indywidualności w religii chrześcijańskiej. *C. Stoińska*: Na czem polega Akcja Katolicka. *R. Berkanówna*: Kilka myśli o Akcji Katolickiej. *S. J. K.*: Katolicyzm a nacjonalizm. *Ks. W.*: Mason o Papieżu. *J. M. Chudek*: Na marginesie artykułu p. Marji Jehanne-Wielopolskiej. O misjach. *J. Lubicz*: Kilka słów w sprawie kobiecej. *F. Kowalkowski*: Nie wolno zasypiać. — Głosy o masonerji w Polsce. *O. A. Paulin*: Śmierć Woltera. *Dr. M. K.*: Lourdes. *B. Budka*: Odrodzenie w momencie II kongresu. Sprawozdania etc.

1930. Nr. 1. Pro Christo! — Pięć lat pracy dla Chrystusa i narodu. *Ks. M. Wiśniewski*: Intronizacja. Chrystus król rodziny i świata. *St. Gronowski*: Rola i znaczenie indywidualności w religii Chrześcijańskiej II. *B. Wiszniewski*: Pożegnanie Ojczyzny. *B. Budka*: Akcja katolicka a Chrześcijańskie Związki Zawodowe. *B. Zaluski*: Cecylja Plater-Zyberkówna. Życie i działalność wychowawczo-społeczna. *Z. Prószyński*: Na marginesie pięciolecia.

Ks. R. W.: Nie każdemu duchowi wierzcie. *S. Żelechowski*: Nowe występy notorycznego demoralizatora. Władze kierownicze P. W. K. a udział organizacyj katolickich. *S. J. K.*: Kongres Ruchu Odrodzeniowego. Sprawozdania i recenzje.

Przegląd Homiletyczny. Kielce 1930. Z. 1. *Ks. M. Klepacz*: Ambona o szkole. *Ks. E. Górski*: Genezaret. *Ks. J. Bobicz*: Stenografia a kaznodziejstwo. *Ks. A. Sobczyński*: Duszpasterska homiletyka. *Ks. St. Wilczewski*: O oddychaniu. *Ks. J. Piskorz*: Sztuczny ton. Kronika — Recenzje.

1930. Z. 2. *Ks. W. Kosiński*: O metodę kazań katechizmowych. *Ks. B. Rydzy*: Nauczanie katechizmowe. *Ks. Z. Pilch*: Rekolekcje zamknięte. *Ks. N. Cieszyński*: O odnowę języka kaznodz. *Ks. St. Wilczewski*: O rezonancji głosu. *Ks. W. Wichler*: Obowiązek misyjny. Kronika — Recenzje.

Przegląd Teologiczny. Lwów. 1929. Z. 4. *X. A. Klauwek*: Na dziesięciolecie „Przeglądu Teologicznego“. *Ks. J. Paszuszka*: Pojęcie duszy ludzkiej u św. Augustyna. *X. W. Lohn*: Nauka św. Bazylego o pochodzeniu Ducha Św. także od Syna. *X. J. Urban*: Stanowisko ireniczne w traktacie o kościele. *X. M. Skibniewski*: Stosunek kościoła do państwa w prowincjach zabranych przez Prusy w r. 1793, 94, 95. *X. W. Hozakowski*: Układ zwrotkowy psalmu 22. Recenzje etc.

1930. Z. 1. *X. Jan Kwolek*: Naukowa organizacja archiwów kościelnych. *X. Kazimierz Smoroński*: O Duchu Św. w Starym Testamencie. *X. Michał Waszyński*: Czy „metus indirecte incussus“ może unieważnić małżeństwo? *X. Bronisław Zongolloncz*: Kapituła „sede vacante“ w b. zaborze rosyjskim. *X. Józef Jelito*: Kwestja hetycka w Biblii. *Van Roey*: De virtute caritatis. *X. Tomanek*: Lekcje i ewangelje. *Rauscher*: Zarys patrologii. Ruch teologiczny: Istota ofiary Mszy św. Obowiązek pierwszej Komunii św. Historia dogmatów. Najnowsze publikacje teologiczne.

Szkoła Chrystusowa, Lwów, pl. Dominikański 2, 1930. Nr. 1. *Ks. Arc. dr. J. Teodorowicz*: *Żłobek* Betlejemski. *O. Dr. J. Woronicki, O. P.*: Pochwała jako akt pokory. *O. Dr. S. Kosteki, O. P.*: Chrystus naszym życiem. O miłości Chrystusa ku nam. Bibliografia etc.

Nr. 2. *Pius XI*: Encyklika „Miserentissimus Redemptor“. *Ks. Dr. E. Kulesza*: Istota życia wewnętrznego. Teocentryzm. *Z dzieł św. Nila Opata*: O dobrowolnym ubóstwie. Przegląd bibliograficzny.

Revue d' Histoire et de Philosophie religieuses. Paris, 1930. Nr. 1. *Van der Leeuw*: Phénoménologie de l'âme. *A. Causse*: La crise de la solidarité de famille et de clan dans

l'ancien Israël. *M. Goguel*: La relation du dernier repas de Jésus dans I Cor., II, et la tradition historique chez l'apôtre Paul. *J. Marty*: La prière dans le Nouveau Testament. *Revue des livres*.

1930. Nr. 2. *M. P. Nilson*: Existe-t-il une conception primitive de l'âme? *H. Strohl*: Le droit a la resistance d'après les conceptions protestantes. *I. Pannier*: Recherches sur la formation intellectuelle de Calvin. *Maurice Goguel*: Les theories de M. Robert Eisler etc.

Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques.

Paris, 1930. Nr. 1. *R. Jolivet*: Aristote et la notion de création. *M. Asin Palacios*: La théologie d'Abenhazam de Cordone. *I. Mennessier*: L'idée de „sacré“ et le culte d'après S. Thomas. Notes. *B. Botte*: La Sagesse dans les livres sapientiaux. *C. Spieg*: πομονή, Patientia. *Th. Deman*: L'accroissement de la charité. Bulletins. *F. M. Chatelain, I. Wébert, F. Vial*: Bulletin de Philosophie. I. Ouvrages généraux. II. Psychologie. III. Philosophie des sciences. *P. Synave, A. Lemonnyer*: Bulletin de théologie biblique. Chronique. Recension des Revues.

1930. Nr. 2. *R. Jolivet*: Aristote et la notion de création. *I. Perinelle*: La doctrine de S. Thomas sur le sacrement de l'Ordre. *R. Devresse*: Les premières années du monophysisme. *Gorce*: Le problème de l'autonomie dans S. Thomas. *F. M. Chatelain, C. M.*: Bulletin de Philosophie. — IV. Philosophie de la religion. *R. Devresse, C. Dumont*: Bulletin d'histoire des doctrines chrétiennes. — I. Orient. *C. Dumont, A. M. Avril, G. Rabreau*: Bulletin des théologies chrétiennes non catholiques. *A. Delorme*: Bulletin d'Apologetique. Chronique. Recension des Revues.

Rivista di Filosofia Neo-Scholastica. Milano, Piazza S. Ambrogio 9. — 1930. Fasc. I-II. La morte del Dott. Ludovico Necchi, Presidente della Società Italiana per gli studi filosofici e religiosi. Cronaca della Facoltà di filosofia dell' Università Cattolica del Sacro Cuore. *M. Grabmann*: La dottrina di Jacopo Capocci da Viterbo a proposito della realtà e dell' essere divino. *A. Gemelli*: Emozioni e sentimenti Ricerche ed osservazioni preliminari alla costruzione d'una teoria. *E. di Carlo*: Un discorso accademico di P. Galuppi su Alfonso De' Liguori. *V. Sinistrero*: La distinzione pra essenza ed esistenza in A. di Hales. Note etc.

Der Seelsorger. Wien, Stephansplatz 3. — 1930. Nr. 7. Frühkommunion. *Fr. Zimmerl*: Frühkommunion? *E. Fiedler*: „Defensive oder Offensive?“ *M. Mlekuz, O. S. B.*: Osternachtsfeier. *Fr. Gessl*: Maiandachten. *E. Waldner*: Frauennot. *Prof. Dr. Fr. Kosch*: Dom André Moequereau und seine Bedeutung für die Erneuerung des liturgischen Gesanges. Bücher und Zeitschriften etc.

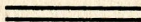
1930. Nr. 8. *Dr. Riemer*: Moderne Probleme der Priestererziehung. Dokumente zur „Grossen Frage“. *E. Fiedler*: „Defensive oder Offensive?“ *K. Schwarz*: Frühkommunion. Abendmessen? Bücher und Zeitschriften etc.

1930. Nr. 9. *G. Bichlmair*: Die Judenmission während der letzten Jahrhunderte. *Dr. Riemer*: Moderne Probleme der Priestererziehung. *Karl Schwarz*: Abendmessen und Eucharistie. Frühkommunion? *J. Krapf*: Sommerfrischenseelsorge. *Dr. Joh. Kosnetter*: Gedanken zur Ehereform in Österreich. *Roman Adamski*: Unbekannte Volksliturgie in Deutschland. Bücher und Zeitschriften etc.

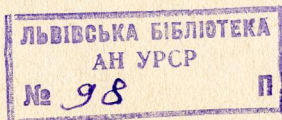
Theologie und Glaube. Paderborn. 1930. Heft 2. *Dr. Franz Schubert*: Liturgie und Volksgebräuche. *J. Peters*: Der Islam im westlichen Kulturkreis. *Dr. theol. et phil. Anton Seitz*: Die Astrologie im Pharisäermantel moderner Erfahrungswissenschaft. *Dr. Bartmann*: Die Sakramentalität der Busse. *Dr. W. Liese*: Familienpflege. *Dr. Konnermann*: Wirtschaftliche Entwicklung und seelsorgliche Aufgaben. *Kaspar Kneer*: Geistige Führung. *Otto Müller*: Aufbauschule und Vorbildung der katholischen Theologen. Erlässe und Entscheidungen. Rechtliche Materien. Aus der Theologie der Gegenwart etc.

1930. Heft 3. *Dr. M. Waldmann*: Neue Forschungsergebnisse zur Geschichte der Kinderkommunion. *I. Mayr*: Osterfest und Kalenderreform. *Dr. I. Peitzmeier*: Die Stammesentwicklung nach dem gegenwärtigen Stande der Forschung. *Dr. F. Budde*: Beiträge zur Klärung des Kausalitätsproblems. *P. Meinrad Schumpp*: Das Heilige in der Bibel. *Dr. Fr. Hecht* P. S. M.: Kinder nichtkatholischer Eltern und Eheschließungsform. *Dr. theol. et phil. Timmen*: Bauernstand und Seelsorge. Kleine Beiträge. Erlässe und Entscheidungen etc.

Theologisch-praktische Quartalschrift. Linz a. d. Donau, Stifterstrasse 7. — 1930. H. 1. *O. Cohausch, S. J.*: Suaviter disponit omnia. *V. Kathrein, S. I.*: Ehrfurcht und Erziehung. *Dr. P. E. Schlund*: Die Katholische Aktion. *Dr. H. Dausend, O. F. M.*: Die liturgische Bewegung unter den deutschen Katholiken. *Dr. J. Grosam*: Die Sterilisation auf Grund privater Autorität und auf Grund gesetzlicher Ermächtigung. *Dr. A. Allgeier*: Neuere Arbeiten zur Erforschung der Vulgata. *Dr. K. Fruhstorfer*: Abimelechs Königtum. *Dr. G. Reinhold*: Über das Hellschauen. Pastral-Fälle etc.

Печатається за дозволом гр.-кат. Митропол. Ординаріату у Львові.
Редакцію веде: **о. Др. Й. Сліпий**. — Redactionis curam gerens: **Dr J. Slipuy**

В адміністрації „Богословії“

Л Ь В І В, К О П Е Р Н И К А 36

можна набути:

(IN ADMINISTRATIONE „BOHOSLOVIA“ (Leopol, Kopernik 36)
veneunt libri)

Богословія т. I.	(Bohoslovia vol. I)	2 Dol. a.
„ т. II.	(„ vol. II)	2 „ „
„ т. III.	(„ vol. III)	2 „ „
„ т. IV.	(„ vol. IV)	2 „ „
„ т. V.	(„ vol. V)	2 „ „
„ т. VI.	(„ vol. VI)	2 „ „
„ т. VII.	(„ vol. VII)	2 „ „
„ т. VIII.	(„ vol. VIII)	2 „ „

ВИДАННЯ „Б О Г О С Л О В І Ї“ (Ed. „Bohoslovia“):

1. Dr. Jos. Slipuj: De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Si explicanda, p. IV. + 29. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.)
2. о. Др. Г. Костельник: Границі вселенної (Dr. G. Kostelnyk: De finibus universi) ст. 61. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.)
3. Dr. A. Landgraf: Partes animae norma gravitatis peccati p. 54, 8° — 1/4 Dol. (3 зол.)
4. о. Др. Й. Сліпий: Св. Тома з Аквіну і схолястика. ст. 76. 8° (Dr. Jos. Slipuj.: De S. Thoma Aq. atque theol. et philosophia scholastica) — 1/3 Dol. (3 зол.)
5. Dr. Theod. T. Haluščynskij OSBM: De ucrainis S. Scripturae versionibus. p. 22, 8° — 1/4 Dol. (2 зол.)
6. Dr. Jos. Slipuj: Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet? p. 36, 8° — 1/2 Dol. (3 зол.)
7. о. Др. Сп. Кархут: Нове видання Службеника (Dr. Sp. Karchut: Nova editio Liturgiconis slavici). ст. 34, 8° — 2.50 зол.

Праці Бог. Наук. Товариства (Opera Theologicae Societatis Ucrainorum)

Виходять під проводом о. проф. Д-ра Йос. Сліпого — (Sub directione Prof. Dr-is Jos. Slipuj)

- Т. I. Св. свщ м. Йосафат Кунцевич (S. Josaphat Kunsevucz) — матеріали і розвідки з нагоди ювілею, зібрав о. Др. Й. Сліпий, ст. 261. 8°, ціна 2 Dol. (14 зол.)
- Т. II. Dr. Jos. Slipuj: De principio spirationis in SS. Trinitate. p. VIII + 120. 8° — 1 Dol. (7 зол.)

- Т. III. о. Др. Спирідон Кархут: Граматика української церковнослов'янської мови (Grammatica linguae ecclesiasticoslavicae ucrainicae). ст. XIX + 284 8°, ціна 2 Dol. (15 зол.)
- Т. IV—V. **Аскетичні твори** св. Отця нашого Василя Вел. (Opera Ascetica S. Basilii Magni) — переклав з грецького митроп. Андрей Шептицький, ст. XIV + 490. 8° ціна 2 Dol. (17 зол.)
- Т. VI. о. Др. Василь Лаба. Біблійна Герменевтика (Hermeneutica biblica). ст. 148, 8°, ціна 1 Dol. (7 зол.)
- Т. VII. о. Юліян Дзерович: Катихитика (Catechetica). Ст. 178, 8°, ціна 1. Дол. (8 зл.)
- Т. VIII. о. Др. Ярослав Левицький: Перші українські проповідники і їх твори. (De exordiis praedicationis Ucrainorum). (В друку).
- о. Йосиф Сліпий: Богословське Наукове Товариство і його статути ст. 19. 16° — 35 сот. (5 ст. а).

ЧИ ВИ ВЖЕ СТАЛИ ЧЛЕНОМ

Богословського Наукового Товариства ?

ЗГОЛОШЕННЯ ПРИЙМАЄ
СЕКРЕТАР ТОВАРИСТВА:
ЛЬВІВ, КОПЕРНИКА ч. 36.

ПЕРЕДПЛАТА НА „БОГОСЛОВІЮ“ В КРАЮ
2 ДОЛ. РІЧНО.

ЧЛЕНИ „Б. Н. Т.“ ДІСТАЮТЬ „БОГОСЛОВІЮ“
ДАРОМ.

ПРОХАЄМО ВИРІВНАТИ ЗАЛЕГЛОСТИ.

З друкарні Щасного Беднарського в аренді „Промислу
Графічного“ у Львові, Ринок 9. — Телеф. 76-14.

ИП-22.684
8-14

6098 1930
87 0,60

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ
С. М. ЕВЧЕНКА
у Львові
III 309 7 / 1930, I-IV

105
БОЖАНСЬКА
1930.
I-IV.